Գ
470

ՀԱՄԱՆԱԿԱՆ ՄԱՏԵՆԱՇԱՐ № 41

ԸՆԹ

ԴԵՐԱՍԱՆՈՒՀԻՆ

Երկրորդ Տպագրութիւն

Հրատարակութիւն
ՊՍԳԻՆԱՆ Ս. ՌԻՒՐԻԱՏ

1924
Կ. ՊՈԼԻՍ

Տպագրիչ—Հրատարակիչ Վ. Ա. Գ. Ի. Ն. Ե. Ա. Ն Ս. Ե. Ի. Ր. Ա. Ց

2ֆ-92
ՊԵՏ. ԿԱՆ. ԳՐԱԴԱՐԱՆ
ՀՍՍՌ ԵՐԵՎԱՆՈՑ
ՀՍՍՌ-Арм.ССР
Ա. ՄՄ. Ա. Մյասնիկյանի
ՄԵՍԱՆԻԿՅԱՆԻ ԱՆՎԱՆ
470-29

ԴԵՐԱՍԱՆՈՒՀԻՆ

Ա.

Պառաւը մինակ էր սենեակին մէջ։

Փողոցին կողմը, նեղ պարտէզի մը վրայ նայող գեռնայարկ պատուհանին քով կծկուեր էր բաղմոցին անկիւնը, ու ձեռքի երկար դեղին-սաթէ համբիչը կը դարձընէր հաստիկ-հաստիկ. մինչ իր անմրմունջ ու անդադար երերցող չրթունքները իրենց առաուտեան աղօթքը կը կրկնէին մեքենական արագութեամբ։

Ցօրանջները սկսան չուտ-չուտ իրարու յաջորդել. ուրեմն աղօթքը արդէն մօտ էր իր վերջին, երբ յանկարծ անագին դղրդումով կառք մը սպասաւ փողոցին վերէն, ու եկաւ չիտակ պարտէզի վանդակոտրմին առջեւ թափով կեցաւ։

— Հա՛րս, նայէ ով է, կանչեց պառաւը, ու չտապեց իր աղօթքին վերջին տուները հնար եղածին չափ համառօտ աւարտելու։

Կից սենեակին տիկինն ու սպասուհին միասին դուրս վազեցին սրահը, ուրկէ սպասուհին առաջ պարեց պարտէզ՝ վանդակոտրմի դուռը բանալու։

Ցարդէ գլխարկի մը լայն եղերքին ու լայն

վուալին առակ կորսուած դէմք մը կառքի պատուհանէն անհամբեր օդէ համբոյրներ կ'ուղարկէր դէպի պառաւին լուսամուտը։

Կառապանը կառքին դռնակը բանալուն պէս՝ վանդակէն ազատուած թռչնակի մը նման՝ աղջիկ մը թռաւ թեթեւ ու աշխոյժ, կարմիր չրջազգեստին ծալքերը հովին տալով։

Թոթռուեց, արագ դէմ եկող տիկնոջ ձեռքը ուժով մը, բարեւեց, խնդաց ու սլացաւ ներս, մինչ տիկինը կ'ըչտապէր դէպի դուռը՝ կառքէն իջնող սեւազգեստ ու սպիտակահեր կինը դիմաւորելու։

Կինը իր այրի քոյրն էր. իսկ երիտասարդուհին իր արդէն մեռած ուրիշ քրոջ մը աղջիկը, որ հիմա որբեւայրիին քովը կ'ապրէր։

— Իսկ քուլէնս, քուլէնս առնը չէ՞, հարցուց աղջիկը խոժռուած, երբ սեմէն ներս նետուելով սենեակին մէջ պառաւէն զատ մարդ չտեսաւ։

— Հո՛ս է, հո՛ս. աչքդ լո՛յս, խե՛նդ։ Անոր գործը չդիտեմ. վերը իր սառնային խուցն է, նստեր կը կարդայ, պատասխանեց պառաւը կէ՛ս զժգոհ, կէ՛ս հպարտ չեչտով մը։

— Կարդա՛ ու կարդա, ես հիմա մնոր կարպալ կը սրվեցընեմ. բացագանչեց աղջիկը, ու վազեց սանդուղներէն վեր։

«Սառնային խուցը» տան հեւի կողմէն պարէզի վրայ նայող լուռ, զով ու լուսաւոր փոքրիկ սենեակ մըն էր, որ հիմա առժամանակեայ կերպով Հրանտի բնախօսական աշխատանոցը կը ներկայացընէր։

Պատերէն կախուած էին ուղեղի զանազան հատուածները պատկերացընող fuրsեսնեr, ջղային կեդրոնական թելերու ահագին ձեռանկար մը։ Պատին քով քառակուսի անծածկ հասարակ սեղանին տակը նստած էր ամեհի չիշ մը, ուր լեցուն ալքօօլին մէջ կծկուեր էր երկար-բարակ, մարդանգուած մը։ Նոյն սեղանին վրայ ապակի նուրբ ամաններու մէջ քանի մը ծովային փօլիփներ, պանդակի ու հովանոցի նմանող, որոնք իրենց մարմնի մէկ որոշ մասը չարունակ կը բանային ու կը գոցէին ջուրին մէջ։ Քովը ելեքդրական գործիքներ։ Խոշոր տափակ կտորի մը վրայ գնդասեղով պրկուած էր խխունջի մը բացուած մարմինը։ Ու այս բոլորի վրան ու չուրջը ծովային խեցիներ, սպունգներ, ժամկներ խառն ցան ու ցիր։ Պարզ էր, որ տղան իւրաքանչիւր պատկառելի դարձին բան մը միասին էր բերած։ Անդին ուրիշ սեղան մը, պատուհանին ճիշդ առջեւը, որուն մէջտեղը մանրադիտակն էր դրուած. ու բոլորտիքը անդամահատական ունելիներու, կեռերու, փորձի սրուակներու, ապակիներու, դոյնզդոյն փոքրիկ չիչերու սոսկալի խառնակուճիւն մը։ Քանի մը բաց ու գոց գրքեր, որոնցմէ մէկու բաց երեսին վրայ ինկած էր երախայի մը դեռ ամբողջովին չի կազմակերպուած դանկը, կէ՛սը ոսկոր, կէ՛ն ալ դեղնած մագաղաթի նման։

Մէկ խօսքով՝ «սառնային խուց», ուր մնեցիք բոլորն ալ սեռակ մը պատկառանքի ու վախի խառնուրդ զգացումով ներս կը մտնէին։ Իսկ պառաւը բացարձակապէս ո՛չ մէկ պայմանով ներս

մանելու չէր համարձակեր. և առջևէն անցնելու համար ալ ամէն սեռի ու աստիճանի սուրբերը օգնութեան կը կանչուէին չարին ճամբան գոցելու համար:

Ահա այդ տակնուվրայութեան մէջ տան անփոյթ հագուստներով, օրրան աթոռի մը մէջքին փառած էր Հրանտ:

Մարմնի լեցուն գծերով, վայելչադէմ երիտասարդ մը. դէմքը մաքուր ածիլուած, մօրուքի փունջ մը միայն ծնոտի ծայրին, արծուի քիթ, ու խոշոր թուխ մտածող աչքեր:

Գիրքը ձեռքին հետ ծունկերուն ձգած՝ զգած հանդարտութեամբ մը վարի աղմուկին կը հետեւէր ժպիտը չրթունքին, երբ աղջիկը հովի մը պէս սենեակէն ներս խոյացաւ:

Նետուեցաւ չիտակ տղուն վրայ, խլեց գիրքը ձեռքէն, նետեց քովը աթոռին, ու զայրացկոտ վրայ տուաւ:

— Ելի՛ր, չո՛ւտ, ոտքի ելիր, անպէ՛տք, անշընո՛րհ, փիլիսոփա՛յ: Ո՞ւր ես երկու չաթաթէ ի վեր. ճա քու եաեէդ պիտի պտտիմ, արդէն հետդ խօսիլը չարժեր: Քալէ՛ չուտ գո՛ւրս այս մուննատ ծառատի սենեակէդ:

Տղան կը ժպտէր միայն նո՛յն գոհ ու հեգնոտ ժպիտովը:

Թողուց որ քաչէ թեւէն, հանէ ոտքի. և առանց ոչինչ խօսելու թև-թևի արագ գայթեցան առնդուղներէն վար:

— Տե՛ս, մօրաքո՛յր, ի՛նչպէս խելօքցաւ. կեցի՛ր, ես անոր կը սորվեցընեմ, թէ ինչ ըսել է

չարունակ թաղուիլ բզկտուած ուղեղներու ու զբերքերու մէջ, և օրերով Դատը-դիւղ մեր տունը տաք չի դնել: Տէ՛, ինչ այդպէս պտպանձեցար. չի խօսի՞ս. դարձաւ յանկարծ տղուն, վուալին տակ ամպուած դէմքը անոր յամառ հայեացքով դէմ բռնելով:

— Երբ քու լեզուդ բացուի, ալ ուրիշներուն խօսելու կարդ կը հասնի, եղաւ վերջապէս Հրանտի հանդարտ պատասխանը:

— Աղէ՛կ. եթէ խօսելու ժամանակ չի կայ, դռնէ քիչ մը դուրս ե՛ս. հանէ՛ սեռնեմ սա վուալրս: Կամա՛ց, ասե՛ղը: Տէ՛, դեռ չվերջացա՞ր. ի՞նչ կը տրնտրնաս:

Բայց Հրանտ դիտմամբ սկսաւ ալ աւելի ծանր շարժիլ:

Աղջիկը ցասկոտ ետ քաչեց գլուխը անոր ձեռքերուն մէջէն, նետեց վուալը սեղանին վրայ, հանեց իսկոյն գլխարկն ալ, ու անթիւ խոպոպիկներով դէմքին չուրջը թափուած մանչու կարճ մազերը, աւիւծի բաշին պէս, թափ տուաւ:

Շարժուն դիմագծերով, փոքրիկ, հետաքրքիր ու միչտ ժպտուն դէմք մըն էր: Պզտիկ բերան մը նուրբ ու սեղմ չրթունքներով: Շագանակի բիրեր կատարագոյն ճերմակ ճակին մէջէն, որոնք կարծես ամէն վայրկեան իրենց փայլը կը փոփոխէին:

Ամառուան, պարզ ու թեթև կարմիր շրջազգեստը ճաշակով գրկած էր իր ճկուն հասակը, ու վրայի բարակ ճերմակ ժամիքին կոճակները քաց էին բոլոր:

— Է՛, ինծի նայէ՛, ես հոս տունը նստելու

համար չեկայ. դարձաւ նորէն երիտասարդին։ Փնա՛ չուտով հագուստներդ կարգի բե՛ր քիչ մը, անճոռնի գլխարկդ ալ դի՛ր, երթա՛նք դէպի Ճէնէռա, կը հասկնա՞ս։

Ու մինչև արմուկը հասնող նուրբ ձեռնոցները վարժ չարժումով մը ձեռքէն հանելով զարկաւ աղուն դէմքին։

— Է՛, ա՛դ ըսելու համար ինծի վար բերիր, հարցուց Հրանտ ու հառաչանքի նմանող, կեղծ յուսահատ, ծաղրաշարժ չեչտով մը աւելցուց.

— Նա՛. արդէն քու ձեռքդ իյնողը ապատում չունի։

Աղջիկը ակընթարթ մը նայեցաւ անոր եւ ինկաւ ժպիտը այտին. վարի չրթունքով թեթև չարժում մը ըրաւ. ու յանկարծ դարձաւ, նետուեցաւ անկիւնը նստած պառաւին գիրկը։

— Է՛, մայրի՛կ, ինչպէս ես, աղէ՞կ ես։ Տղաքդ խելօք կը կենան, թէ՛ քեղի նորէն չատ կը բարկացընեն, այդ քու ժօրուքատար տղաքդ. հը՛մ, քու տեղդ ես ըլլայի էի։ Երեւակայէ, մայրի՛կ։ այս առտու դեռ պիտքիւն խանութը գոց էր, առջևէն անցած առենիս, իսկ ես, դիտե՛ս, որ քեղի համար ուրիշ տեղէ չեմ առներ. հո՛ն մէկ թարմ է ու փափուկ. ձի՛չդ քու գոյութիւն չունեցող ակռաներուդ համար։

Ու կնոջ վրայ հակած անոր թառամ այտերը կամ չոյեր։ Մինչ պառաւը կը խնդար ներողամիտ ու բարի խնդուկով մը, որ սիրած եաիխին ամէն կատակները ներելու պատրաստակամութիւնը կը յայտնէր։

— Դուն ըսէ՛, մայրի՛կ, ես աղէ՞կ աղջիկ եմ անանկ չէ՞. չա՛տ ապէկ։

— Աղէ՛կ ալ, աղուո՛ր ալ, դեռ աւելի՛ն ալ. պատասխանեց պառաւը ծանր-ծանր։ Ու դիտե՞ս, Մինէ՛, դուն մէկ հատիկ. աննման կը լինէիր, եթէ...

— Է՛ ինչ, եթէ...

— Եթէ այդ քու թատրոնը խաղալէդ ձեռք վերցնէիր։

— Սա՛. այդ կէտին չի դպչինք. բացատրեց Մինէ, ցատկեց ոտքի ու վազեց դէպի սեղանատունը։

— Բայց, մօրաքո՛ր, չի կարծես թէ փորս կուշտ է։

Երկու քոյրերը հոն էին արդէն։

Աղջիկը հագիւ սեղանին առջևն էր անցեր, երբ սեմին վրայ երեցաւ Հրանտ, ու թեւովը ձեռքի սև փափուկ գլխարկը մաքրելով աղջկան խոնարհութիւն մը ըրաւ։

— Եթէ աղնուացուք օրհոդը կը բարեհաճի...

Մինէ արտորալով մէկ-երկու պատառ ալ կեբաւ, ու թռաւ ոտքի։

— Հապա անօթի՛ էիր. նկատեց տանտիկինը։

— Սէ՛ս։ անոր անօթութիւնը, վրայ տուաւ քոյրը։

Սա քու վարժապետի խոչոր հովանոցդ նորէն հետդ ա՛ռ. դլխարկ չի պիտի դնեմ, հրամայեց աղջիկը։

— Թալէ՛ դուն. ես դիտեմ արդէն, որ

առանց իմ հովանիիս վերջիվերջոյ քայլ մը ընել պիտի չկրնաս. առարկեց տղան երկմիտ։

— Շատ չուշանաք, Մինէ՛. պոռաց որբևայրին։

— Պարտէզը Հրանտ բացաւ հովանոցը։

Աղջիկը մտաւ անոր թեւը, ու երան փողոց։

Շուտով բնակութիւններէն դուրս եկաւ ճանապարհը, ու ծովի սիզուտ եզերքէն մտաւ Ձէյնէդ-Պահճէի կարճ թերակղզին, որուն ծայրը ճերմակ փարոսը կը ցցուէր վեր. կարծես ընդդէմ իրի դունչը՝ եղջիւրը քիթին։

— Սա ո՞ւր ես այս քանի տանեն է. ամօթ չլինի հարցընելը. բացաւ Մինէ խօսակցութեան ծայրը։

— Դիտե՛ս, սիրելի՛ս. իմ զբաղումներս։

— Ախ, քու զբաղումներդ. ի հարկէ։

Եւ ցնծաց ուսերը։

— Աղէ՛կ. դուն լ՚ընդդ ուր ես. աւելցուց Հրանտ։

— Դիտե՛ս, սիրելի՛ս, իմ զբաղումներս. պատասխանեց աղջիկը՝ հնար եղածին չափ տղու ձայնին ու չեչտին նմանցնելով,

— Հրանտ խնդալու սովորեցաւ։

— Ինչո՞ւ կը խնդաս։ Եթէ խնդիրը զբաղումն դայ ես քեզմէ տասը անգամ աւելի ընելիք ունիմ վրաս. բայց, տե՛ս, նորէն երեր ու եկեր եմ։ Ինչ զբաղում. քու անչնորհքութի՛ւնդ։ Սրդէն վերջին ժամանակները քանի կ՚երթաս այնքան եսական կը դառնաս դէմառս։ Է՛, երիկմարդ ես վերջապէս. ձեր ամէնէն լաւը իր տեղը մնայ։

Ու ձեռքի արհամարհոտ շարժուձ մը ընելով՝ դուրս։

Թերակղզիին կեդրոնը ցած ու փոքր գեղջուկ սրճարանը նստած էր ծերունի ծառերու հովանիին տակ։ Պարտէզին ծերունի աւլողը երկար աւելը ձեռքին անադին փոչի էր բարձրացուցեր դառն առջևը, ուր ցածլիկ աթոռակներու ամբողջ բլրակ մը կար իրարու վրայ դիզուած։

Ջոյգը անխօս անցաւ սրճարանի եւէն՝ ու անդին փարոսի ճերմակ պատին տակ կանգ առաւ։ Դիտելը ամրացած էր հոս, ու մինչև ծովը հարթակ մը կը կազմէր, որուն ոտքը ցիր-ցան ժայռերու խառնակ չրջանակի մը մէջ ծովուն մէկ կողը բանտարկուած սրանեղութենէն անդադար կ՚երերար զայրոյթի ճողփիւնը չդիմանալի։ Մինչ հեռուն ընդարձակ ու ապա՛ կը փռուէր ջուրի անդորր մակերեսը արևի ոսկեհոս հայեացքին տակ։

Տղուն գոց հովանոցին կրթքնած, աղջիկը երկու ձեռքերը մէջքին՝ կեցած էին իրարու քով. երկուքի աչքերն ալ այդ անծայր տարածութեան վրայ սևեռուն։

Ջո՛վ անուշ ու ծովուն չունչը գաղցած հովիկ մը կու գար կամաց բացերէն, Մինէի ցրիւ դանդաղներուն ու տղուն փողպատին թոյլ կապին հետ խաղալու։

— Դիտե՞ս, Հրանտ դարձաւ յանկարծ աղջիկը։ Դալ ամիս նորէն հայերէն ներկայացում մը պիտի ունենանք. արուեստութիւնը գրեթէ առնուած է արդէն։

— Իրա՞ւ հարցուց երիտասարդը անտարբեր։

— Հաղն ալ մեր ժամանակակից կեանքէն. նոր գրագէտի մը հոգեբանական մօտեռն մէկ փորձը: Կը յուսամ սիրուն բան մը պիտի ըլլայ, հիանալի է մանաւանդ ի՛մ դերս: Դէ՛, կրնաս հասկրնար, թէ մեր սովորական, միշտ կրկնուող, թափթփուկ խաղերուն մէջ, որոնց մեծագոյն մասը զառամ մելոտրամներ են միայն, հիմա ինծի ո՛րչափ կ'ոգևորէ այս նո՛ր, մե՛ր կեանքէն, թա՛րմ հայեացքներով հոգեբանական փիէսը, ուրկէ դերասանը իրական ու ապրուած բան մը կրնայ հանել: Ի՞նչ, եթէ այդ չըլլար, դուն կը կարծե՞ս որ այս երկու չաթաէսան անհրևոյթանալդ այսպէս աժան կը ներէի քեզի:

Բայլ մըն ալ մօտեցաւ աղուն, ձեռքը թեթև մը դրաւ անոր ուսին, յանկարծ ետ քաշեց ու մտածկոտ տարածեց դէպի ծովը.

Արդէն կ'երևակայեմ ինծի բեմին վրայ. ա՛խ, ինչպէս կարօտցեր եմ. թատրոնին յատուկ այն տեսակ մը մթնոլորտը, ինքս սուզուած խաղիս նրբութիւններուն մէջ. ու այն անհանդիստ, բայց հաճոյական անուշ յուզումը կրծթիս տակ...

Եւ կարծես այդ բոլորը աւելի խոր զգալու համար աչքերը գոցեց. ձեռքը դեռ միշտ պարզած դէպի ծովը, թեթև մը ժժգունած, և պինդ խածուած ծնօտին ու կիսաբաց շրթունքներուն վրայ հեչտանքի արտայայտութեամբ:

Տղան անթարթ կը նայէր անոր. տարօրինակ անհանդարտ ու խոժոռ նայուածքով մը: Վերջը խիստ գիտական ու պաղ չեչտով մը պատասխանեց.

— Թէ մեզի յարմարող ամէն աշխատանք ինքնին հաճոյք մըն է՝ այդ չատ աղէկ կը հասկընամ. կը հասկընամ նաև որ մարդ ամբողջովին իր գործին վրայ կեդրոնանայ. բայց ա՛յդ աստիճան վերանալ, էնթուզիազմը հասցընել ինքզինքը, այդ արդէն պարզապէս ջղային հիւանդութիւն է. քան անգամ մը ըսեր եմ քեզի:

Մինէ աչքերը բացաւ. ու ժպտեցաւ հաղիւ նչմարելի ժպիտով մը:

— Այդպէ՛ս կ'ըսես, որովհետև ինքդ արթիստ չես. որովհետև չես ապրած այն ներքին դողն ու զգացումները, որոնք ոգևորուած արուեստագէտի մը հոգին կը փոթորկեն:

— Ա՛խ, փոթորի՛կ, արթի՛ստ, ոգևորու՛թի՛ւն. բացականչեց տղան տաքցած ու կրքոտ, Նոչո՛ր-խոչոր դատա՛րկ բառեր, որոնց տակը փոքրիկ զգացումներ են ծածկուած միայն: Երբէք վերլուծե՞ր ես անգամ մը քու սեփական յուզումներդ, որ անուշ դող, արթիստի անհանգստութիւն, բեմական տենդ և այլն կ'անուանես չարունակ: Մենք գիտնականներս ուրիշ անուններ ունինք այդ բոլորի համար. որոնք թէև այնքան բանաստեղծական չեն հնչեր գուցէ, բայց աւելի որոշ լինելու առաւելութիւնը ունին: Սխալ մը ընելու վա՛խ, ուրիշներուն հաճոյանալու ձգտո՛ւմ, գովասանք լսելու հաճոյք, ու սովորական վատասիրութի՛ւն. ուրիշ ոչի՛նչ:

Ու տաքովը ուժով զարկաւ քարի փոքրիկ կտորի մը, որ հարթակին վրայ գլորուելով ցատկեց ծովէն դուրս ցցուած ժայռի մը կուրծքը, հոնկէ ալ ճղրեց ջուրին մէջ:

Մինչ նոյն հանդարտ դիմագծերով կը նայէր աղուն, վերջը վայրկեան մը հայեացքը ձգեց վա՛ր, իր փոքրիկ կօշիկին ծայրը. և ուղղուելով պատասխանեց.

— Շիտա՛կ է. քու ըսածներդ կա՛ն ու մեծ դեր կը խաղան քուլիսներու կեանքին մեջ։ Բայց այդ բոլորը, կարծես առաջին աստիճանն է միայն. ստորի՛ն աստիճանը, որուն վրայ, ի հարկէ. կանգ կ՚առնեն չա՛տ-չատերը։ Սակայն կայ և երկրո՛րդ աստիճանի զգացում մը. ա՛ն, որ իսկական ստեղծագործող ուժը կը զանազանէ դեղարուեստի սովորական պաշտօնեաներէն։

Աչքերը վառեցան, ակնթարթ մը չունչ առաւ, և յանկարծ վրայ տուաւ աւելի ու աւելի կրքոտող չեչոտով մը, և դերասանական առատ չարժուձեւերով։

— Ի՞նչ. երբ ես բեմին վրայ դերիս մէջը խրած՝ իմ յուզումներուս և ուժերուս հետ կը նկրտիմ, կը կարծես մէջս վա՞խ կրնայ առաջ գար։ Վա՞խ, ուրկէ՞. այդ դիմացի բազմութենէ՞ն. անկէ՞ պիտի զովասանք մուրամ ինծի։ Մ՛, եթէ դիտնաս երբեմն ինչպէս սպաննիչ ու զայրացնող են այդ ծափահարութիւնները, որոնք ինծի իմ զգացումներուս բարձրութենէն վա՛ր, վա՛ր կը քաշեն անխնայ։ Ո՞վ են ատոնք, այդ ծափողները, այդ իմ խաղալիքներս, այդ իմ խաղիս սարուկները։ Մ՛ն։

Ու արհամարհանքի ստորակէտ մը պահ մը խօսուածքը կտրեց։ Եւ բոլորովին փոխուած, աւելի հանգիստ եղանակով մըն էր, որ չարունա-

կեց. մինչ աչքերուն քոցը ա՛լ աւելի վառիլ սկսաւ։

— Իմ ճչմարիտ ոգևորուած վայրկեաններուս մէ՛կ ղգացում մը միայն ծծուած է ամբողջ կազմիս մէջ. կէ՛ս դիտակից, կէ՛ս քնաղդօրէն։ Թէ այդ բոլոր քազմութիւնը հիմա հմայուղը ես եմ, թէ հարիւրաւոր աչքեր կախուած են իմ աչքերէս, թէ կուրծքէս ցայտող ամէն մէկ ճիչը անոնց կուրծքը կը խրի, թէ դէմքիս թեթև մէկ չարժուձը յոյս, վախ, տենչանք ու սարսափ կը թափէ անոնց վրայ։ Է՛, դուն ինչ դիտես, այն յուզումը, որ մարդու ջիղերէն կը վազէ, երբ քեզի նման հարիւրաւորներ քեզի հետ կը չնչեն, քեզի հետ կը տանջուին ու քեզի կը խնդան. եւ անոնց հոգին դո՛ւն ես այդ վայրկեանին։ Ազդե՛լ, ներչնչե՛լ. տո՛ւր ինչ անուն որ կ՚ուզես։ Ուրիշները իր հոգեկան ուժովը, իր ստեղծագործութեամբը հիացնելու մէջն է դեղարուեստագէտի էական հաճոյքը. և այդ իր ուժի գիտակցութենէն բղխող հպարտութիւնն ալ իր գովասանքն է ու վարձքը, որ բնաւ պէտք չունի դուրսէն մուրալու։

Լռեց վերջապէս, ու մտածկոտ կեցաւ քիչ մը. եաքը կամաց մը դարձաւ աղուն, և նոր նըշմարեց, որ Հրանտ՝ դէմքի ցրուած արտայայտութեամբ մը կոնակներէն դուրս ցրցուած ժայռի մը կը նայէր սիրտ նոյնուածքով։ Անսովոր կոտրուած ու վշատ բան մը կար իր անչարժ դիրքին մէջ, որ աղջկան սիրտը խռովեց։

Մօտեցաւ կամաց մը անոր, ու տղան սթափեցաւ իր կաչկանդուժէն։

— Է՛, այդ ինչ դէմք ես չիներ: Կ՛երեւայ թէ այս բաներս ալ քեզի համար հիւանդութեան նոր նշաններ են միայն: Հա՛, պարոն տօքթո՛ր բնախօսութեան ու փիլիսոփայութեան:

Ու չրթունքներու կատակի ծամածռութեամբ մը դէպի անոր դէմքը ծռեցաւ:

— Ո՛չ. Սիրտերու տիրել. երկու բառ, որ քնադէտները իսկոյն դինաթափ կ՚ընէ. բնութեան մեծ երեւոյթն է այդ և դուն ալ այդ առողջ բնութեան առողջ զաւակն ես. գնա՛ ու պատերու տիրէ:

Այս ըսուած էր տեսակ մը հանդիսաւոր ձայնով ու չէչոտ՛վ մը, որ կարծես այդ խօսքերը արտասանելը անպատշաճ ու վճռական զոհաբերութիւն մը լինէր արտասանողին համար:

Մինչ չատ լաւ հասկցաւ այդ բոլորի եռանի իմաստը:

Աչքերը ուղուն աչքերուն՝ երկու ձեռքերը կոնքերուն դրած՝ յամառ դիրքով մը կեցաւ անոր դէմը. ու չարաճճի և վատաչ ժպիտով մը ուսկցուց:

— Բայց ամենէն առաջ, քու օրիդ:

Ը.

Հրանտ կիրակի՝ օրուան նոր դիպուածներով, արմուկը իր աչխատութեան սեղանին չենած, ջըղագիտական ամսաթերթի մը նախորդ իրիկունը ստացած վերջին համարը կը թղթատէր, ձեռքի անփոյթ թափած չարժումով մը, կարծես բանով մը զբաղուած լինելու համար միայն:

Հատորը վերջացաւ:

Դոցեց, նետեց անդին միւս գրքերուն վրայ, դրաւ ալ արմուկն ալ սեղանին, ու գլուխը առաւ ափերուն մէջ: Իր բաւական երկար մտերիմն դանդաղ մը կամաց մը անջատուելով իր ընկերներէն զալարուեցաւ զգուչ մանրադիտակի փայլուն ու հպարտ վրան:

Ու Հրանտ երկար մնաց այսպէս անչարժ. մինչև որ յանկարծ խի՛ստ մտահոգիչ հնչող տարակի մը տուր ճիչը անոր գլուխը ակամայ բարձրացնել տուաւ:

Թռչունը պատուհանին մէջէն ցատկեց սեղանի գրքերուն վրայ, հոնկէ ալ նորէն պատուհանը, ուր գործի մարդու մը կատարեալ հապճեպով մաքրեց կառչիկովը կուրծքի փետուրներէն մէկ երկուքը, յետոյ նետուեցաւ դատարկութեան մէջ, ու թռաւ դէպի դիմացի տարածութեան մէջ իր ա-

ՀՍՍՌ Գրադարան
ГСС Библиотека
ՀՍՍՌ-Арм ССР

գայինները փոքրիկ իմբին միանալու, որ հոն ճիւղքին մէջ սոսկալի աղմուկ էր բարձրացուցեր։

Հրանտ դեռ արմուկները սեղանին, աչքերը դոց, լարուած ականջով կը հետեւէր այդ ճըլուրլոցին։

«Սեռակա՜ն ընտրութիւն... սէ՛ր... նո՛յն բանը ամէն տեղ, ամենքի՛ս համար... և յաւիտենական՜ զարգացում- միայն հո՛ն մեր իմիներին վրայ առանց փիլիսոփայութեան...»

Թրռ՜ռ՜։

Ու փոքրիկ հոյլը տերեւներուն թաւուածէն դուրս խոյացաւ դէպի նոր առպարէզ մը իր «սեռական ընտրութեան», իր «յաւիտենական զարգացման»։

Երիտասարդը չտկուեցաւ, դոյդ ոտքերը պարզեց ձի՛գ առաջ, կրծընեցաւ ամբոխի թիկունքին, ու ձեռքերը գլխուն ետեւը կապած՝ հայեացքը գամեց երկնքի տաք-կապոյտ մէկ կտորին։

Ու պատկերացաւ աչքերուն դէմ այն դող ու մամուռ խոռոչը՝ ուս-ուսի տուած ամէնի ժայռերու հովանիին տակ. ուր ծովը, մաքրամոլ կատուի մը պէս, իր հոկայի լեզուովը անդադար կը լիզէր յատակը՝ փուռած նուրբ ու փափուկ աւազէ մարմինն եղերքը։

Եւ հո՛ն խոռոչի պատը կազմող ժայռի մէկ բեկուածքին վրայ նստած իրենք, ինքն ու Մինոն։ Ինքը չենած պատին. իր ուսին աղջկան ձե՛ռքը. ա՛յնպէս պատահաբար, խօսելու առեն դրուած. ու աղջկան դլո՛ւխը. եռևի տաքէն ո՛երկար քաշելէն յոդնած։ Թէ ի՛նչ կը խօսէին այն-

պէս անվերջ՝ աղան այլ ևս չէր յիշեր բոլորովին. դիտէր սակայն որ չատ երկրորդական բաներ էին։ Միայն կ'ըզգար դեռ մի՛չտ, ու ի՛նչպէս որոշ, աղջկան անտառակ դանդուրներէն այն ոլորուն փունջը, որ իր այտին ու չրթունքներուն վրայ ինկած՝ Մինէի ամէն չունչ առնելուն իր դէմքին վրայ կը գալարէր. ու կ'ըզգար այն օրօրող ու զգացումները չոյող բոյրը, որ այդ մազերու խըտութենէն կը հոսէր։ Կ'ըզգար, կարծես դեռ հիմա, այն ախորժ ու փափուկ ջերմութիւնը իր ուսին ու թևին վրայ՝ աղջկան լանջին, ձեռքին ու հետզհետէ ծանրացող գլխուն տակ։ Ու կը յիշէր իր զգացումներուն մէջ մաղուած այն անհուն ձըգտումը հնար եղածին չափ աւելի մօտ, աւելի սե՛ղմ լինելու այդ ջերմութեան. աւելի խո՛ր, աւելի սի՛նդ թաղելու իր դէմքը մազերու այդ դղուանքին մէջ. միայն... միայն առանց չատ նչմարելի տալու։

Հրանտ յանկարծ սթափեցաւ, ու ընդոստ չարժում մը ըրաւ ամբոխին վրայ։ Այս երկու օրը դուցէ քսան անգամ մը բռնուեր էր այդ նո՛յն մտածումներէն այդ նո՛յն պատկերի իր յուզումները որսացող ուռկանին մէջ։

Փարոսին տակի դադարէն վերջն էր, որ անոնք նորէն անընդհատ խօսակցելով՝ չարունակեր էին իրենց պտոյտը ծովին ափովը, երկա՛ր, մինչև այդ հոլասուն խոռոչը, որ հիմա աղուն համար ճակատագրական էր դարձեր, ու անոր ուղեղէն ո՛չ մէկ կերպ դուրս դալ չէր ուզեր։

Ամօթէն ու զայրոյթէն զարկաւ բուռնցքը սեղանին, ցատկեց ամբոխէն վեր։

«Ինչ յիմար բան. այս ալ նո՞ր եղաւ. օրէ օր ակսայ աւելի երախայ դառնալ»։

Ու արագ քայլերով ուղղուեցաւ դէպի սանդուղը։ վա՛րը, իրեններուն քով կերպով մը տրամադրութիւնը փոխելու համար։

Հրանտ երկու տարի առաջ մեծ յաջողութեամբ աւարտ էր իր փիլիսոփայի ատոքտորութեան քննութիւնը Հալէի համալսարանին մէջ, ուր պատրաստած էր երկար ատեն, ու արդէն չատոնց գրաւած բնախօսութեան ուսուցչապետի համակրանքը իր կանոնաւոր ու լուրջ աշխատանքովը. մանաւորապէս ուղեղի վրայ։ Մեծ գովեստով էր ընդունուած իր աւարտականի չարադրութիւնը, որ «մեծ ու փոքր ուղեղի դորչ կեղևները իրարու կապակցող թելերու մասին» մանրադիտակի վրայ ծռած երկարատև ուսումնասիրութեան արդիւնք էր։ Դեռ աւարտելէն վերջն ալ ան մնացեր էր նոյն համալսարանը, իր ուսուցչապետի տուած դիւրութիւններուն տակ իր գործնական աշխատութիւնները չարունակելու. և ուսուցչապետի դրդմամբ ալ չուտով յաջողե՛ր էր հրապարակային մրցումի մանելու, և տասե՛ր իրաւունք համալսարանին մէջ դասախօսելու իբրև փրիվատ տոցենդ չղային կեդրոնի մասնագիտութեամբ։

Այս գարնան եկեր էր Պօլիս, մինչև ձմեռուան կիսամեակը մնալու դիտումով. մասամբ իր մօրն ու եղբօրը անվերջ կոչերուն բաւականութիւն տալու համար, մասամբ իր ծննդավայրին մէջ քիչ մը հանգստանալու, մասամբ ալ զօէլէնթէրներու կանկէլ-հանդէսներուն վրայ գրած իր նո՛ր աշ-

խատութեան համար թարմ ու առատ փորձի նիւթ ունենալու ծոլուն մտահղ։ Եւ ա՛յս չորս ամիսէն աւելի էր, որ իրեններուն քովէն էր արդէն։

Իրմէն քիչ մը միայն առաջ եկած էր Մինէ Թիֆլիսէն, ուր նախորդ ձմեռը դերասանական խումբին մէջն էր եղած։ Խումբին մէջ պատահումի իյնալով դերասանները մեծ մասով ցրուեր էին գաւառները, իսկ Մինէ դժգոհ ձգեր եկեր էր Պօլիս՝ մտածելով կերպ մը միանալ հոստեղի նոր ուժերուն ու հոս գործի կապուիլ։

Մինէ որբ էր. մայրը կորսնցուցած էր դեռ իր մանկութեանը իրենց Պօլիս եղած ժամանակը։ Իսկ հայրը մեռեր էր քանի մը տարի առաջ Օտեսա, երբ ինքը Մոսկուա էր դեռ թատերական ընթացքի հետևելու համար։ Պօլսի մէջ իր ամենէն մտերիմ ազգականը՝ իր աւագ մօրաքոյրն էր, որբևայրին, որ հիմա իր մէկ-հատիկ հաղիւ տասնամեայ աղջկանը հետ Գատըգիւղ կ'ապրէր։ Եւ արդէն անհրաժեշտ սովորութիւն մը դարձեր էր որ Մինէ ամէն Պօլիս գալուն անպատճառ ա՛յդ մօրաքրոջը տունը իջևանի, որ իրօք մօր մը պէս քրոջը որբին վրայ կը գութդուբար։ Վերջին անգամ հինգ-վեց տարի առաջ եկած էր Մինէ հօրը հետ։

Եւ հիմա իր խոշոր ծրագիրներովը հաղիւ ոտքը Պօլիս դրած էր, երբ սիրուն երազները ցընդեր էին իսկոյն։ Ո՛չ այն հասարակութիւնը, ո՛չ իր երևակայած դերասանները կային հոս։ Եղածներու ու քանի մը դրագէտներու հետ մտեր էր կապակցութեան, և հաղիւ յաջողեր էին հաղոր

ու մէկ դժուարութիւններով վեց ամսուան մէջ երկու ներկայացում տալ. խաղացողներու ալ մէկ խոշոր մասը սիրողներ եղած էին միայն։ Թերթերուն մէջ քիչ մը խօսեր ու գովեստներ էին տուեր «տաղանդաւոր, չնորհալի ու դեռատի դերասանուհիի» մասին, որ «ուսւսական ոստանին մէջ իր կրթութիւնն ու արուեստը կատարելագործած՝ իջած էր այդ փչուտ տապարէզը»։ Ահա այս էր եղած իր բոլոր օգուտը, քանի մը ոսկի գրպանի ծախքով։

Մինէ ու Հրանտ չատ տարօրինակ կերպով իրարու հանդիպեր էին։ Հրանտի եղբայրը ամուսնացած էր, աղուն համալսարանը եղած ժամանակը։ Իսկ մէկ երկու տարի վերջը երբ ամառ մը եկեր էր ու ծանօթացեր իր նոր աղգականներուն հետ, Մինէ արդէն հօրը հետ նորէն վերադարձած էր Ուսւսաստան. այնպէս որ երկուքը դեռ բնաւ իրար չէին տեսած։ Ընտանիքին մէջ սակայն երկուքի մասին ալ քնականապէս չատախս կը խօսուէր, և տեսակ մը աւանդական առասպելական գոյներով. չարգանքի, խանդաղատանքի ու զարմանքի խառն զգացումով մը։

Երբ առաջին անգամ երկուքը իրար տեսեր էին, երկուքն ալ ասլշած դիտեր էին վայրկեան մը իրար։

— Բայց ես ձեզի բոլորովին ուրիշ տեսակ կ'երեւակայէի, եղեր էր աղջկան առաջին խօսքը։ Այնպէս լո՜ւրջ, մռա՛յլ, գիտակա՛ն. երկա՛ր, վատառոր մօրուքով. ակնոցներո՛վ, ու խոչո՛ր, լա՛յն ոտքերով։

Ու ծիծաղեր էին բոլորը միասին։

— Ուրեմն ուրիշ խօսքով ձեր առաջին տպաւորութիւնը հիասթափուն է։

— Այո՛, բացարձա՛կապէս։

Ու իր ձեռքը ջերմ չարժումով մը պարզեր էր աղուն։

— Համբուրուի՛լ, համբուրուի՛լ, ո՛ւ «Դուք» «Ձեզ»երը մէկդի, հրամայեր էր Հրանտի եղբայրը։

Հրանտը կատարուած էր անմիջապէս. ու նոյն վայրկեանէն ալ սկսեր էր այն կէս-լուրջ, կէս-կատակ, հեղնոտ, իրար չարչրրող ու մրևնոյն ժամանակ իրարմով խենդ եղնող մտերմութիւնը։ Հրանտենց տունը ոտք դնելուն պէս՝ Մինէի առաջին բառը «քուղէնս» էր։ Եւ միայն քուղէնի տունը չէր, որ անոնք իրարու կը հանդիպէին, չարաթը մէկ-երկու անգամ միասին էին ասլորաբար, երբ չրջակայքը կամ ծովուն վրայ պտոյտի կ'երթնէին միասին։ Ու ալ այնպէս սկսեր էին գրաղիլ իրարմով, որ հարսը սկսեր էր չնորհքով նախանձիլ։

— Ինչ է այդ. մինակ «քուղէնս ու քուղէ՛նս». մե՛նք ալ մարդ ենք հոս։

Պատասխանը ծաւալ ծիծաղ մըն էր ի հարկէ։

Միայն վերջերը հետզհետէ սկսած էր տեսակ մը դուսպ ու անբնական չեչտ մտնել անոնց փոխադարձ վարմունքին մէջ։ Տղան կարծես ճնշող, կառեցընող կապ մը ունէր լեզուին վրայ. ու զանազան պատրուակներով սկսեր էր խուսափիլ իրենց չա՛տ չուտ-չուտ միասին լինելէն։ Աղջիկը

այս կէտը չատ աղէկ կ'ըզգար, բայց ամէն բան չի նշմարելու կը դարնէր. մանաւանդ նկատած էր, որ հիմա ինքն ալ երբեմն իր բոլոր ճիդերուն հակառակ անսովոր կերպով կը լրջանար անոր քովը:

Իրիկուն մը թեւ-թեւի լեցուն լուսնին տակ չրջած էին ամբողջ ժամ մը, դրեթէ, առանց բառ մը իրարու հետ փոխանակելու. բայց երկուքն ալ գո՛հ, իրարու մօտիկ լինելու հեչտի՛ն զգացումով մը, առանց երբէք խօսակցութեան պակասը զգալու: Տուն մտնելու ատեն միայն անդրադարձեր էին յանկարծ երկուքն ալ, ու կանգ էին առեր իրարու ձեռք բռնած, մինչև որ աղջիկը սկսեր էր բարձրաձայն խնդալ ինքզինքը հեգնելով:

— Չէ՛, Հրա՛նտ, հարս դառնալու հասուն-ցեր եմ արդէն. արդէն սկսայ չխօսական դառնալ:

Այդ դիչերէն վերջն էր, որ դիտմա՛մբ թէ պատահմամբ երկու չաբաթուան չափ իրար չէին տեսեր, ժէնէրի իրենց վերջին հանդիպումէն ի վեր:

«Ցիմարութիւն է». կը կրկնէր հիմա Հրանտ սանդուղներէն վար իջնալով: «Բանի օր է դործիս վրայ լուրջ կեդրոնացած չեմ, պատճառը սա է, եթէ զբաղիմ ամէն ինչ կ'անցնի:»

Ու մտաւ սրահ:

Պարտէզի դռան զոյդ փեղկերը բաց էին կրնակի վրայ: Եւ քայլ մը միայն անդին, խաղ կանանչ փոքր սեղանին երկու կողմը դէմ-դէմի նստած էին երկու հոդի լո՛ւռ ու լո՛ւրջ. ամբողջովին խորասուզուած իրենց քաչած ու նետած խաղի թուղթերուն հաչուին մէջ:

Մէկը երիտասարդի եղբայրն էր. քառասունը անցած, քիչ մը ճերմկած. բարեկազմ ու դէպի դերը հակող մարդ մը:

Ծաղկիցն ալ դրացի մըն էր, իրենց դիմացի ամառանոցէն, ու Հրանտի եղբօր կիրակնօրեայ մչտական ընկերը: Շէկ, ծաւի աչքերով, կարճահասակ, բաւական տարիքոտ, բայց չիք հագուստ լէվանդէն մը:

— Ահա՛, վե՛րջապէս, մեր խլուրդը դուրս է ելեր իր բոյնէն. բացագանչեց Օհաննէս կոտրած ֆրանսերէնով մը, երբ եղբօրը գալը նչմարեց: Դո՛ւք ըսէք, խնդրեմ, պարոն Ռէնեա՛կ, ինչի՞ է նման այս տղուն կեանքը. քաչուէ՛ ծակի մը մէջ ու անվերջ կարդա՛ ու գծէ՛:

— Բարև ձեզի, պարո՛ն, դիմեց Հրանտ հիւրին, առանց եղբօրը խօսքերուն չատ կարևորութիւն տալու:

Ցրանտացին իր լարակ ու ճերմակ ձեռքը ճկուն չարժումով մը տուաւ երիտասարդին, ու թեթև մը ունքերը ժողվելով կցեց.

— Ձեր եղբայրը իրաւունք ունի, պարոն Ալիմեան: Հաւատացէ՛ք ինծի, տարիները կ'անցնին ու ձեր այդ գրքերէն ու մանրադիտակէն ձեզի իսկապէս բան մը չի մնար: Եթէ մարդուս ծերութեանը արժէք ունեցող բան մը կը մնայ, այն ալ ապրած կեանքի յիչատակներն են միայն. բայց ապրա՛ծ, ո՛չ թէ կարդացած, կամ գծած: Քիչ մըն ալ երիտասարդական չիմարութիւններ ընելու

է. փորձուած մարդու խորհուրդին ականջ դրէ՛ք. երջանկութիւնը երիտասարդութեան մէջն է, երիտասարդութիւնն ալ յիմարութեան։

Ու աչքովը նշանակիչ կծկում մը ըրաւ։

— Այո՛, արդէն խոչոր, անխմաստ յիմարութիւն մըն ալ կեանքը ի՛նքը, նկատեց աղան ժըպտելով։

— Մ՛, ո՛վ ըսաւ ձեզի այդ անմիտ փառաքը. ո՛չ. անխմաստ յիմարութիւնը ապրիլ չդիտնալն է միայն. ու ամենախոչոր յիմարութիւնն ալ յիմարութիւններ ընդլ. խուսափիլը։

— Նորէն իրաւունք ունիք։

Պատասխանեց աղան իբրև հեգնելու համար, բայց իր կամքին հակառակ պատասխանը ակամայ եղաւ։ Ան ալ լուրջ հնչեց։ Մատներու հեռացաւ խաղի սեղանէն ու ձեռքերը մէջքէն կապած իջաւ պարտէզ։

«Փորձուած մարդուն» խօսքերը տակն ու վրայ ու պարարտ հողի մէջ էին ինկած։

Նե՛րսը քիչ մը ատեն լուռ խաղը չարունակուեցաւ նորէն, մինչև Օհաննէս յանկարծ խօսք առաւ թուղթ մը ամուր սեղանին դարնելով.

— Հապա՛, պարոն Ռէնեա՛կ, մենք դրկեցինք, որ մարդ դառնայ. ան գնաց դվխաւնուս փիլիսոփայ կարեցաւ։ Փիլիսոփա՛յ — սո՛ւղ ապրանք. վրաս ամսական հօթէն ուիը ասկի է նըշանաւոր. չարունա՛կ. հօթէն ուիը աարի. սո՛ւղ, սո՛ւղ ապրանք այդ փիլիսոփայութիւնը։

— Բայց ինչո՞ւ թողուցիք. չէ՞ որ առաջ կարծեմ կ'ըսէիք թէ բժիշկ պիտի ըլլայ։

— Բժիշկ չեղաւ. ըսենք, հոս փողոցը թափուած բժիշկներ լեցուն են, հիմա բժշկութենէն ալ խեր չի կայ։ Վերջը մտածեցինք ձգենք իր խելքին, հոս դար ի՞նչ ընէր. հրապարակը այսպէս, մէջտեղը գործ չի կայ։ Ճեռայ լսածիս նայելով փրօֆէսէօրները դէշ ամսական չեն առանար. թո՛ղ առաջ երթայ. վերջապէս մեր անունին ալ պատիւ մըն է։

— Այո՛, ի հարկէ՛։ Երկու հարիւր յիսուն. կցեց ֆրանսացին անտարբեր քանի մը թուղթ սեղանին վրայ թափելով։

— Արդէ՞ն. նորէ՞ն սկսանք։

— Երկու հարիւր յիսուն մըն ա՛լ. կրկնեց մարդը ժպտուն՝ թուղթ մըն ալ նետելով։

Օհաննէս խոժոռեցաւ, ու կեդրոնացաւ խաղին վրայ։

Գ.

Գատը-գիւղի չոգենաւը նոր էր մօտեցեր Մեծ-կամուրջին, և բազմութիւնը երիվերանգ հոսանքով դուրս կը յորդէր չոգենաւի նեղ կամրջակէն։

Բազմութենէն քիչ մը հեռու, ծովուն ու նաւին նայող վանդակին մօտիկ կեցած էր Մինէ երիտասարդի մը հետ։ Վերջինը փոքրահասակ, սեւդուռուզ մազերով, նուրբ ու քնքուշ կազմով, գրեթէ կանացի գեղեցկութեամբ, քսան-քսաներկու տարեկան տղայ մըն էր. թեթեւ ու չարժուն։

Այցառակութի՛ւն է, սակայն ճչմարի՛տ խայտառակութիւն. կը խօսէր տղան հաղուագիւտ արագութեամբ մը։ Դաղափա՛րը տափակ, հազա՛ր անգամ կրկնուած. իսկ ձևն ու կազմը գողցուած է, երևակայեցէ՛ք, Ֆրանսուա Ռօբէ՛էն. անչո՛ւշտ կարդացած էք Ֆրանսուա Ռօբէէն. չէ՞, կը կատակէ՛ք։ Ինչպէս ըսի՝ բացարձակ խայտառակութիւն. ո՛չ ճաշակ, ո՛չ յղացում, դէ՛, վաղը լրագրերին մէջ կը կարդաք քննադատութիւնը. բայց կէտ առ կէտ վերլուծած եմ. կազմ՝ փամպակի պէս։ Սակայն մտածեցէ՛ք, այդ ուղղակի հատաքակութեան քիթին ինդալ ըսել է. անունն ալ դնել բանաստեղծութիւն, ա՛ն ալ քերթուած.

և անգամ մը իրարու փակցուցած անճոռնի յանդերը տեսնէ՛ք. fouriéo՛զ։

Եւ ներքին եռացող յուզումէն իր կեցած տեղը մնալու անկարող՝ սկսաւ երկու քայլ տեղ՝ աղջկան դիմացը չտապ երթևեկել ձեռքերը ժաքէթին գրպաններուն դրած։

Մինչ լուռ կը հետևէր խօսակցին՝ չոգենաւի նոր գնած տոմսակը մատներուն մէջ խաղցնելով։

«Եւ անկէ վերջը, դեռ այդ բոլորը չէ...»

Կ՚ուզէր երիտասարդը չարունակէ, երբ Մինէ յանկարծ անակնկալի զուարթ «ա՛հ» կը բրաւ ու նետուեցաւ դէպի տոմսատուփ պատուհանիկին կողմը։

«Բարե՛ւ. այս ինչ հրաչք. Պօլի՞ս ես իջեր։

Հրանտ ձեռքը մեկնեց աղջկան, և դեռ ձեռք-ձեռքի մօտեցան երիտասարդին։

— Իրարու ծանօթ չէ՞ք, հարցուց Մինէ։

— Դժբաղդաբա՛ր, պատիւ չեմ ունեցած. եղաւ երիտասարդի պատասխանը. գլխու թեթեւ խոնարհութեամբ մը։

— Բուղէ՛նա, Հրա՛նտ Ալիմեան, տօքտո՛ր, ֆիլիօլոգ, ներկայացուց աղջիկը։ Եւ պարոն Գրիգորի՛կ Տեսաբեան, հրդեհի դէմ ապահովագրական ընկերութեան դործակատա՛ր, բանաստե՛ղծ, հրապարակախօ՛ս, նկարի՛չ, քննադա՛տ, և պէտք եղած ժամանակը դերասա՛ն։

— Օ՛, այդպէս սիրուն բազմակողմանի՛. նըկատեց Հրանտ։

— Մ՛ֆա, պարո՛ն, օրիորդը կատակել կը սիրէ. պատասխանեց Գրիգորիկ գլխու սիրուն ու

հպարտ չարժումով մը, որու տակէն սակայն կը՛ղծ-տամետութիւնը իր դէմքը ցոյց կու տար։

— Եւ, հա՛, մոռցայ. իմ մասնաւոր գրաբերս, Ռուսաստանէն նամակներս պարոնի հասցէին կու գան. աւելցուց Մինէ։

— Իմ պաշտօններէս ամենէն նախանձելի՛ն. կսկեց երիտասարդը խնդալով։

— Իսկ դո՛ւն. դարձաւ աղջիկը Հրանտին։ Այսպէս դաղտուկ Պօլիս կ՛իջնե՛ս. բայց ինծի դալու ժամանակ չունի՛ս. աղէկ։ Երէկ իրիկուն մեգամ մը միաքէս անցաւ եկնեմ Ծէնէօ Պահնէ գամ։ Ա՜հ, չերեւակայե՛ս, դէմքդ չատ կարօտցած լինելուս համար. երբէ՛ք. սիրտս նաւարկել կ՛ուզէր միայն, ուրիշ ոչի՛նչ։ Շատոնց է նաւարկած չեմ. ըսի՛ նորէն անգամ մը միասին ծովուն վրայ կը բացուինք. թէև ի հարկէ ինքնին այդ չնորհին բնաւ արժանի չես։

— Դէ՛, եթէ այդչափ կը ցանկաս, կարելի է այդ մասին անգամ մը մտածելու բարեհաճիմ. միայն յամենայն դէպս պայմանով մը։

— Բա՜ն. ի՞նչ պայման։

— Որ՝ ծովուն վրայ խելօք պիտի կենաս, և բացարձակ հնազանդիս պիտի իմ ծովակալի հրամաններուս։

— Հրամաննե՞ր...ա՜խ... ես պայմանով գործ չեմ սիրեր, այն ալ քեզի հետ. հը՛մ, ծիծաղելի է. կամ մակոյկը ժայռի մը կը զարնես, կամ ծանծաղը կը նստեցընես։

— Այո՛, այո՛, պարո՛ն, օրիորդը իրաւունք ունի, մէջ նետուեցաւ երիտասարդը։ Դևկը պէտք է կամաց-կամաց կանանց ձեռքը տալ. ժամանակները սկսած են փոխուիլ. ապագան ամազօննեերունն է. և Ամազօնի ափերը արդէն իսկ մտած են կանայք իրենց այդ նոր դերին մէջ։

Ու ծիծաղեցաւ բառախաղէն կատարելապէս գոհ։

— Մի՞թէ. հեգնեց Հրանտ։ Կրնա՛մ երեւակայեր, թէ ինչ կը լինի կանանց կառավարած աշխարհդը։ Եւ եթէ ձեր ժարգարէութիւնը չիտակ է, այն ատեն պէտք է մասնաւոր փառք տանք բնութեան, որ այդ քաօսի դարուն մէջ ծնած լինելու դժբաղդութիւնը ունեցած չենք։

— Ի՞նչպէս. հապա կանանց ազատ ապագա՞ն, հապա անոնց վիճակուած պատմական մեծ դերը. ուրեմն պարոնը դեռ հին փիլիսոփայական ուղղութեան կը պատկանի. իսկ ես կ՛ըսայէի, որ իրրև տօքտօր... Պարոնը տօքտօր է ըսիք կարծեմ, չէ՞, օրիո՛րդ։

— Մանաւանդ փիլիօ՛ք. բացատրեց Հրանտ։

— Ա՜խ, մանաւանդ. ոչի՛նչ, հետաքրքիր է. փիլիօ՛ժի, դիտութիւններու մայրը. արիւն և սի՛րտ. և ա՛րքան դրացի բանատեղծութեան։

— Սակայն, դժբաղդաբար, ես դիսաւորապէս ջիլերով կ՛ըզբաղիմ, առարկեց ոգան՝ հագիւ նչմարելի հեգնական ժպիտով մը։

— Ո՛հը՛, ջիլե՛ր. դարավերջի՛կ է։ Զգային դար, ջղային. այո՛, իրաւո՛ւնք ունիք, ուսումնասիրելու ժամանակակից նիւթ։ Ըրվիս Լիմեերի վերջին հատորը կարդացած էք. չատ սիրուն

յօդուած մը կայ արդի գրականն երկերու ջղայնոտութեան վրայ. ա՛յ, օրինա՛կ, բաւական է միայն յիշել Վեռլէն, Իբսէն, Նիչէ, Դաստայէվսկի. այո՛, այո՛, համաշխարհային հիւանդութիւն:

— Բայց, երևակայեցէ՛ք, քուդէնս այդ ձեր ըսած մե՛ծ հիւանդութեամբը չէ որ կը հետաքրքրուի. այլ պարզապէս ջղային կեդրոնի կազմութեամբ է կցկց Մինէ՝ տեսակ մը դրդող-դրգռող չեչառվ:

Կրակի վրայ իւղ լեցնել կ'ուզէր:

— Կ'ըմբռնեմ. զուտ բնագիտական տեսակէտէն, խիստ օգտակար ուսումնասիրութիւն, ի հարկէ՛: Միայն դիտէ՛ք, ազնիւ պարոն, կը ցանկայի իմանալ, անչուշտ եթէ անհամեստութիւն չէ հարցընելս, ի՞նչպէս է, որ այդ տեսակ աշխատութիւն մը ձեզի ընտրած էք: Մարդ ներքուստ երթալէն վերջը չատ աւելի... այսպէս ըսած, գրաւիչ նիւթ մը կրնար ընտրեր իր ուսումնասիրութեան:

— Ինչո՞ւ կը կարծէք թէ ուղեղի ուսումնասիրութիւնը անգրաւիչ է:

— Անգրաւի՞չ. ո՛չ, ո՛վ ըսաւ. քաւ լիցի, Միայն քիչ մը... ինծի կը թուի... չատ միակողմանի. տեսակ մը... չոր ու զուրկ փօէզիէ: Ա՛յ, բոլորովին ուրիշ բան է գրական կեանքի ուսումնասիրութիւնը, կամ բեմը, կամ փիլիսոփայական մտքի արտադրութիւնները, ինչ կեանք, ինչ փօէզի այդ բոլորին մէջ. այո՛, կեանքի փօէզին:

— Է՛, պարոն, ի՛նչ ընենք, ամենքին արուած չէ կեանքի փօէզիով զբաղուելու ընդունակութիւնը. պատասխանեց Հրանտ՝ վերին աստիճանի ծիծաղաշարժ խոնարհ դէմք մը չինելով:

Շոգենաւը սուլեց:

— Տաղանդ ըսել կ'ուզէք. ի հարկէ. սակաւաթիւ են անոնք, որոնց ճակտին իր մատը դնելով կ'ըստեղծէ Աստուած, ինչպէս կ'ըսէ անմահն Վիկտոր Հիւկօ:

— Կը տեսնէ՞ք, բարեկա՛մս, անմահն Վիկտոր Հիւկօն ալ ինծի համակարծիք է եղեր:

Հրանտի բառերուն այդ չեչառուած կրկնութիւնը Գրիգորիկին անախորժ եկաւ: Բայց առանց ոչինչ նչմարել տալու, ժպիտով մը ու թեթև մը ճռռելով՝ ձեռքը մեկնեց Մինէին.

— Դէ՛, օրիո՛րդ, կը ներէք. այս իրիկուն ես Իւսկիւտար եմ անցնելու, ու շոգենաւս արդէն մեկնելու պատրաստութիւններ կը ցուցընէ. ստիպուած եմ անկատուելու, թէև գիտէք, թէ որքան ծանր է ինծի ձեր ներկայութենէն զրկուիլս: Ցոյս ունիմ, որ ձեր ըսած ներկայացումը վայելելու ամենամեծ երջանկութիւնը պիտի ունենանք չուտով: Ահա՛, պարո՛ն, տեսէ՛ք, որու ճակատին է Աստուած իր մատը դրեր. կը նախանձիմ ձեզի ճչմարիտ, որ այսպէս քուդին մը ունիք: Օրիո՛րդ, յաջողակութիւննե՛րս: Պարո՛ն:

Ու մինչև մէջքը ճկելով՝ փափուկ լայնեղր գլխարկը ճարպիկ չարժումով մը երերցուց օդին մէջ, անցուց նորէն գուռը մագերուն, ու արագ անդին նետուեցաւ դէպի միւս շոգենաւին կողմը, Գաստը-գիւղի շոգենաւը նորէն սուլեց:

— Տոմսակ ունի՞ս, հարցուց Հրանտ։

— Այո՛։

Տղան չտապ գնեց իրեն համար ալ, միասին իջան չոգենաւ. ու մտան կոզմնակի խցիկներէն մէկը, ուր միայն երկու անձեր անկիւնը քաշուած կը խօսակցէին։

Շոգենաւը ճամբայ ելաւ։

Դուրսը սկսած էր գորչանալ։ Խցիկը մութ էր դրեթէ։

Մինէ ծնօտը ձեռքին յենած, ու արմուկը փոքրիկ լուսամուտին՝ ծովուն կը նայէր ուշադիր ուր նաւերու ու նաւակներու ամբողջ ամբոխ մը իրարու գլխու էին խառներ։ Եւ երբ վերջապէս աղջիկը հայեացքը ներս դարձուց՝ իր առաջին տեսածը տղու խոշոր աչքերը եղան, որոնք յամառ իր դէմքին էին դամուեր։ Մինէ խնդաց։

— Նո՛ւ, կերևի Աստուծոյ մատին տեղը կը վնտռես ճակտիս վրայ։

— Դրեթէ՛։

— Է՛, ինչ կ'ըսես իմ դեռածիլ երկրպագուիս դաւոզութիւններուն։

— Ոչի՛նչ, ինչ պիտի ըսեմ։ Այդ դաւոզութիւնները միայն անորը չեն. ինծի համար բնաւ նորութիւն չէ ըսելը, որ դիւութիւնները մանր, չոր, մանաւոր, երկրորդական խնդիրներ են, գործաւորի սև, անգրաւիչ աշխատանք, ուրկէ ի հարկէ կարելի է օգտուիլ, բայց որուն մէջ ինքնին կեանք չի կայ, մարքի և սրտի սլացում չի կայ, «կեանքի փոէզին չի կայ», ինչպէս քիչ մը առաջ այդ սիրուն երախան կ'ըսէր։ Եւ անոր

համակարծիք են ի հարկէ մեր լոլոր միւս մարքի երախաները. մեր սրտի գրեթէ ամբողջ գրական հրապարակը։

Պահ մը լռեց, ջղուտ ձեռքով ժամացոյցի չղթային հետ սկսաւ խաղալ. ու յանկարծ կրքոտ շեշտով մը վրայ տուաւ.

— Փօէզի՛։ Եթէ վայրկեան մը միայն առնք կարողանային թափանցել քիմիագէտի հոգին, երբ ան իր աշխատանոցի տակնուվրայութեան մէջ, դվխահակ, փորձի սրտակը ձեռքը, փչուր մը մըրուրի կամ դոյնի ամենաչնչին փոփոխութեան մը մէջ իր հաշուած ենթադրութիւններու, իր ձգտած մէկ գործնական նպատակի Ֆահիայինն հասատուտմը կ'որոնէ. վայրկեան մը միայն. և ո՞րքան պիտի լինի իրենց ապշումը, երբ այդ հոտերու թոյներու ու կազերու մէնոլորտին մէջ յափշտակութի՛ւնն ու հաճոյք. մարքի թռի՛չքն ու սրտի յուզում իրարու ժամադիր եղած տեսնեն։ Է՛, Մինէ՛ս, եթէ ակնթարթ մը միայն զգայիր, թէ ի՛նչ բերկրանք, ի՛նչ հպարտութիւն, ու ընկերական-հասարակային կեանքի ի՛նչ ապագայ յոյսեր կը թևածին գիտնականի մը զգացումներուն վրայ, երբ ան իր ընկեր մանրադիտակին վրայ ծռած՝ ուղեղի մանր կտորիկի մը միլիոնաւոր բջիճներու ու թելերու քաոսին մէջէն քիչ-քիչ դուրս կը կորզէ անոնց ճիւղաւորման ու հաղորդակցութեան օրէնքները, երբ դարերու «անհետք ու անըմբռնելի» անուանած հոգի՛ն իր աչքերուն տակ որո՛շ ձևի ու կազմի սքանչելի մեքենայի մը կը վերածուի, կամ ըսէ՛, խնդրեմ, աշխարհի որ

գեղարուեստական ստեղծագործութիւնը արտադրել կրնայ գոնէ քիչ-քիչ նմանուող բան մը այն ճակարին, որ մարդու երևակայութեան դէմ կը պարզուի, երբ օրկանական մարմնի միլիարդաւոր կանքի ու զարգացման պատմութիւնը քեզի պատկերացնելու կը փորձես. այն իր յաւիտենական փոփոխութիւններովը, իր անհամար ձևակերպութիւններովը, աստիճանէ աստիճան, իր միաբջիջ էրեխայութենէն սկսած մինչև ողնաշարաւորներուս այս բարդ ու կուտակ օրկանիզմը: Է՛, կանքի ու զարգացման այդ հսկայ պատմութեան դէմ ինչ բան է մեր հազիւ քանի մը հազար տարի հաչուող «մարդկային քաղաքակրթութեան» ուռեցուցած պատմութիւնը. դրաժիէոմիկ եպիզոդիկ մը միայն այդ անծիր ու խորունկ տիտան տրամային մէջ, ուրիշ ոչինչ: Ախ, որ չգիտեն թէ ո՞ր է իսկապէս կեանքի մեծ փօէզին...

Երկու մարդոց խօսակցութիւնը խցիկին մէջ դադրած էր չատոնց. ու խցիկէն դուրս՝ ուղևոր բազմութեան խուլ ժխորը միայն կը լսուէր մեքենաներու խլացուցիչ թնդումին մէջէն, իսկ պատուհանին տակ վայրագ ծեծկըռուքը կամակոր ալիքներուն, որոնք իրենց զայրոյթէն ուռած կուրծքերովը դիմադրել կը ճգնէին չոգենաւի պատրուող անիւներուն:

Այնպես հաճոյալո՞ւր էր այդ բզկտուող ջուրի չիթերուն ու փեռթերուն չառաչը, որոնք նորէն ծովուն ծոցը կ'անձրևէին. այնպէս օրօրո՞ղ դուրսի ամբոխի անորոշ խժռլատւքը. այնպէս կեղկացնո՞ղ չոգիի թափին տակ նաւի յարատև թեթև դողը. այնպէս ախո՞րժ կէս-մութը, որ խցիկի անկիւնները հետզհետէ աւելի առատ վար կը ծորէր: Ու այդ զգացումները չոյող չրջանակին մէջ Հրանտի ոգևորութենէն կայծկլտող աչքե՛րը, անոր ջերմ ու յուզումէն անդադար եռչջող կիսաձայն խօսուածքը:

Անչարժ ու յափշտակուած կը լսէր աղջիկը: Մ՛, ինչ անուշ. հեքեաթի մը մէջ, կարծես:

Հրանտ կարեց վերջապէս իր խօսքը. ինքն ալ աղջկան պէս արմունկը դրաւ պատուհանիկին, ու ներս ծծեց լիաթոք ծովի զովաթարմ չունչը. աչքերը մի՛չտ աղջկայ աչքերուն:

— Խօսէ՛, Հրա՛նտ, խօսէ՛ դեռ. հծծեց Մինէ իր զսպուած յուզումին մէջէն, թարթիչները քիչ մը դոցեց, ապատ ձեռքովը խարխափելով դաւաղուն ձեռքը ու բռնեց:

Հրանտ ժպտեցաւ. ու լուռ էին երկուքն ալ:

Ուշ, իրիկուան երկնքէն թուխ-ծաւի լոյս մը անոնց ծովուն դարձած կիսադէմը կը լուսաւորէր, դէմքին միւս կէսը խոր սուերի մէջ թաղելով:

Մինէ յանկարծ աւելի մօտ ծռեցաւ աղուն քնքշանքի թափով մը, ու իր կէ՛ս կատակ կէ՛ս լուրջ, ժպտուն փսփսուքը աղուն դէմքին քրսուեցաւ.

— Ռուզէ՛նս, իմ մէ՛կ-հատիկ քոյրէնս. ինչո՞ւ, ինչո՛ւ քեզի այդչափ կը սիրեմ, Հրանտ:

— Ջօքեթութի՛ւն, սիրունի՛կս, կատակեց տըղան անտարբեր մնալ ուզող ձայնով մը:

Սակայն միևնոյն ժամանակ անկարող եղաւ իր

մաճառները դասելու, որոնք երկաթի ճմլուտմով մը իր ափին մէջ հանդչող ձեռնոցաւոր թաթիկին դալարեցան։

— Հանե՛մ պիտի ես քու աչքերդ, Հրա՛նտ. այդ քու յստակ, վատահ ու կաշառող աչքերդ, որոնք այդպէս ոգեւորուիլ դիտեն։ Եթէ տեսնէիր անդամ մը ինչպէս տարօրինակ կը վառին, երբ դուն տաք-տաք խօսելու կ'ըսկսիս։ Եւ դիտես ինչ. ես կարծես տեսակ մը կը նախանձիմ քու ունկընդիրներուդ, հո՛ն, համալսարա՛նը, ամպիոնին վրայէն քու աչքերուդ, քու ձայնիդ դէմ. և քու դասախօսութի՛ւնդ, միա՛ն. չէ՛, ճշմարի՛տ, չա՛տ հետաքրքիր է լինելու։

— Դէ՛, եթէ այդչափ կը հետաքրքրուիս, եկո՛ւր քեզի հետս տանիմ, ու ներկայ եղիր որչափ կ'ուզես։

— Հը՛մ, տա՛ր. երբա՛ւ աղջիկը կարուկ չեչտով մը աչքերը քթթելով ու գլխու դրական ուժգին ցնցումով մը։

— Հա՛. բայց մի՛ մոռնար. հոն ոչ Թիֆլիզ է, ո՛չ դերասանական խումբ կայ, ո՛չ քու սիրական պատռտած գուլիսններդ, ո՛չ ալ « վսեմ պգացումնե-րուդ » արտայայտութեան վայր։

Իր ձայնին տակ կծան չարութիւն մը կար։

Մինչ թեթեւ մը ճակատը կընճռեց, ու մտածկոտ հարցական նայուածքը յառեց նորէն խօսակցին, որ իր կատակի չեչտը պահել չկրնալով՝ աւելցուց իսկոյն.

— Բայց, ի հարկէ՛, այդ բոլորը ինչ նչանակութիւն կրնայ ունենալ, քանի որ ինծի այդչափ կը սիրես, ինչպէս ինքդ կ'ըսես։

— Լա՛ւ. կցեց աղջիկը բռնաղբօսիկ հանդարտ ձայնով մը. ու կամաց մը տղու ափէն ձեռքը ետ քաշեց։

— Տեսա՞ր. քու այնչա՛փ սէրդ, ծիծաղեցաւ տղան։ Բայց ցաւադար ու կարկամ բան մը կար այդ ծիծաղին մէջ, որ անոր դէմքէն անցաւ։

Ու լռեցին նորէն երկուքն ալ. անյարմար չարուած լռութեամբ։

Շոգենաւը ուժով մը զարնուեցաւ նաւամատոյցին ու կեցաւ։

Եւ զոյգը դուրս ելաւ։

Բազմութեան հետ հրմըչուելով բարձրացան Գաստը-Գիւղի նաւամատոյցը, հոնկէ ալ ծովեզրի աուտոճախ ընող աղմուկին մէջէն մտան կողմնակի մօտիկ, նեղ փողոց մը, ուր քանի մը քայլ անդին Մինէենց աուտն էր։

— Հրա՛նտ, իմ արուեստիս ձեռք մի՛ տար. կը խեղդեմ քեզի, ճշմարիտ կը խեղդեմ, ըսաւ վերջապէս Մինէ հատատ ու ամուր ձայնով մը, երբ իրենց տան մօտեցան։

— Է՛, ինչ միտս, վարագոյրը իջնելուն նորէն ոտքի կ'ելնեմ. ծաղրեց տղան։

— Գնա՛, գնա՛, հեռացի՛ր քովէս. բացագանչեց աղջիկը զայրացկոտ, և ուժով մը քաշեց դրան դանգը։

— Ձեռքդ չե՞ս տար, հարցուց տղան մեղմ ու հաչտ ձայնով մը։

Ներսէն թելի մը ձգտելու ձայնը լսուեցաւ, ու դուռը թափով մը բացուեցաւ։

Մինչ առանց եռեւը նայելու՝ դժգոհ անփոյթութեամբ մը ձեռքը տղուն կողմը մեկնեց։

Հրանտ բռնեց, ծռեցաւ, ու կամաց մը սեղմեց չրթունքներուն։

— Է՛, թո՛ղ, թո՛ղ, հոգի՛դ սիրես. բողոքեց աղջիկը կոտրած բարկութեամբ մը, քաշեց ձեռքը, իսկոյն նետուեցաւ ներս, ու դուռը զոցեց։

Զոցեց. ձեռքը դեռ դռան լեզուակին՝ անչարժ մնաց յոգնած դիրքով մը մութին մէջ. միայն լսողութիւնը սո՛ւր լարած, մինչեւ որ դուրսը տղուն քայլերը հեռացան, թուլցան ու հալեցան։

Աղջիկը ուղղուեցաւ. ու բռունցքները դալարած՝

«Պիտի խեղդե՛մ, ճչմարիտ պիտի խեղդեմ ես այդ տղան», փսփսաց նորէն սեղմած ակռաները մէջէն։

Բայց այս անգամ ո՛չ սպառնալիք էր այդ, ո՛չ ալ զայրոյթ, այլ իր տեսակի քնքշութիւն մը, բաղաքչանք մը։

Դ.

Բայց էր պատուհանը։

Հազիւ փողոցէն մէկուկէս մարդաչափ բարձր՝ կը նայէր քարափին և ծովուն վրայ, որուն կապոյտ այտերը քնկոտ ու յոգնած դեղնութիւն մը առեր էին երիկուան դալուկ երկինքէն։

Նուրբ չղարչէ լայն վարագոյրին եռեւը քիչ մը քաշուած՝ պատուհանին մօտ նստած էր երիտասարդ աղջիկ մը. իրանը բարձր ու լեցուն. չափազանց առատ ու թունդ-սեւ մազերը անկարգ ու անդին չեզոքով մը գագաթին դիպած. դէմքը կլոր, քիչ մը գէր ու ժպտուն, որ պատուհանէն ներս յորդող չրջապատի դեղինին մէջէն բոլորովին ձերմակ կը թուէր. նուրբ ու թափանցիկ ձերմակութիւն մը. ու այդ ֆօնին վրայ երկու խոշոր արեւելքի սեւ աչքեր։

Գլուխը կուրծքին ձգած՝ վարժ մատներով ձեռքի ժանեակը կը հիւսէր, երբ Մարմարայէն վոսիփոր մոնող հակայ չոգենաւի մը խռպոտ սոյլը յանկարծ ժայթքեց ու ծո՛ւխ տարածուեցաւ ամբողջ ծովուն վրայ։

Աղջիկը ակնարկը բարձրացուց ու նեռեց խոշոր

ձերմակ չոգենաւին, որ հանգիստ ու մեծափառ կը յառաջանար։ Արմուկը դրաւ թիկնաթոռի թեւին, առաւ գլուխը ափին մէջ, մինչ միւս ձեռքը ժանեակին հետ դէպի դողը սահեցաւ. ու մնաց անշարժ, ծոյլ ու յառած վերացման մը մէջ, սուղուած իր մտածումներուն խորը, որոնք ըստ երեւոյթին դիմացի չոգենաւէն ալ դանդաղ կը շարժուէին իր դանկին տակ։

Բարակ հովանոցի մը սուր ծայրը կամաց մը վեր բարձրացաւ պատուհանին տակէն, ու քանի մը անգամ ամաւր իրարու հետեւէ դարկաւ եզերքի տախտակին։

Աղջիկը կէս մը վախցած խոժոռ դէմքով նայեցաւ վար, բայց իսկոյն ժպիտը ցայտեց դէմքը.

— Ա՛, Մինէ՛։

Ու մէկ ոստումով սենեակէն դուրս նետուեցաւ ուրախ՝ փողոցին դուռը բանալու։

Հաղիւ դուռը գոցուած՝ պինդ փաթթուեցան իրարու վիզ՝ հնչիւն-հնչիւն համբուրուելով։

Իրենց մանկութեանը անոնց առնները կից էր իրարու, ու դրեթէ միշտ միասին էին եղած։ Մինէի ամէն վերադարձին նորոգներ էին իրենց մտերմութիւնը, և իրենց երթեւեկը մինչեւ հիմա ալ կը չարունակուէր։ Միայն հետզհետէ չա՛տ աւրօրինակ դոյն մը առեր էր այդ բարեկամութիւնը. նախ կարծես խոյս կուտային իրարու յաճախ հանդիպելէ, թէև երկուքն ալ միշտ կատարեալ համակրանքով ու սրտանց իրար կը դիմաւորէին. և այն հին բաց ու ջերմ չեչտը մէջերնուն երբէք չէր վերցած։ Սիրտերը նո՛յն էին մնացեր. կեանքի տուած հետաքրքրութիւնն ու իրենց մտածման առարկաներն էր փոխուեր միայն։ Այդ կ'ըզգային երկուքն ալ, սակայն փոխադարձաբար ոչինչ չէին ըսեր իրարու։

— Մինա՛կ ես։ հարցուց Մինէ։

Այո՛. մայրս Յովակիմեաններուն գնաց. իսկ հայրս. դիտե՛ս, վերջին չոգենաւով կուգայ միշտ։ Դուն ո՞ւր ես այս քանի տաեն է. ի՞նչպէս ես։

— Է՛. ըրաւ Մինէ դժգոհ ուսը ցնցելով։

— Հը՞, քէֆդ տեղը չէ՞։

— Այս վերջին օրերը տրամադրութիւնս աւրուած է քիչ մը։

— Նթևի դերասանական գլխու ցաւա՛նք նորէն։

Մինէ ակընթարթ մը չի պատասխանեց, ու վերջը մտածկոտ գլուխը չարժելով կոկց երկդիմի.

— Դերասանական գլխու ցաւա՛նք. այո՛։

Բայց իսկոյն բան մը մոռնալ ուզողի ձեռքի բացատական չարժուձեւ մը րրաւ, ու աւելցուց.

— Է՛. Արուսեա՛կ, թողնե՛նք այդ։ Ա՛ն ըսէ՛ դուն ինծի՝ ի՞նդէ ինչ բանի ես։

— Ի՞նչ բանի պիտի լինիմ. չե՞ս տեսներ. քիչ մը կարէ՛, քիչ մը կարդա՛, կամ թևդ դի՛ր պատուհանին ու դուրս նայէ՛։

Նա ամբողջ ուժով մը քաշեց պատուհանին կից։

— Մա՛նաւանդ այս պատուհանը. ա՛, եթէ այդ չլինէր։ Այս պատուհանը իմ ամէն բանս է.

իմ ամենասիրական գիրքս, իմ թատրոնս, իմ քանօրամաս, նոյն իսկ իմ ժամացոյցս. չե՞ս հաւատար. ես դիտեմ, օրինա՛կ, ժամը քանիին մեր քովի դրացիին տղան դպրոցէն կը դառնայ, որոշ մանրավաճառներ ժամը քանիին կու գան. և վերջապէս չոգենաւերուն կանոնաւոր երթն ու եկը։ Հապա՛. կը նստիս, կը դիտես անցորդները, անոնց դէմքերը, շարժուձեները, խօսակցութեան կտոր մը կուգայ ականջիդ, մնացածը ինքդ երևակայութեամբ ամբողջացնել կ'աշխատիս, կը դիտես փոքրիկներու կռիւը, որոնք քարափին վրայ իրարու կը հայհոյեն, նաւակնե՛րը, նաւավարները. տեսնելու ես երբեմն ինչ առողջ, կորովի մարդիկ կան մէջերնին. երիտասարդ նաւավար մը կայ, երբեմն կ'անցնի իր նաւակովը, տեսնե՛ս ինչ դեղեցիկ, հուժկու տղայ է։

— Հըմ, չեմնե՛ս վրան սիրահարիս. կատակեց ընկերուհին։

— Ա՛խ, ո՞վ է տուեր ինծի այդչափ քաջութիւն։ Միայն երբեմն, իրաւ, բոլոր սրտովս կը ցանկայի, որ ես ալ իր քո՛վը. իրե՛ն պէս, իր նաւակին մէջը լինէի. ձկնորս մըն ալ ես։ Ա՜հ, ինչ սիրուն է լինելու մինչև վերջը ծովուն վրայ. մինչև վերջը արգելքներու, հոգերու ու իրարանցման դէմ. այդ դեղեցիկ, ուժեղ տղան չարունա՛կ քովդ փոթորկի՛ ու աշխատութեան մէջ. ամբողջ կեանքդ կռիւ մը պատառ մը հացի համար...

— Է՛, արդ սիրեմ, առանք սանթիմէնթալ անուրջներ են, կը կարծե՞ս լրջօրէն, որ չափանց գրաւիչ բան է պատառ մը հացի համար ամբողջ կեանքդ ճանկըռտուիլը։

— Զգիտե՛մ. այսքանը պա՛րզ է ինծի միայն. որ չա՛տ անհամ ու անբովանդակ բան է իմ այս անյոյզ ու անհոգ կեանքս։ Հայրիկը չուկայէն պէտք եղածը կ'ուղարկէ, մայրիկը կը պատրաստէ, ո՛ւն ալ նստէ՛ ու կե՛ր. ապրի՞լ է այս։

— Աղէկ որ ի՛նքդ կ'ըսես. բացագանչեց Մինէ ոգևորուած։ Տո՛ւր ինքզինքդ զբաղմունքի մը, սկսէ՛ բանով մը լո՛ւրջ աշխատիլ։

— Ա՛, դուն ալ որ այդպէս կը խօսի՛ս. կցեց Արուսեակ ձեռքի արհամարհօտ չարժումով մը։ Լուրջ բանով մը զբաղի՛լ. ի՞նչ բանով. տունը իմ աշխատանքիս պէտք ունեցող չի կայ. մայրս հերիք է կատարելապէս. արդէն չի՛ ալ թողուր ձեռքս ջուրի դպցընեմ. և եթէ չիտակը կ'ուղես ի՛նքս ալ բնաւ ո՛չ տրամադրութիւն ունիմ. ո՛չ ալ չնորհք տնային գործերու։ Իսկ տունէն դուրս ի՞նչ կը բարեհաճիս որ ընեմ, անցած օր պարոն Վահանը հոս էր. կը ճանչնա՞ս, դաստատո՛ւն. երեր է գլխուս հասարակական գործունէութիւն կը քարոզէ. նախ այդ գործերէն խելքս բան մը չի կտրեր. երկրորդ այսչափիկ գոնէ կը հասկնամ, որ պէտք է կարողանանք պատրաստութի՛ւն ունենալ. իսկ իմ կրթութի՛ւնս. տէ՛, ամենքին յայտնի բան է, մեր բոլորիս ջանքը հնար եղածին չափ փառաւոր տիպ մը առնելն էր ու լեզուներ սորվիլը, սորված լեզուս մինչեր ուտեն. իսկ տիպս առի, քիչ մը պարծենցայ ու դրի գըզ-

բոցը. ալ առիթ աւելին ինչ կը պահանջէս իմ ուսածէս։

Մինչ յառած ընկերոջը կը նայէր անժպտուն։

— Ինչո՞ւ զարմացած երեսս կը նայիս. կը կարծէիր այդ բոլորին իմ խելքս չի հասներ, հա՞։ Դործիս անունը ինչ է մինչև իրիկուն. մարդ ակամայ մտածելու կը սկսի։ Ա՛խ, Մինէ՛, եթէ դիտնաս ինչպէս քեզի կը նախանձիմ. գացի՛ր դուրսերը, ուրի՛չ երկիրներ, ուրի՛չ մարդիկ. ու նիս հիմա քու գործդ. ազա՞տ քեզի համար, ինքդ քու գլխուդ. կ'երթա՛ս ուր որ ուզես, կ'ընես ինչ որ կը ցանկաս. առանց կարևորութիւն տալու, թէ վրադ կը խօսին, թէ կը բամբասեն, թէ ինչ։

— Աղէ՛կ. քու թևդ բռնողը ո՛վ է. դուն ալ կարևորութիւն մի՛ տար։

— Ե՛ս. ժպտեցաւ Արուսեակ տարտամ։

— Ինչո՞ւ կը խօսիս, ինծի պէս պարկեշտ ու ամօթիած աղջիկ մը. եթէ չես հաւատար բոլոր դրացիներուս ու ազգականներուս հարցուր. հա՛մ ատ ու պարկե՛շտ. հապա՛։

Ես քեզի չեմ հասկնար, հոգի՛ս։ Արդէն քանի անգամ ըսեր եմ, որ պարզապէս ըմբռնել չեմ կրնար քու այդ փակուած կեանքը. գո՛յ ու առանձին։ Երկու քայլ չես կրնար դնէն դուրս դներ առանց մայրիկի, ծանո՛թ երիտասարդի մը հետ տեղ-մը երթալու չես համարձակիր, նոյն իսկ չես յանդգնիր փողոցը դէմդ ելնողին երեսը չիտակ մը նայելու. այդ ինչի՞ է նման. մի՛շտ մայրիկի փեչերուն ու հօրաքոյրերու գուլաստանքին

տակ։ Է՛, հոգի՛ս, երիտասարդութեան ու կեանքի սպաննուելն է այդ, ուրիշ ոչինչ։ Ինչո՞ւ այդպէս կապած-կապկանդուած կը մնաս, երբ ինքդ ծաղրանքով կը խօսիս քու «տամեատութեանդ» մասին. ելի՛ր, ելի՛ր դուրս. տո՛ւր ոտքիդ տակ այդ բոլոր չիմար կապերը, պառաւներուդ «բարոյական» հայեացքը, տարեկիցներո՛ւդ քսու նախանձը ու դրացիներուդ ապուշ բամբասանքը։

Արուսեակ հեգնական ժպիտ մը չրթունքին պահ մը յուզեց. ու յանկարծ չոր ու կտրուկ չեչաուով մը ըսաւ.

— Ինծի՛ նայէ. դուն ալ եթէ աչքդ բացած օրէն մօրդ թևին տակէն դուրս չի գայիր, դուն ալ եթէ քեզի չրջապատողներու ըսածներէն ու սովորութիւններէն զատ բան մը չտեսնէիր, դո՛ւն ալ ինծի պէս այս «փակուած կեանքը» պիտի վարէիր, ինչպէս որ կ'ըսես. այդպէս խոչոր-խոչոր մի՛ փրթեր։ Դժգո՛հ լինել, տրտնջա՛լ, ի հարկէ, ուրիշ խնդիր է. բայց իրապէս մեզի չրջապատող կեանքէն դուրս գալ՝ մեզմէ ոչ ոք չի կրնար մտածեր. ինչպէս դուրս գալ. և ինչո՞ւ, ինչ ընելու համար. այդ բոլորի մասին ես չատ եմ մտածած։ Քու վերադարձէդ առաջ ալ, այս վերջի ամիսներն ալ այդ ամէնը գլխես կ'անցնէին չաճախ, երբ այսպէս արմուկս պատուհանին հեռո՛ւն ծովուն վրայ կը նայիմ. բայց այնպէս միայն մտածելու, ժամանակ անցնելու համար, ուրիշ ոչի՛նչ. ես ու դուն աչխարհքը չենք փոխեր, այս այսպէս եկեր է, այսպէս ալ պիտի երթայ։

Մինչ ոչինչ չառարկեց. քիչ մը առեն եր-

վուքն ալ լուռ նստած էին իրարու դիմաց հետզհետէ գորչացող երկնքին ու ծովուն դէմ։

Մինչ որ ակիզբը կարեկցութեամբ ընկերուհին կը հետեւէր, քիչ-քիչ սկսաւ տարօրինակ զայրոյթ մը զգալ իր մէջ, ինքն ալ որոշ չգիտեր՝ ինչու. բայց այդ զգացումն ալ երկար չի տեւեց, ու տեղի տուաւ ներքին խլրտող հպարտութեան և գոհունակութեան չոյող յուզումի մը, որ իր մտածումներուն վրայ եկաւ փռուեցաւ։ Գոհունակութի՛ւն մը ինքն իր գլխուն, իր ազատ լինելէն. հպարտութի՛ւն մը իր առաւելութեան, իր արհեստին։

Եւ այդ զոյգ զգացումներու թևին տակ իր խօսուն արամադրութիւնը դարձաւ նորէն իրեն։ Նախ իրենց մասին մանկութեան յիշատակներէն կը չազակրատէր. վերջը պատմեց իր հօրը հետ Օտեռա անցնելուն հանգամանքները. հոնկէ ալ Թիֆլիս. իր կիսնատ մանկլը, ու փանոիօնի աշխոյժ, արագահոս ընկերական կեանքը։ Այդ ամէնը սկզբան թեթև իրարու յաջորդել անոր լեզուին ծայրը, ու աղջկան խօսուածքը աւելի թափ ու աւելի ջերմութիւն առաւ։

Կը պատմէր ան երկա՛ր, պատմելու անհրաժեշտ պահանջով մը, թէև բուռն ներքին համաբ բնաւ նորութիւն չէին. և մանաւանդ իր ամենէն աւելի սիրած խնդրի մասին. իր հետգհետէ բեմով յափշտակութիւը. այն առաջին զգրոցական մէկ-երկու չնչին փորձերը, չրջապատողներուն գովասանքը, հաքը քանի մը անգամ սիրողներուն խումբին մէջ, ու արդէն հոսանքը տարեր

էր։ Ա՛, այն լացերը, խնդիրքները, միջնորդութիւնները, ու այն անթիւ մանր պայմանները, մինչև որ հայրը գրեթէ բանի վերջապէս տուեր էր իր համաձայնութիւնը։

Ու Մինչ մէկ ոտտումով ցատկեց Մոսկուայի կեանքին. իր առաջի տպաւորութիւններուն, ոգեւորութեանը, դասերուն. այլ և նոր միջավայրի անսովորութիւնները զաւեչտանքը. լուրջ ու կատակ իրարու խառնած մէ՛կ չունչով։ Յանկարծ յիշեց հօրը մահը. իր աչխատութիւններուն ընդհատիլը ամենատաք տեղը. ստիպուեր էր ձմեռուան կէսին թողնելու ամէն քան ու ետ դառնալու։ Այն ի՛նչ բեկում. չէ՞ որ հարկադրուած էր ալ ձգելու իր պաչտած գործին չարունակութիւնը. ուրկէ՞ էր այլ ևս իր դրամական միջոցը։ Է՛, այդ տանջա՛նքը փայփայած ծրագիրներէդ ձեռք վերցընելու երկաթէ անհրաժեչտութեան դէմ. բայց և այն անզուսպ բերկրա՛նքը, երբ ամիսներու վարանոտ յոյսերէ ու ջանքերէ վերջը յաջողեր էր կրկին ծանօթ սիկնոջ մը օժանդակութեամբ ինքզինքը նորէն Ռուսաստան նետելու։

Շատ չանցած Թիֆլիս էր վերստին, արդէն աւարտած, սրամադիր փութերը, արդէն բեմի վրայ։ Միթէ կարելի՞ է մոռնալ այն առաջին քայլերը. կրթատ, յուսալից, երկիւղած, բայց և ինքնավստահ ու վստահ իր ընդունակութիւններուն։ Այն տարափը համակրանքի ու յարգանքի ի՛նչ ծաղկանկարներ. այն եռո՛ւն, այո՛, քա՛ղցր մէկուկէս տարին, բայց և այնչափ հիասթափութիւններով ու դառն փորձերով լեցուն, որուն վերջին օղակը

դերասաններու հիմնական պառակտումն էր եղած, ու խմբի ցրումը։

Ալ կարգը եկաւ ապագայի ծրագիրներուն։

Շուտով վերադառնալու է արդէն Թիֆլիս. լսած է, որ հոն նոր ջանքեր կը լինին թատրոնական դործը կրկին ոտքի հանելու. երևի, բան մը կը յաջողի։ Իսկ եթէ ոչ, է՛, հայկական բեմէն խեր չի կայ. կը ջանայ ռուսական չնորհքով խաւերի մը մէջ մտնելու. կը դիմէ Մոսկուա իր ուսուցչապետի օգնութեան, որ այնքան խոստումներ տուած է իրեն, և որ այնչափ կապեր ունի ու հեղինակութիւն. հաւանօրէն բան մը պլլելու կու գայ։ Եւ ո՞վ գիտէ, դուցէ չատ չանցած յաջողի մեծ բեմի մը վրայ ոտք հաստատելու. դժուարը դժուար է, ի հարկէ. բոլորը խնամական հաչիւներու կապուած. և պէտք է անպատճառ աղգեցիկ թևարկու մը ունենալ կամ բարձրաստիճան սիրեկան մը. մրցումն ալ մեծ, ամէն կողմ էնդրիկներ... բայց ո՞վ գիտէ, եթէ իրաւ իր մէջը ուժ կայ, եթէ իրօք բանի մը պէտք է։ Ով ուժ ունի ու կամք՝ բաղդը անոր հետ է։

Մթնած էր բոլորովին, երբ Արուսեակի մայրը եկաւ ու վերցուց այդ ոգևորութեան չղճան։ Մինչ եկաւ, հրաժեշտ առաւ նախանձէն ու հիացմունքէն կաչկանդուած ընկերուհիէն. և իր հրանդած յոյսերու ոսկի կայծերէն ինքը բռնկած՝ վառուող այտերով հառաւ տուն։

— Ինչո՞ւ նորէն այսչափ ուշացար. քաւ մօրաքոյրը դուռը բանալուն պէս։ Տե՛ս, Հրանդը

հոս էր նորէն. ժամուան մը չափ կայ. քիչ մը սպասեց, տեսաւ որ մէջտեղ չի կան, եկաւ գնաց։

Աղջիկը ամբողջ մարմնով ցնցուեցաւ. ու ակնթարթ մը սեմին վրայ կանգ առաւ ակամայ։

«Հրա՜նդը...»

Ու իսկոյն արթընցաւ նորէն կրծքին տակ վերի ոգևորութեան թափին մէջ առժամապէս թմրած այն զգացումը, որ վերջին օրերը չա՛րաշնակ սարդի ոստայնի մը թելերուն պէս բարակ ու կպչո՛ւն գալարուած էր իր բոլոր մտածումներուն չուրջը. տեսակ մը ախորժ յուզում, ու անորոշ երկիւղի պէս բան մը. խաւար տուտզ ու խրատնեցնող զգացում մը, որուն Մինչ ո՛չ մէկ անուն չէր կրնար տար, և չէր ալ ուզեր տար։

— Ի՛նչ, ինձի համար բան մը չըսա՞ծ. հարցուց աղջիկը հանդարտութիւնը գտած, ու կամաց մը դուռը դոցելով։

— Ի՞նչ պիտի ըսէ։ Հա՛, վերջը սեղանին վրայ քեզի քարթ մը ձգեց կարծեմ. գնա՛ նայէ։

Աղջիկը չտասղ վառեց ճրագ մը, ու վազեց սանդուխներէն վար։

Հիւրասենեակի ճիշդ մէջտեղը դրուած կլոր սեղանին վրայ ինկած էր տղու այցեքարտը։

«Քեզի տունը հանդիպիլը հաղուագիւտ բաղդաւորութիւններէն մէկն է արդէն, որ ամէն մահկանացուի չէ վիճակուած։ Եկայ որ խելքովս փիչ մը պտոյտի երթանք միասին. ինչ և է։ Վաղը ճաշէն վերջը տունը քեզի կ՚ըսպասեմ. նաւակնիս ալ պատրաստ կը լինի. մինչև անդամ բացառապէս կը համաձայնիմ այս անդամ զեկավարութեանդ

ենթարկուելու։ Կնոջ մը ղեկավարութեանը ենթարկուիլ... կրնա՞ս երեւակայել, ինչ սոսկալի յանդգնութիւն ու անձնազոհութիւն է այդ իմ կողմէս. ուրեմն զոհս ու սրտատրիւնս գնահատել դիտցի՛ր, ու անպատճառ եկո՛ւր։»

Փսիխը չրթունքին աւարտեց ընթերցումը, նստաւ մօտի աթոռին, առաւ քարթը չեզակի երկու սուր ծայրերէն մատնեմատին ու փութին մէջ, բռնեց դէմքին ու սկսաւ փչել ու դարձնել. արա՛գ, չունչի ներածին չափ արա՛գ....

Ը.

Պառաւը պարտէզի դռան սանդուղքին վրայ նստած, խոշոր պնակի մը մէջ իր դոգը դրած կանայեղէնի անադին կոյտը կ'ըսարկէր ձեռքի փոքրիկ դանակովը։ Լո՜ւռ, ծա՛նր ու միակե՛րպ։

Նոյն միջոցին էր, որ զբօսնողի հանդարտ քայլերով երեւցաւ Մինէ ծառերուն ետեւէն, յարդէ գլխարկը բռնած ձեռքը, ու ձեռքերը կապած ետին։

Նո՛յն հանդիստ քայլերովն ալ մօտեցաւ պառաւին, ու դէմը կեցաւ։

— Դեռ չեկա՞ւ, հարցուց վերջինը։

— Չ՛, թո՛ղ, մայրի՛կ. անոր հետ գործ բռնել չկրնար. անչնորհք տղայ է։

— Ինչ մըն ալ համբերէ՛, աղջի՛կս. երեւի գործ մը պատահեր է. ինքը՛ինծի ըսաւ որ չուտով պիտի դառնայ. ան ըսածը կը պահէ։

— Մայրի՛կ, չիտակ ըսէ՛, չատ կը սիրե՞ս պզտիկ տղոց. հարցուց Մինէ յանկարծ։

Պառաւը հայեացքը կանանչեղէնէն բարձրացուց, ու խորչոմած այտերուն մէջէն այնպիսի ժպիտով մը աղջկան նայեցաւ, որ այդ տեսակ հարց տալն անգամ ծիծաղելի կը դարձընէր։ Բայց իսկոյն աչ մը քաշեց թեթեւ, աչքերը ձգեց նորէն պնակին, ու չարունակելով սարկելը՝ աւելցուց.

— Մե՛ղք որ հիմակուան ճահիլները քիչ մը ուրիշ ձեւի են. մարդու խելքը բան չի կորեր։ Նեւլացի՛, հասկըցող տղայ. փոխանակ չէ՛նք-չնորհք գործ մը բռնելու, այդ խենթ-մենթ դիրքերուն ու պատկերներուն ետեւէն է ինկեր։ Նեւլը միաքն ալ չարունակ դուբսերը. երեք-չորս տարին անգամ մը հազիւ երեսը կը տեսնենք մէկ երկու օր, ու հայտէ՛, կը ձգէ կ'երթայ նորէն օտարներուն մէջ, խորթ մարդոց ձեռքը. ոչ մեզի խնդալ կրնանք իր վրան, ո՛չ ալ ինքը հանգիստ ապրիլ. օտարին հո՞ղն է. մարդ միայն իրենները քովը ապրելու է։

Է՛, մայրի՛կ, օտարներուն մէջն ալ աղէկ մարդիկ կան, ինչո՞ւ։

— Սո՛ւս, ծուռ մըն ալ դուն. այդ բաներուն որ խելքդ հասներ՝ դուն ալ ծանր տունդ կը նստէիր, ու դուբսերը չէիր քաշ գար։ Դէ՛, լեզուս բանալ մի՛ տար. դուն դեռ աղջիկ ալ ես. մինչեւ վերջը այդ մունետաւ դերասաններուն ու կապը կտրած աղջիկներուն հետ։

— Ուրեմն ես հիմա կապը կարա՞ծ աղջիկ եմ։

— Դո՛ւն. Աստուա՛ծ չընէ. բայց անո՛նք։ Դուն դեռ անփորձ ես միայն, ու ըրածդ չդիտես, մէկ ա՛յն, որ պարապ ես։ Հարսս, տղաս ամէնք կը դժդոհին այդ քու խաղալէդ. բայց դժդոհելէն ի՞նչ կ'ելնէ. «Չնորհքով մարդ մը գտէ՛ք, կ'ըսեմ, կարգեցէ՛ք ու վերջացաւ գնաց». բայց որո՞ւ կ'ըսես. հասած, միս-մինակ աղջիկ մը, ի հարկէ սիրտդ կը նեղանայ. ամէն բան իր ժամանակը ունի, ամէն տարիք իր պէտքը. քու տարիքիդ ես վեց մանչ ունէի։ Երիկդ քովդ, տղաքդ փէչերուդ, ալ պարապ բաներու ո՛չ ժամանակ կը մնայ, ո՛չ ախորժակ։

Պառաւի այս կայտառ ու վճռակամ չեչոտով մը արտասանած խրատականը Մինէի վրայ դուարթ տպաւորութիւն մը կ'ընէր։ Մէկ ոտտումով ցատկեց անոր քովը, նաեւցաւ սանդուխի ոտքը կնոջ կից, արմունկը դրաւ ծունկին, ու գլուխն ալ յենելով ձեռքին, խորունկ չունչ մը առաւ, և հայեացքը պառաւին՝ ծիծաղելի լրջութեամբ մը հառաչեց։

— Այո՛, այո՛, մայրի՛կ, քու ժամանակդ մարդիկ խելացի են եղեր։

— Ապրի՛ս, աղջի՛կս, դուն ալ ես խելացի. ականջ դիր ճերմկած կնկան խօսքերուն. թէ չէ՝ ի՞նչի է նման հասած աղջիկը առանց մարդու. հաւատա՛ ինծի, մինակ զաւակներուդ երեսէն կը խնդաս...

Քիչ մը հեռուն, տան կից, պարտէզի տախտակէ դուռը յանկարծ ետ հրաւեցաւ, և Հրանտ շտապ քայլերով դիմեց դէպ ի զոյգը։

— Հը՛, դո՞ւն ես. բացականչեց պառաւը։ Ինչո՞ւ ուշացար այսչափ. աղջկան սիրտը հատաւ սպասելէն։

Մինէ առանց դիրքը փոխելու՝ ճակտին վրայէն ազուն կը նայէր։

Հրանտ լուռ մօտեցաւ, ու ձեռքը անոր մեկնեց ժպտուն։

— Բարի իրիկո՛ւն. նորէն բարկացե՞ր ենք։

— Բարկանա՛լ. արդէն քու պարանոցդ հօրը իշնելը խենդութիւն է. բացականչեց աղջիկը հես։

Ու յանկարծ ոտքի ցատկելով՝ աւելցուց.

— Չէ՞ որ բոլորովին պատրաստ պիտի լինէիր, նաւակը ապսպրա՛ծ, մինչդեռ հրամա՞նդը եկեր ես թափառելո՛ւս. ինչ բանի էիր մինչև հիմա. քիչ մըն ալ որ սրճատունս՝ արեւը մարը պիտի մանէ,

— Դրացի ֆրանսացիին մօտ էի. գործ ունէինք, խօսքս կէս ձգել չէի կրնար. հրամանները բոլորը կը կատարուին. նաւակը ապսպրուած է արդէն. քու սիրած ճերմակ մակոյկդ. ես ալ այս վայրկեանէս ամբողջովին քու արամադրութեանդ տակը. ուրեմն...

Պատասխանեց Հրանտ կտոր-կտոր, կեղծուած պաշտօնականութեամբ մը. և յանկարծ ծիծաղելով քաշեց ուժով մը աղջկան թեւէն դէպ ի տուն. ու հոնկէ ալ քանի մը վայրկեան վերջը փողոց։

— Իսկ դո՞ւն, չատո՞նց է որ եկեր ես. հարցուց ճանապարհին։

— Հրամմե՛ր ես, ժա՛մ մը կայ, անչնո՛րհք մարդ։

— Ես՛ղճ Մինէս, ձանձրացեր ես, կ՛երևի։

— Է՛, ճիշդ խօսելով՝ ո՛չ այնչափ. դռնէ ժամանակս կարծածէդ աւելի օգտակար կերպով անցաւ. նախ մօրաքոյրս սորվեցուց ինձի վարունկը թթու դնելու ամենալաւ եղանակը, վերջն ալ մայրիկը՝ երջանիկ լինելու ամենաչիտակ ճամբան։

— Մի՞թէ. կարելի չէ՞ այդ գաղանիքին ինձի ալ մասնակից ընես. ո՞րն է այդ ճամբան։

Պահ մը առանց պատասխանելու քալեց Մինէ տղուն քովէն. եաքը թեթև մը ճակատը կընճռեւելով՝ ըսաւ կէս-լուրջ, կէս-կատակ.

— Ահա ա՛յս, որուն վրայէն մենք հիմա կը քալենք։

— Վա՞յ։

Ու երկուքն ալ, այս չափով եաք քաչուեցան այդ հարցէն։

Նաւավարը երբ իր սովորական յաճախորդին մօտենալը տեսաւ, ճերմակ մակոյկը քաչեց նեղ ու փոքրիկ նաւամատոյցին, և ինքը չոքելով ափափաղին վրայ բռնեց մակոյկի եզերքէն, որ ղոդը դիւրութեամբ մէջը մտնէ։

... Մակոյկը արդէն չատոնց անցեր էր Ծէնէդ-Պահչէի փարոսին տակէն, ու քիթը չիտակ դէպի արևելքի ցամաքը ուղղած առաջ կը սահէր, մի՛չտ կիսավայրի ափին զուգահեռական։

Իրիկուան արևը նարինջի կարմիր մը քսեր էր տեղ-տեղ ծովու անծուփ այտին, որու չիլնոտ ցոլացումներուն տակ ողողուած՝ Մինէ անփոյթ ու

մեղկ դիրքով մը փռուեր էր ղեկին անկիւնը, փոքրիկ ու ցած նստարանի թիկունքին. մէկ ձեռքը դիրկը. ղեկին չուանները բռնած, մինչ ձախը մինչև արմուկը մերկացուցած մակոյկի եզերքէն ջուրին մէջն էր կոխեր. ու աչքերը կէս մը դոց՝ կ՛երգէր մեղմ ձայնով։

Ուռւսերէն ռօմանս մը։

Եւ Հրանտ կը ծըռէր ու կ՛ուղղուէր թիերուն հետ զուգընթաց. բոլորովին մեքենարա՛ր, լո՛ւռ, տեսակ մը համայնաձ թիերու կանոնաւոր ճոխրնէնէն ու ծլծլող կաթիլներու ախորժալուր դաշնակութենէն։ Եւ այդ հոգեկան կաչկանդման մէջէն անյագ աչքերով կը դնէր մաս մաս իր դէմը փռուած ընկերուհին. անոր ոզորկ նուբը ու ճերմակ դաստա՛կը, որ նաւակի սուր եզերքին վրայ թեթև մը ծալք էր տուեր. անոր քօքէթի մը սեղմուած քօրսէէն դուրս ցայտող իրանը, որ իր երդին հետ կ՛ելևէջէր. անոր՝ չրջազգեստին տակէն հետաքրքիր դուրս նայող իրարու վրայ ինկած փոքրիկ անհանգիստ ոտքերը. ու անոր չադանակի մագերուն կարմ գանգուրնե՛րը, որոնք ամէն կապանքի անհնազանդ, յարդէ լայնեղր գլխարկին տակէն ամէն ուղղութեամբ անոր քունքերուն ու ճակտին վրայ կը գալարէին։

— Նա՛, ուսումնասիրութեանդ արդիւնքը. ինդաց աղջիկը յանկարծ երգը կտրելով, երբ տղան վերջապէս գլուխ ծանր դարձումով մը հայեացքը ծովուն ձգեց։

Հրանտ ժպտեցաւ միայն։

— Ձէ՛ թիերդ ու եկո՛ւր քովս. մե՛ղք ես,

հոտ արևը աչքերուդ մէջն է չարունա՛կ. եկո՛ւր, քով քովի քիչ մը բանաստեղծութիւն խաղանք նորէն. սա՛նկ գլուխս նորէն ուսիդ:

— Ո՛չ, ո՛չ. պատասխանեց աղան խոհոյն կարուկ ու վախցած. և առանց դիտնալու ինչու՝ թիերուն չափը արագացուց:

— Այդպէս լո՛ւրջ, հա՛, հա՛, հա՛. ծիծաղեցաւ Մինէ բարձր ու ամբողջ կրծքովը:

Ափի ժայռերը ու ծերպերը ձայնակցեցան աղջկան՝ անոր ծիծաղին ամէն մէկ չեչոը կրկնելով ու երկչնելով հաւատարիմ:

Հրանտ աւելի՛ լրջացաւ.

— Ինծի նայէ՛, Մինէ՛, մեր ըրածը վտանգաւոր խաղ է:

Ու ձայնը դողաց:

Աղջկան սիրտը սեղմուեցաւ. բայց իր յուզումը ընկճելու ջանքով նորէն սկսաւ անսանձ ծիծաղիլ: Այս ծիծաղը ալ առաջուանը չէ՛ր սակայն. արձագանքն անգամ չընծուլ կը հնչէր:

— Ես լուրջ կը խօսիմ, Մինէ: Վերջապէս պէտք է մեր դիրքը հասկընանք, թէ չէ կեղծ քաղաքավարութեան կարիք չկայ. պա՛րզ է, որ մեր ըղձացումները չատոնց են անցած բարդուիլ. ու մեր յարաբերութիւնը քանի կ՚երթայ այնչափ տարօրինակ կը դառնայ. այդպէս չէ՞:

— Ննջադրե՛նք թէ. վե՞րջը. հարցուց աղջիկը աչքերը կծկելով:

— Վերջը ա՛յն, որ մեր վարմունքը բացարձակապէս անմտութիւն է: Մինէ՛ ինքդ համոզուած չէ՞ս, որ ինծի հետևիլ չե՛ս կրնար, որ մենք չենք կրնար իրարու կապուիլ:

Աղջիկը գլուխը հակ՝ ջուտ չարժումով մը ղեկին թելը մատին էր փաթթեր:

— Ես աւելին կայ: Ես քանի խորը կը մտածեմ, այնքան ինծի կը թուի, թէ խնդակէն մեր փոխադարձ զգացումներուն մէջ կեղծ բան մը կայ. ճշմարիտ զգացումը ո՛չ այս տեսակ երկարաբարակ հաչիւներ ընել գիտէ, ո՛չ ալ այդ հաչիւներուն դէմ կանգ կ՚առնէ: Մենք իրա՛ր չենք սիրեր, Մինէ՛. և եթէ կ՚ուզես ինծի համար չատ հասկընալի է, որ մենք իրա՛ր չենք ալ կրնար սիրեր: Իմ խնդիրս իմ գործերուս վրան է, քու բոլոր էութիւնդ դերատանութիւնդ է իմած. ի՛մ պրպտումներս քեզի համար օտար է, քո՛ւ ուղեղդ արդ աչխատութիւններն ալ իմ չրջանակէս դուրս. մէկ խօսքով՝ ես գիտութեան մարդ եմ, դուն արուեստի աղջիկ: Իսկ հիմա մեր մէջ գործածը կէ՛ս մը ախմարութիւն է, կէ՛ս մը զգացումի պատրանք. համաձայն չե՞ս:

— Կատարելապէ՛ս. եղաւ աղջկան վերին աստիճան հանդարտ ու յստակ պատասխանը:

— Ուրե՞մն...

— Ուրեմն... այդչափ արագ թիավարելու պէտք չի կայ:

Հրանտ նեղսրտած ուսը ցնցեց:

— Այսօր երեկ ձախ կողմէդ ես անկողնէն ելար: Զգէ՛ թիերդ, կ՚ըսեմ քեզի, ու քո՛վ եկուր: Այդպէս աւելի յարմար կարելի փիլիսոփայութիւններ ընել, ու թէ՛ լսել:

Ու նեղ նստարանին վրայ մէկ կողմ քաչուելով՝ տեղ բացաւ.

Հրանտ, իրա՛ւ, թիերը ձգեց. բայց փոխա-նակ անոր նստարանը անցնելու՝ դժգոհ դէմքով մը նետուեցաւ նաւակին յատակը աղջկան մօտիկ, արմունկը յենեց միայն անոր նստարանին, ու հայ-եացքը յառեց ծովուն։

Տղու այդ ընդոստ չարժումէն մակոյկը ու-ժով ճոճուեցաւ ու բարակ կոնակներու երկար չարքեր՝ կարծես վախցած՝ սրարշաւ սկսան փախ-չիլ նաւակին երկու կողքերէն։

Դէ՛, հիմա չարունակէ, տեսնեմ, քու տա-կակ դառդուրթիւններդ. ըսաւ Մինէ՝ ձեռքը կամաց մը անոր ուսին դնելով։

Տղան միւտ լո՛ւռ. նստած էր անչարժ՝ դէմ-քը անդին դարձուցած. ու ձի՛գ մը միայն նկար-ուած էր իր պինդ խածած ծնօտին, զայրոյթ չնչառութեան ու բռունցքներու ամուր կծկումին վրայ. ձի՛գ մը ուժ մնալու իր ուռող զգացումնե-րուն որոնք դուրս յորդել կը ձգտէին։

— Հա՛. ի՞նչ ես յանցաւոր երախայի պէս աչքերդ վար կախեր. թէ՞ խիղճդ մաքուր չէ դուցէ. մէյ մը ինծի նայէ՛, տեսնեմ. չիտա՛կ, աչքերուս մէջ, այդ քու խելացի աչքերովդ։

Թեթեւ մը բռնեց տղուն դունչը, ու անոր դէմքը իրեն դարձուց։

Ինչ կար Մինէի հայեացքին մէջ, տղան չի հասկցաւ. միայն յանկարծ աչքերը մտածում թռաւ գլխէն, բարձրացաւ քիչ մը մակոյկին յատակէն, ինկաւ դէպի աղջիկը. թաղեց դէմքը անոր կուրծ-քին մէջ, ու զայգ թևերուն բոլոր ոյժովը անոր մարմնին գալարեցաւ։

Աղջիկը դիմադրութեան չնչին չարժում մը անգամ չըրաւ. գլուխը ինկաւ ետ, թարթիչնե-րուն ճեղքը փոքրացաւ, խածաւ վարի շրթունքը ու ժպտուեցաւ։

— Աւելի աղէկ է անցնինք նորէն փիլիսո-փայութեանդ. հծծեց վերջապէս անուժ ժպիտով մը՝ տղու ճմլումին մէջէն հազիւ խօսիլ կարողա-նալով։

Եւ Հրանտ նո՛յն բուռն թափովը, որով աղ-ջկան էր փարեր, ետ քաշուեցաւ նորէն, ու ծունկերուն վրայ նստած՝ կրծքնեցաւ նաւակի կողքին։

— Կը տեսնե՞ս, կը տեսնե՞ս հիմա ինքդ, որ այլ ևս այսպէս չարունակել անկարելի է։ Ես ալ չե՛մ կրնար քեզի հետ քուզին ու քու-զին խաղար. ալ չե՛մ կրնար խեղդեր զգացումներս կատակի մը կամ օրախօսութեան մը մէջ, երբ ներսս ամէն բան տակնուվրայ կը դառնայ, երբ սիրտս խենթի պէս մէջս կը թըփրտայ։

— Ա՛խ, զգացումներու պատրանք։

— Մինէ՛, ինծի նայէ. հաւատա՛, որ այս քանի տանեն է ո՛չ չնորհքով աչխատիլ կրնամ, ո՛չ ալ տեղ մը հանգիստ մնալ. ո՛չ ուշածս կը հասկնամ, ո՛չ զգացումներս։ Չէ՛. այս ապուշ վիճակը ես չարունակել չեմ կրնար. չե՛մ ուզեր։

— Սակայն ինչո՞ւ այդ բոլորը. չէ՞ որ մենք իրար չենք սիրեր. չէ՞ որ մենք իրար չենք ալ կրնար. դուն գիտութեան մարդ, ես արուեստի աղջիկ. ի՛նչդ կ'ըսէիր։

Ու այս ըսուած էր անչարժ պահուած դիմա-

գըծերուն մէջէն ներքին անզուսպ յաղթական հեչտանքով մը։

— Էհ՛, չդիտե՛մ, Մինէ՛, ինչ ըսելս ինքս ալ չդիտեմ, ցաւն ալ հոս է։

Պահ մը մնաց անշարժ, ու ապա հանդիստ, մեղմ ու անրջոտ ձայնով մը չարունակեց՝ կարծես իր մտածումներուն մէջէն։

— Բայց ինչ կեանք կը լինէր. քու սրամիտ ու չարաճճի հոգիդ միշտ աչխատութեանս սեղանին չուրջը, քու ժպիտդ ու քրքիջդ անհեակնեռուս մէջ. հոն եւրոպական կեանքին մէջ, մի՛շտ ձեռք ձեռքի...

Ու մէկէն կրքի բուռն զարկով մը դարձաւ, խլեց աղջկան գոյդ ձեռքերը. և աչքերը անոր մօտը հայեացքին սեւեռած՝ վրայ տուաւ խայտաչող չեչտով.

— Եկո՛ւր, Մինէ՛, եկուր. Թո՛ղ ալ խաղն ու թատրոնը մէկդի. ինչի՞դ է պէտք այդ բոլորը, ինչ երջանկութիւն կրնայ բերիր բեմը քեզի։ Եկո՛ւր, Մինէ, եղի՛ր կեանքիս ընկերուհին, եղի՛ր կեանքիս ժպիտը։

Աղջկան դէմքը սարօրինակ ծամածռութիւն մը հագեր էր. կարծես յար պիտի. չնչաւորիմը քիչ մը կանոնաւորել ջանաց նախ, ու ձեռքերը կամաց մը տղու ջղուտ սեղմուձէն ազատելով.

— Ե՛տ դառնանք. հձձեց նուազկոտ ձայնով։

Տղուն թաւիր կտրուած՝ եւաւ հանդարտառանց ոչինչ ըսելու անցաւ իր տեղը ու թիերը վերցուց։

Նաւակը դանդաղ կիսաշրջան մը ըրաւ իր առանցքին վրայ ու ետ ճամբայ ինկաւ։

Մինէ չրթունքները պինդ սեղմած, ձեռքերը դողդ նստեր էր իր անկիւնը. տեսակ մը ամփոփուած, կծկուած դիրքով, կարծես հնար եղածին չափ քիչ տեղ բռնելու համար։ Հայեացքը սահեր, դամուեր էր հեռուն Մարմարային բացերը ցոլցոլուն կէտի մը վրայ. կուրծքն էր միայն, որ կեռ միշտ անհանդարտ ու բարձր կը շնչէր։

— Երբէ՛ք, երբէ՛ք, ա՛յդ գնով, երբէ՛ք. հնչեց վերջապէս իր թոյլ դողդոջուն ու մտածումներուն մէջ խեղդուած ձայնը։

Հրանտ ոչինչ չառարկեց. ո՛չ իսկ դիմադրութեան ցնցում մը, միայն թիերը փոխանակ իրենց կանոնաւոր թափառով ջուրը պատառելու՝ յանկարծ ձողերուն մակերեւոյթէն կաթիլներու ամբողջ բուռ մը նաւակին վրայ սրսկելով։

Զ.

Կուչանար դուռը բացուելու։

Օհաննէս նորէն քաշեց զանգը, քիչ մը աւելի ուժգին, և այդ սպասման ժամանակէն օգտուելով՝ հովանոցը զարկաւ անութին տակ, ծոցի տուփէն պատրաստ սիկառ մը հանեց, դրաւ ակռաններուն մէջ, ու լուցկին բռնկցուցած վառելու վրայ էր, որ դուռը բացին։

Բացողը ինքը որբեւայրին էր։

— Բարե՛ւ, Սուրբիկ։

— Օ՛, բարե՛ւ։

— Ներեցէք փախցուցի, կէս ժամուան չափ պէտք էր սպասել, ըսի՝ երթամ քննիս, ինծի ազուոր սուրճ մը կ'եփէ։

— Ուզածդ այդ լինի. քալէ՛ ներս։

Ու դուռը գոցեց։

— Մինչեւ տունը չէ՞։

— Ա՛խ. տունն է. պատասխանեց կինը ձայնով մը, որ աւելի հառաչ մըն էր քան խօսուածք։

— Հը՞. ինչ է պատահեր նորէն։

— Տո՛ւնն է, տո՛ւնը. կրկնեց կինը ցաւակցոտ ու յուսահատ դէմքու չարժուժով մը։

Եւ աւելցուց։

Արդէն այս երկու օր է ընաւ դուրս ելած չունի. Չդիտեմ նորէն ինչ է տեսեր. գոցուեր է սենեակը, կա՛մ կը կարդայ կա՛մ դերը կը սովրի։ Ա՛խ, ես ինչ ըսեմ անոր հօրը. առաւ տարաւ դուրսերը, ձգեց ինքն իր խելքին, ամէն ուզածը կատարեց. ինչ է՝ աղջիկը ուսումնական լինի, ան՛ա՛ քեզի ուսո՛ւմ. կարդա՛ ու կարդա՛, դեր ու դեր։ Այսպէս մէջէմէջ կը փչեն դէմսուն. ալ հետը խօսիլ չլինիր. իր տետրակներէն դատ աչքին բան չերեւար։ Քալէ՛ վեր, ինքդ աչքերովդ տես՛։

Ու միասին սկսան սանդուղներէն բարձրանալ։

Սանդուղի գլխէն լսուեցաւ Մինէի ձայնը։

Զգուշ քայլերով մտեցան սենեակի կիսաբաց դրանը։

Դիրքերով ու թերթերով բեռնաւոր սեղանի մը քով՝ նստած էր որբեւայրիի տաս-տասնեկու տարեկան թուխ աղջիկը, ու տետրակ մը ձեռքը բռնած յուշարարի պաշտօնը կը կատարէր. մինչ Մինէ կը կրկնէր բարձրաձայն նո՛ւյնը՝ սենեակին մէջ անընդհատ երթեւեկելով՝ ձեռքին ու դէմքի՝ դերի պահանջած չարժուձիներովը։

— « . . . Այս դժո՛ւխք է արդէն, ինչ կեանք. ո՛չ, ես խօսիմ պիտի կապալառուին հետ։

— « Հետեւանքը ինծի ինչ. թող . . . » օգնեց հոգբրիկ յուշարարուհին։

— « Հետեւանքը ինծի ինչ. թող լինի, ինչ որ կ'ուզէ. միթէ ուրիշները ինծի մտածեցի՞ն, միթէ ուրիշները խնայեցի՞ն ինծի . . .»

— Բայց գոնէ դո՛ւն պէտք է քեզի խնայես, հնչեց դռան մէջէն Օհաննէսի խնդացող ձայնը։

Երկու աղջիկները մի՛անգամէն ետ նայեցան։

— Ա՛հ, քեռայրս. բացականչեց սեւաչեայ յուշարարուհին մարդուն դէմը վազելով։

— Ինչի՞ խանգարեցի, կարծեմ. նկատեց վերջինը՝ պարզելով ձեռքը Մինէին։

— Ա՛, փոյթ չէ՛. աւելի աղէ՛կ. արդէն պէտք էր քիչ մը դադար առնէինք։ Ներե՛ Արաքսիա յոգնեցաւ արդէն։ Դէ՛, աղուորի՛կս, դնա հիմա քիչ մը չունչ ա՛ռ, իսկ առաջիկայ ներկայացումէն վերջը ալ աչքս նայէ՛։

Ու քմծիծաղ՛ մէկ ձեռքը ազդկան ուսին դրած՝ միւսովը սկսաւ անոր սեւ մազերը չոյել մեղմաձայն քնքշութեամբ մը։

— Իսկ դուն ի՞նչդէ, չե՞ս յոգնած. հարցուց մարդը։

— Ա՛ի, ե՛ս. ըրաւ Մինէ ձեռքը թափ տալով։

Դէմքին տարտամ ժպիտ մը թռումեցաւ, ու պահ մը մտածելէն վերջը՝ տաք-տաք վրայ տուաւ։

— Ծոզնի՛լ. աւելի՛ աղէկ։ Անվերջ, տնեսակիդ մէջ կ'երթաս ու կուգաս, կը կրկնես խօսքերը, շարժումները. տակէ որ ձանձրացար կը նստիս կարդալու. տե՛ս, հոս թափուած են սաղիրներս, թատրոնական թերթերս. պէ՛տք է, պէ՛տք, հետևիլ չարունակ, թէ դուրսերը մեծ բեմերուն վրայ ի՞նչ կայ, ինչե՛ր կը դառնայ, անոնց խաղերը, անոնց քննադատութիւնները. թէ չէ մարդ խակոյն ետ կը մնայ, կը կորսնի աշխարհքէն, ու չորցած ընկոյզի պէս կը կլծկռւի իր կեղևին տակ։ Հապա՛. աշխատիլ, յոգնիլ, զբաղուիլ չարունակ. այդպէ՛ս պէտք է. թաղուիս

քու արուեստիդ մէջ. ապրիս ու կեդրոնանաս միայն քու դործովդ. որով ինքզինքդ այլ ևս ժամանակ չի մնար ամէն տեսակ կողմնակի պահանջներով հոգիդ անհանդիստ ընելու. ո՛չ անխորհուրդ մտածումներ, ո՛չ այրող, անհետևանք զգացումներ։ Դուն չգիտես. այսպէ՛ս, այսպէս աղէկ է։

Ու անփոյթ, ուժասպառ չարժումով մը ինկաւ քովընտի աթոռի մը վրայ, թևերովը դրկեց աթոռին թիկունքը, ու վերին ծնօտի ակռաները դրաւ աթոռի ձողի սուր եզերքին։

— Բայց ինչո՞ւ համար, աղջի՛կ. մէջ ինկաւ տիկինը տեսակ մը խնդրող ու յանդիմանական ձայնով։ Ամէ՛ն բան իր չափը ունի. պէտք է մարդ վերջապէս ինքզինքն ալ մտածէ ու իրենները. այդ խենթի պէս...

— Ա՛խ, մօրաքո՛յր, լռեցի՛ր ձգէ՛. դիտես որ պարապ բան է. մենք իրար չենք հասկընար։

Ու անհամբեր թռաւ ոտքի։

— Զդիտե՛մ. չհասկնալու ինչ կայ. անգամ մը տարուեր ես այդ խելառ գործովը. քեզի խելք հաներ են, ու ալ տուն, ընտանիք, քուկինները դի, ոչինչ աչքիդ չերևար։ Օտարներու քէֆին համար կ'ելլես բեմը կը խաղաս, հոգիդ կը հանես, իսկ բեղի սիրողներուն վրայ հոգդ անգամ չէ։ Գոնէ այսքան տանջանքիդ փոխարէն մէջտեղ չան մը լինի. առա՞ծդ ինչ է. քանի մը փարա մէջէմէջ. ան ալ բոլորը այդ դո՛յն-դոյն թերթերուն, ու խենդ ու խելառ հաղուստներուն կ'երթայ. մեղքը չե՞ս, երիտասարդութեանդ մեղքը չէ՞։

— Մօրաքո՛յր, հոգիդ սիրես, վերջ տո՛ւր. ազաչեց Մինէ ձանձրացած, ու այդ քարոզնեբուն վարժուած համակերպող չեչտով մը.

— Ի՞նչ վերջ տամ, երբ դու ինքդ քու օգուտդ չես հասկնար։ Աղջի՛կ, միշտ այդպէս գեղեցիկ ու երիտասարդ չես մնար. վերջը չա՛տ կը ղղջաս, բայց ալ ձեռքդ չի՛նար։ Նա՛, Օհաննէս, գիտե՛ս Համբարձումեանին պատմութիւնը. ի՞նչ չէնքով-չնորհքով, հարուստ, պատուաւոր, նատած մարդ. անխելք աղջիկը այսօր որ քիչ մը քիթը կոտրէ, վաղը ժարդը նչան պիտի բերէ։ Դուն անոր արտաքին անտաչութեանը մի՛ նայիր. դուրեւեցի է, իրա՛ւ, քու զէվզէկներուդ չի նմանիր, բայց ոսկի սիրտ ունի։

— Եւ ոսկի ալ գրպան. ամենէն աղէկը. կեցց քեռայրը խնդալով։

— Որ քու զէվզէկներդ չունին. աւելցուց որբևայրին։ Աչխարհքը հիմա ոսկիով կը դաժնայ, խե՛նդ աղջիկ, քեզի քու թատրոնէդ ալ կ'ազատէ, այս տանջանքներէն ալ. կ'ապրիս ուզածիդ պէս, հարո՛ւստ, առա՛տ, փա՛ռք ու պատիւ։

Մինէ սկսաւ ջղաձգօրէն խնդալ, չնչատող, հեծկլտուքի քոյրը, բուռն, հիւանդ ծիծաղով մը։

— Է՛, դուն որ քու աղէկդ ուզողը չես ճանչնար։ Խնդա՛ դուն. օր մը այս խօսքերս միտդ կու գայ, բայց չատ ուշ։

Ու մէջքը կապած դողոցին թելէն բանալիներուն տրցակը ուժով մը դուրս քաչելով՝ սենեակէն ելաւ։

— Ի՞նչ կ'ըսես այս փոքրիկ կատակերգու-

թեան. հարցուց վերջապէս աղջիկը լուռթիւնը խզելով։

— Անկեղծ խօսելով՝ մօրաքրոջդ բսածներուն մէջ չիտակ բաներ չատ կան. ա՛յ, օրինա՛կ. որ այդ արհեստը ո՛չ մէկ գրական չահ չի բերեր։

— Շա՛հ, իսկոյն յայտնի է, որ պանքի պաչտօնեայ ես. իմ փնտռածս չահ չէ.

— Հապա՞, եթէ կարելի է հարցնել։ Փա՛ռք, գուցէ։ Է՛, արժէ՞ այդ մանրադիտական փառքին եաւէն վազել մեր այս ողորմելի կեանքին մէջ, մեր խեղճուկ թատրոնին վրայ. թէ՛ հոս, և թէ հո՛ն՝ այդ քու կռվկատդ։ Զէ՞ անցած օր դուն ինքդ կը գանգատէիր, և հիմա երեր ես այդ տեսակ հասարակութեան մէջ փա՞ռք կը փնտռես։

Մինէ գլուխը կրծքին ձգած՝ նստեր էր գրասեղանին առջևը, ու ջղաձգօրէն ծայրը կոտրած մատիտի մը հետ կը խաղար։

Իսկ խօսակիցը գոն իր խօսքերու թողած տպաւորութենէն՝ նոյն թօնովը չարունակեց.

— Եւ վերջապէս ի՞նչ կեանք է ինքնին այդ մեր հայ թատրոնի գնչու գոյութիւնը. այսօր կայ, վաղը չի կայ. անվերջ պրկանքներ, ներքին մանր կռիւներ, աղտոտ անձնական հաչիւներ, նախանձ, իրար վնասելու, իրար կոտրելու զզուելի էնդրիկներ, մեծամտութիւն, գեղարուեստի պակաս, բամբասանք. և ալ ի՞նչ գիտնամ, փա՞ռք Աստուծու, այս բոլորը քու սեփականդ բառերդ են։

— Ամէն գործ իր անախորժ կողմը ունի։ Այդ քու բսածներդ ու իմ տրտունջներս ամէն ժողովուրդի ու ամէն ժամանակներու թատրոնա-

կան կեանքին անբաժան մասն է։ Իր կոչումովը ոչնորած մարդուն այդ անհաճոյ կողմերը չատ ծանր չեն կշռեր։

— Կոչո՞ւմ. ի՛նչ կ'ուզես ըսէ դուն. միայն դիտցի՛ր, որ իրաւունքը մօրաքոյրերուդ առողջ բնազդին է. պատուաւոր ու նրբազգաց աղջկան մը դերասանի կեանքը չի՛ յարմարիր. պարապ բան է։ Ես ալ կը գովեմ քեզի, քու կրթութիւնդ, քու ընդունակութիւններդ. բայց այդ չնորհքդ ու ձուժդ, չիտա՛կը, արժէ, որ աւելի վսեմ, էական ու սուրբ բանի մը գործադրես։

— Վաե՜մ, սո՜ւրբ. հեգնեց աղջիկը չրթունքներն ու վիզը ծռելով։ Երևի, կ'առաջարկես, որ Համբարձումեանի մը անկողնին բարձերը չակեմ, նահկիլէին կրակը վառեմ ու անոր չապիկները կարկատեմ, հա՞։

— Տե՛ս, ընտանիքի մասին այդ լեզուով խօսիլդ անգամ անվայել է։ Այսքանը պի՛տի հասկցած եղիր, ո՛ր կողմ ալ որ դառնաս, կնոջ գործունէութեան իսկական առանցքը ընտանիքն է։ Տանը սիրուհին, իր զաւակներուն մա՛յրը, ամուսնին ուրախութի՛ւնը. ա՛յդ է իր կոչումը, իր սո՛ւրբ, իր միա՛կ կոչումը։

Որքևայրին ափսէի մը մէջ սուրճը բերաւ ու դրաւ խօսողին առջևը, և ինչպէս որ խոժոռ դէմքով ներս էր մտեր, նո՛յնպէս ալ դուրս ելնել կ'ուզէր. բայց չդիմացաւ ու դառան մէջէն դարձաւ քրոջը մարդուն։

— Թո՛ղ, աւելորդ տեղը սիրտ կը հատցնես։ Ան ամէն լրագիր գրողի ամէն զէվզէկ խօսքին կը հաւատայ, մինակ իր ազգականներուն համար ականջ չունի. չէ՞ որ մենք իրեն գէչը կ'ուզենք։

Ու սեմէն դո՛ւրս, իսկ Մինէ ըսաւ կարուկ։

— Ինծի նայէ՛. թէ կնոջ կոչումը ընտանիքն է, թէ ընտանիքը սուրբ է կամ վսեմ, ատոնք այն տեսակի հարցեր են, որոնց մասին քեզի հետ վիճելու հիմա բնաւ ախորժակ չունիմ։ Այսքա՛նը միայն ըսեմ, որ ես իմ արուեստս սրտանց կը սիրեմ, և որը ինծի համար չա՛տ ու չատ աւելի սուրբ է ու վսեմ։

Օհաննէս վայրկեան մը լուռ սկսաւ սուրճը խմել, կարծես ինչ պատասխանելիքը կը փնտռէր։ Վերջը գաւաթիկը դրաւ փոքրիկ պնակին մէջ՝ ու աւելցուց չոյող ձայնով մը.

— Քու հոգեպէս բարձր կին մը լինելը. քու դուստ կանացիութի՛ւնդ ալ ճիշտ ա՛յդ կէտին մէջ պիտի երևայ, որ ընտանեկան կեանքի սիրուն՝ գոհաս նոյն իսկ քեզի համար ամէնէն աւելի թանկ ու արժէքաւոր երևցած բանը։

— Իսկ եթէ չգոհե՞մ։

— Ա՛խ, դառարկ խօսք է. վերջ ի վերջոյ գոհաս պիտի։

— Մ'թթէ. ինչէ՞ն գիտես։

— Որովհետև կին ես։ Արդէն ըսի. կնոջ մը համար իր բոլոր մտածումներն ու ձգտումները իր սիրած մարդուն ու տանը համար գոհելը իր կանացի բնութեան ամէնէն գեղեցիկ դիծն է, կնոջական ամենագրաւիչ հրապոյրը, իր հոգիին մեծութիւնը։ Կնոջ մեծութիւնը իր անձնազոհութեան մէջն է։

Մինէ յանկարծ ցատկեց ոտքի, ու սկսաւ սենեակին մէջ վազվզել՝ բռնի ու չոր խնդալուկով մը։

— Հոս խնդալու ի՞նչ կայ։ հարցուց մարդը զարմացած։

Հիանալի է, հիանալի. ճիշտ էրիկ-մարդու դատողութիւն։ Ի հարկէ ձեր հաշուին կու գայ։ դարերով կինը ձեր գերին է դարձուցեր, ամէն իրաւունք, ամէն ազատութիւն խլեր է իր ձեռքէն, կապեր է բերանը դնչկալով, ոտքերուն փաթթեր է այս երկար փէշերը. և հիմա ալ որ քիչ մը սկսեր է աչքերնիս բացուիլ, քիչ մը շարժուելու կ'ըսկսինք՝ անա ձեր այդ բարոյական փտած իտէալներով, դէմերնիս պատ քաշել կ'ուզէք. կարծես անհամար հանրային ու անտեսական արգելքները հերիք չեն մեզի։ Անձնազոհութի՛ւն. ի հարկէ ձեր հաշուին կու գայ, որ կինը չարունակ միայն ձեր գլխուն չուրջը կը դառնայ, միայն ձեր մասին մտածէ, զոհէ ձեզի համար ամէն բան. և՛ զբաղում, ազատութիւն, և՛ չարժում, և՛ կեանք։ Իսկ դո՞ւք, դո՛ւք տէրերն էք, ի հարկէ՛ դուք միայն պիտի պահանջէք. ու ձեր այդ կոպիտ պահանջին անունը դրեր էք կանացիութեան դագաթնակէտ, կնոջ մը ամենամեծ առաքինութիւնը, ի՞նչպէս չէ։

Մինչև հիմակուան խօսակցութիւնը երկուքի համար ալ մանաւանդ նորութիւն մը չունէր, այդ ուղղութեամբ յաճախ էր մէջերնին խօսք անցած, միայն խօսքի այս վերջին դարձուածքը նո՛ր էր բոլորովին, նո՛ր նոյն իսկ իրե՛ն աղջկան համար, որ ինքն ալ որոշ չէր գիտեր, թէ այդ ի՞նչպէս իր սրտէն դուրս խուժեց։ Իսկ Օհաննէս բոլորովին չուարած, լայն բացուած աչքերով կը նայէր անոր։

— Մի՛չտ, մի՛չտ մենք ամէն զոհողութիւն. անգամ մը վարժուեր էք պահանջելու. մինչ ինքնիրենդ ամենաչնչին զրկանք մը անգամ չանձն առնել չէք ուզեր։ Ինչո՞ւ, ինչո՞ւ անպատճառ մենք։ Ո՛չ։

Այլ ևս մօրաքրոջը մարդուն հետը չէր որ կը խօսէր Մինէ, այլ ինքն իրեն հետ. երկու օրէ ի վեր չարունակ իր գլխուն մէջ չուռ եկող հարցերուն ու վարանումներուն պատասխանն էր, որ տալ կ'ուզէր. պատասխա՛նը Հրանտի առաջարկին, որ իր բոլոր ճիգերուն հակառակ ո՛չ մոռնալ, անդին նետել կրնար, ո՛չ վճռել ու համակերպիլ։

— Մինէ՛, այսօր քիչ մը չափէն աւելի տարօրինակ ես. պատասխանեց վերջապէս Օհաննէս։ Ինչ դերութիւն, ի՞նչ կապադ. դիրքերէ առնուած, միակողմանի. թեթևամիտ բաներ են ատոնք. խակ ուղեղներէ փչած բաներ։ Արդէն քանի անգամ ըսեր եմ, քեզի խօսքով համոզելը դժուար է. կեա՛նքը քեզի համոզէ պիտի. ու այն ատեն ինքդ պիտի տեսնես, որ այդ բոլոր ըսածներդ օդէ խօսքեր են լոկ։ Իսկ ես մեր իրական աշխարհի մասին կը խօսիմ՝ անկէ դուրս խելքս չատ հեռուն չի կտրեր։ Ինչ և է. ո՛ւհ, չոգենաւիս ալ ճիշտ ժամանակն է. նորէն չի փախցընեմ։ Դէ՛, բաներուս վրայ մտածէ, կարելի է քիչ մը գոնէ համոզուիս։

Ու ժամացոյցը զրպանը կոխելով՝ սանդուղներէն վար չտապեց։

Մինէ պահ մը քարացած կեցեր էր սենեակին մէջտեղը, մէկ ձեռքով միւսի արմունկը դրկած ու միւս ձեռքը դէմքին. մինչ հայեացքը գամուեր էր դեռին՝ դորգի չրջանակներէն մէկուն ճի՛շտ կեդրոնը։

Յանկարծ նեղուեցաւ դուրս, կանչեց չուսպ Արաքսին, նստեցուց սեղանին առջևը, ու վերըսկսաւ տենդոտ ամպարանքով դերը սերտելու։

Բայց հապիւ քանի մը նախադասութիւն արտասաներ էր, որ կանգ առաւ պատուհանին տակ, ու աչքերը երկնքի մաքուր կապոյտին մէջ սուզած՝ առանց նկատելու կարեց դերին թելը։

Յուշարարուհին օգնեց. կրկնեց անգամ մըն ալ. սպասեց քիչ մը. բայց Մինէ կանգնած էր անշարժ պատուհանին յեց. կռնակը աղջկան, անձայն, անծպտուն։

Դէ՛, չըսե՞ս. բողոքեց Արաքսի համբերութենէն ելած։

Մինէ քունէն յանկարծ արթնցողի մը ընդոստ չարժումովը դարձաւ ետ, նայեցաւ չուրջը, աղջկան, ու կոտրած մոլորուն ձայնով մը հծծեց։

— Գնա՛, Արաքսի՛, գնա՛, ալ հերիք է այսօր։

Աղջիկը կէս-ուրախ, կէս-ապշած հեռացաւ։

Իսկ Մինէ դլուխը կախած կրծքին, ձեռքերը մէջքին կապած, անվերջ կը դառնար փոքրիկ սենեակին չուրջը. իր բոլոր մտածումներն ալ դազափարի՛ մը չուրջը։

«Ինչո՞ւ, ինչո՞ւ անպատճառ ինձ...»

Ը.

Մօտայի բարձր ծովափին, ուր ցամաքը սեպ-սեպար կ'իջնէ ջրերուն դիրկը, եզերքէն քայլ մի միայն հեռու, արձարանի աշտանակներէն մէկուն վրայ նստած էր Հրանտ անհանգիստ թիւը յենած քովի սեղանին, բռնած գաւազանին կոթը չրխունքնեբուն, ու ոտքը նետած ոտքին վրայ, որը անհամբեր կ'երերցընէր։

Մինէէն առաուն երկտող մըն էր ստացեր, որ հո՛ս ա՛յս ժամին իրար հանդիպելու ժամադիր էր եղած։ Ու հիմա անոր կ'ըսպասէր։

Կ'ըսպասէր ու կ'ըզդար, որ այս իրիկուն վճռական բան մը պատահելու էր արդէն։ Վերջին երկու օրը, գրեթէ ամէն ժամ յուսացած էր Մինէի դարձին. չա՛տ աղէկ կը հասկնար, որ աղջիկը իր վերջին խօսքը դեռ չէր ըսած։

Ետե՛ւը, դեռինը ցանուած խիճերուն վրայ լսուող ամէն ոտնաձայն աղուն գլուխը ետ նայելու կ'ստիպէր։ Երբ այդպէս անգամ մըն ալ ետին դարձաւ, զգաց յանկարծ, սիրտը բոլոր ուժովը սեղմուեցաւ։

Մինէն դեռ հեռուն սեղաններուն չուրջը հայեացք մը նետելով՝ նշմարած էր երիտասարդը, ու աշտանակներուն մէջէն դէպի ան կ'ըլտապէր։

Մուխ-կանանչ ու բծաւոր չրջազգեստ մը հագած էր, մօտաւորապէս նոյն գոյնի փոքրիկ հո-

վանոցը անուրթին տակ. ու դլուխն ալ՝ ճերմակ պարէտ մը գանգուրներուն վրայ ճմըռտած։

Սովորական ժպիտը չրթունքին՝ մօտ եկաւ. միայն դէմքը քիչ մը տժգունած թուեցաւ տղուն։

Հրանտ առանց տեղէն ելնելու՝ ձեռքը մեկնեց ընտանեբար։

— Տե՛ս, այսօր ալ դո՛ւն ուշացար։ Նստէ՛։

Ու դէմի աթոռը մատնանիշ ըրաւ։

— Չէ՛. աւելի աղէկ է երթանք չրջելու. պատասխանեց Մինէ՝ մօտակայ տեղանին չուրջը չարուած խումբին վրայ դժգոհ ակնարկ մը ձգելով։

Տղան առանց այլեայլութեան կանչեց մանչը, վճարեց. ու աթոռներուն խառնը մէջէն դուրս ելան միասին։

— Ի՞նչ էիր թաղուեր նորէն մտածումներուդ մէջ. խօսք առաւ Մինէ։ Երևի նորէն մեծ ուղեղին թելերը կամ...

— Ոչ. այս անգամ բանաստեղծներուն աւելի սիրեկան օրկանի մը թելերուն վրայ կը մտածէի։

— Վա՛յ, այսի՞նքն։

— Այսինքն սրտի մը, այն ալ որոշ սրտի մը, անպէտք, աւելորդ սրտի մը. քո՛ւ սրտիդ։

Մինէ քմծիծաղ տուաւ.

— Այդ ի՞նչ քնքուշ անուններ ունիս եղեր քու ուղեղիդ թելերուն մէջ իմ սրտիս թելերուն համար։ Եւ ի՞նչ կը մտածէիր, տեսնենք, այդ անպէտք սրտի մասին։

— Կը մտածէի որ... ի զուր տեղը բնութիւնը այդպէս սիրուն պատեանի մէջ է դրեր այդ աստիճանի անչնորհք սիրտ մը։

Ու ձեռքի հարուանցի չարժումով մը աղջկան անջը մատնանիշ ըրաւ քովընտի։

— Գուցէ իրաւունք ունիս. բնութիւնը այդ կարգի սխալներ երբեմն կը դործէ։ Մ՛յ, օրինա՛կ, քու այդ ընդարձակ գունդիդ տակ միթէ աւելի օգտակար ուղեղ մը չէ՞ր կրնար գտնուիլ։

Հրանտ խնդաց։

— Ոչի՛նչ. այսօրուան մեր փոխադարձ հաճոյախօսութիւնները պէտք եղածէն աւելի չղոքորթիչ են։

— Կարելի է քու ըրածդ հաճոյախօսութիւն էր, չդիտե՛մ. բայց դոնէ ես լուրջ էը խօսիմ, գանի՞ տակ արժէ այդ քու զարդացած գլուխդ, երբ տակէ խե՛ր մը, ուրախութի՛ւն մը չի կայ ո՛չ քուկիններուդ ո՛չ քեզի սիրողներուն և ո՛չ ալ քու ժողովուրդիդ։

Զսպուած ժպիտով մը ու կրծկած թարթիչներով տղան չե՛չտ անոր կը նայէր. և աղջիկը կարծես աւելի գրգռուցեաւ.

— Ի՞նչ քիմդ-բերանդ կը ծրտմըռես. սո՛ւտ է բսածս։ Առանց ատոր ալ կարծես չատ մարդիկ կան մեր հասարակութեան մէջ բանի պէտք եկող և ան՛ քեզի պէս քիչ չատ պատրաստուած ուժերն ալ կը ձգեն կ՛երթան ուրիշ ժողովուրդներու համար աշխատելու. կարծես Գերմանիան քեզի չատ կարօտ է մնացեր. քեզի-պէսները լեցուն են հոն. քու ընելիդ հոն ոչինչ է դրեթէ, իսկ հայ հասարակութեան մէջ դուն անպակին դեր կրնաս խաղալ։

Թէև այս բոլորը աղջկան սովորական խօսելու ու դատելու եղանակին չատ չէր նմանէր, բայց և այնպէս Հրանտի համար մեծ անսպասելի

մը չէդաւ։ Մանաւոր սրատեսութիւն մը կարիք չէր գուշակելու համար, որ այդ առնմասիրական արչաւանքը ինքնին երկրորդական խնդիր էր ու միայն ճամբայ կը բանար հասկէն գալիքին. նո՛ր նուագի մը նախերգը։

Բայց և այնպէս Հրանտ լռել չի կրցաւ, ու լուրջ չեչտով մը պատասխանեց.

— Ինքդ անչուչտ ամէնէն առաջ համոզուած ես. սիրելի՛ս, որ ատոնք թէև սիրուն, բայց անտեղի դատողութիւններ են միայն։ Ես մեր հասարակութեանը մանաւոր օգուտ մը չունիմ, չիտակ է. ոսկայն հոս ո՛չ առաւելութիւն կայ, ո՛չ պակասութիւն. եթէ հասարակութեան անունով ինծի մեղադրելու ես ելեր, պէտք չէ մոռնաս, որ այդ հասարակութիւնը չի կրնար իմ ուժերս ու իմ ընդունակութիւններս գործադրել, ամէն մարդ ամէն բանի պիտանի չէ. ինծի հետաքրքրողը, ինծի զբաղեցնողը իմ մասնագիտութիւնս է. հո՛ս է, որ ես այժ մըն եմ, ուր ես ո և է գործ տեսնել կրնամ. իսկ մեր ազգը ո՛չ կարողութիւն ո՛չ ալ կարիք ունի իմ բնախօսութենէս օգտուելու, դեռ չատ աւելի տարրական պահանջներ կան հոս պակաս.

— Դէ՛. իմ ըսածս ալ ճիշդ այդ է. ա՛յդ կարգի գիտական գործի մը ձեռնարկէ՛. ինչո՞ւ անպատճառ բնախօսութիւն. ինչ նեղ մտածմունք է այդ։

— Զգիտե՛ս ինչ կը խօսիս. Մինէ։

Ու լռեց. լռեց աղջիկն ալ խոժոռած։

Ճամբան նեղցաւ. մէկ կողմը ընդարձակ

պարտէզի մը հինկէկ պատն էր. միւս կողմը ծովու բարձր ժայռոտ եզերքը, ուր մէկ-երկու փայտ ձորով վանդակ էր չինուած վտանգի առաջը առնելու համար։ Ես ա՛յդպէս պատի ու ծովու դատարկութեան մէջ սեղմուած ճամբան հո՛ս ոյր կու գար՝ գլուխը ջուրին մէջ երկընցուցած հրուանդանի մը երիզը կազմելով։

— Ուրեմն մասնագիտութիւնդ այդ աստիճան կը սիրե՞ս. հարցուց յանկարծ Մինէ՝ կանգ առնելով ծովուն դէմ, ու բռնեց վանդակոտրմի կիսամուտ փայտէն։

— Զարմանալու ի՞նչ կայ. առանց իմ աչխատանքիս ալ ի՞նչ խորհուրդ ունի կեանքս։

— Ես ո՛չ մէկ ուրիչ աչխատութեան հետ չե՛ս փոխեր։

— Փոխե՛լ. այդ չապիկ չէ՛, հոգի՛ս։ Տարիներու ճի՛գ, կեդրոնացո՛ւմ, ոգևորութի՛ւն. ինչպէ՞ս թէ փոխեմ. և ինչո՞ւ։

— Ուրեմն ո՛չ մէկ պայմանով։

Հրանտ միայն քննող աչերով նայեցաւ անոր։

Արև չի կար այլևս. հրդե՛հ մը կար միայն ոսկի բոցերով, վե՛րը ամպերուն մէջ. հրդեհ մըն ալ վա՛րը, խո՛ր, ծովու յատակին վրայ։

Իրենց բարձունքէն, աչքերը ծովու այդ հնոցին յառած՝ Մինէ անչարժ մնաց ակընթարթ մը։

Իր բոլոր մտածումները մէկ հարցի մը վրին էր դարարած հիմա. լարուած, կծկուած հարցի մը, որ աստիճ լարումէն յանկարծ փրթիլ պատրաստ մը պէտ իր պատճառէն դուրս ցատկեց.

Ո՛չ ալ ի՛մ երջանկութեանս համար. ի՛մ ու քո՛ւս:

Աղջկան դէմքին ալ հրդեհ կար. վարդէ բոցեր կ'այրէին հոն վա՜ռ. կը վառէին և աչքերը:

Հրանտ աւելի մօտեցաւ. ափը կամաց մը դրաւ անոր ձողը բռնած ձեռքին վրայ, ու յուզումէն դողացող ձայնով մը կսեց.

— Մինէ՛, պարզ խօսէ՛ տեսնեմ. ինչ կուզես ինծմէ:

Աղջիկը սիրտ առաւ, ամբողջ դէմքովը դարձաւ տղուն ու աղաչող չեչտով մը վրայ տուաւ:

— Հրա՛նտ, հատա՛ ինծի, գիտութիւնը դիտութիւն է վերջապէս իր բոլոր ճիւղերուն մէջ. ամէն աշխատանք ալ՝ աշխատանք. ա՛յս ձեռով չեղաւ, թող լինի՛ միւս ձեւի տակ. այդ փոքրիկ գոհը դուն կրնաս բերեր ինծի. այդ դեռ գոհ ալ չէ՛. Կուզես դուն կրնաս լուրջ գործ գտնել. դի՛րք ալ, դե՛ր ալ: Եւ փոխարէնը պահանջէ՛ ինծմէ ալ ինչ որ կ'ուզես ամէն գոհ պատրաստ եմ ես քեզի, միա՛յն մի՛ հեռացներ ինծի իմ բեմէս, ձեռք մի՛ տար արուեստս. այդ անկարելի է:

— Դէ՛, ես այդ գիտէի. և ճիշտ ատոր համար ալ այս բոլոր խօսակցութիւնը աւելորդ է: Արդէն այդ էր պատճառը, որ ես մինչև վերջերը ամէն կերպ աշխատեցայ քեզի հետ այդ մասին խօսք բանալէ խուսափելու. նաւակին մէջ իմ վարմունքս աղայամտութիւն էր: Քաղէն և քուդ պին. կէս-լուրջ, կէս-կատակ. ատկէ անդին անցնելու չէինք. իմ յիմարութի՛ւնս: Լսէ՛, Մինէ՛, մեր մէջ եղած կապին արդիւնքը ո՛չ իմ արուեստա-

ման ապրելուս անհրաժեշտութիւնն է, ո՛չ ալ քու հոս կամ Կովկաս կապուած լինելդ. այդ արուեստին դժուարութիւնները ո և է կերպ հարթելը անհնարին չէր:

— Ուրեմ՞ն ... բացագանչեց աղջիկը յոյս առած:

— Մինակ իսկական արդիւնքը քու դերասանուհի լինելդ է. դերասանուհի մը չեմ կրնար ես իմ կեանքիս ընկեր ընել. այդ իմ կարողութենէս վե՛ր է:

— Ա՜խ, ուրեմն դո՞ւն ալ. նոյն իսկ դո՞ւն. պոռաց աղջիկը թեւերն ու աչքերը բանալով:

Բայց իսկոյն թուլցած, դառն ու հեգնական չեչտով մը աւելցուց.

— Ի հարկէ՛. անպատիւ, ինկած, ատորին արարածի մը հետ. դերասանուհի՛ ...

— Է՛, Մինէ՛ս, այս վայրկեանիս գոնէ դերասանուհին մի՛ ըներ: Դուն չատ աղէկ գիտես իմ թերս ու դէմ հայեացքներս՝ քո՛ւս ալ, քուդ դէպարուեստիդ մասի՛ն ալ. ուրեմն պարապ խօսքերը մէկդի՛: Սակայն ինչքան ալ որ այդ ամէնը գնահատել կարողանամ, ինքս անձա՛մբ չեմ կրնար դերասանուհիի մը հետ կապուիր:

— Այո՛, փառ՜ք գաղափարներ, կը հակընամ. բայց ատոր համար այսքան տարիներ Եւրոպա թափառելու պէտք չունէիր:

— Անուանէ՛ ինչպէս որ կ'ուզես. վատար ա՛յն է, ես չեմ կրնար տեսներ քեզի բեմին վրայ ամենքի դիտակներուն տակ, ու քուլիսներուն հաւը չարունակ այդ դերասաններու ու «յարդող»

պարոններու չրջանակին մէջ, որոնց մասին երբէ՛ք շատ իտէալական գաղափար մը չունիմ, անշուշտ ինծի չես մեղադրեր։ Գուցէ ծիծաղելի է այս խանդոտութիւնս. գուցէ նոյն իսկ փտած, ինչպէս կ'ըսես, ու կիրթ դգացումներու չի վայլեր. չգիտե՛մ. այդ բոլորը ես ալ եմ խորհած, բայց խորհելէն ոչինչ չեղներ, ժառանգական բնազդներու է ենթակայ։

Մինէ յառած հայեացքով կը նայէր վա՛ր ժայռերու խումբի մը մէջ, ուր երկու գլխաբաց փոքրիկներ մինչև աղդրները հագուստներին վեր ժողուած՝ մտեր էին ջուրին մէջ ու բաներ մը կը փնտռէին։ Մինէ անոնց կը նայէր անթարթ, առանց ոչինչ տեսնելու։

Հրանտ չարունակեց.

— Եւ վերջապէս դուն քանի մըն վրայ ես քու ուշադրութեանդ, տենչերուդ ու զգացումներուդ մեծագոյն մասը հո՛ն է ու հո՛ն պիտի լինի։ Իսկ ես, ո՛չ, չեմ կրնար բաւականանալ որեմն մը մնացորդ բնկորներովը ու կրքերուդ կիսատ թափթփուքներովը։ Այդ իմ կազմս է անգամ մը, իմ էութիւնս։ Եւ ճի՛շտ այդ կէտով, քիչով չբաւականանալս է պատճառը, որ ես մինչև հիմա ապրեր եմ միս-մինակ. կը հասկընա՞ս դուն ինչ է՝ խոշոր քաղաքի մը անկիւնը կոճղի մը պէս միայնակ։ Եւ հիմա՛, երբ սիրտս յորդ, երջանկութեան երաշներով քու դիրկդ կը վազեմ, անա՛ դուն կու գաս ու այդ դերասանութեանդ խրտուիլակը թևերուս մէջ կը նետես։ Եւ կ'ըսես թէ ինծի կը սիրես, սիրե՛լ. այդպէ՞ս կը սիրէ կինը։ Չէ, մինչև

հիմա ես ալ կը կարծէի, որ անտարակոյս բռնես պիտի պարզած ձեռքս. ի՜նչ լուրջ վարանում կըրնայ գոյութիւն ունենար սիրող կնոջ մը համար իր սիրած տղուն ու արուեստի մը մէջ։ Բայց հիմա՞ ... հիմա ա՛լ պարզ է ինծի. քու սէր ըսածդ զգացումներու խաղ մըն է միայն, ժամա՛նց մը գուցէ. դուն չես կրնար սիրե՛ր. չափչտակուելու բռընկելու ու ձօնուելու կանացիութիւնը նուազեր, մարեր է սրտիդ մէջ՝ աւելի ո՛չ ոք դիմացկունութի՛ւն տալու համար քու արուեստի ձգտումներուդ, կինը հալեր է քու մէջդ ու այդ հալուածքէն ձուլուեր է դերասանուհին...

— Ա՜խ. ի՜նչ անգութ ես. լուծուեցաւ աղջկան չչուկը իր սեղմուած ծնօտներուն մէջէն։

— Հրանտ ակամայ կտրեց խօսքին թելը, ու չնչաուութիւնը ճնշուեցաւ. կեցաւ անչարժ բոլոր մկանները կծկած, առանց դէմքը ծռվէն դարձնելու։

Երկնքի բոցերը յանգեր էին արդէն. ու գորշացած ամպերը վե՛րը ժոխրակոյտ մըն էին հիմա, նախորդ հրդեհին մնացորդը. ժոխրակոյտ մըն ալ վա՛րը ծովուն խորքը։

Մինէ՝ որ նոյնպէս անչարժ կեցած էր՝ իր ներքին փոթորիկը խաժած ակռաներուն տակ դապել ջանալով, յանկարծ ծռեցաւ, ժողվեց փէչերը ու աենդոտ հայճեալով կ'ուղէր հեռանալ։

— Մ՛ութ։

Պոռաց աղան խենդի պէս, ոստումով մը հասաւ ու բռնեց պի՛նդ անոր թևէն։

— Թո՛ղ ինձի, թո՛ղ. չընչեց աղջիկը ազատել փորձելով։

— Վշտացա՞ր, Մինէ՛. ինչ ըսի որ. ներէ՛. հաւատա՛, որ սրտիս ցաւէն է միայն։ Ներէ՛, մի՛ երթար, ա՛լ չե՛մ խօսիր, ալ չե՛մ վշտացներ։

Աղջկան պրկուած թևը թուլցաւ. թեք ինկաւ թեթև մը պատին, կախեց գլուխը, հայեացքը դամեց գետին. վերջը քիչ մը բարձրացուց նորէն ու ըսաւ անչեղ ձայնով մը, կարծես երազի մէջ ինքնիրենը խօսելով.

— Իրաւո՛ւնք ունիս, բոլորովի՛ն իրաւունք ունիս. էրիկ-մարդիկդ արդէն միշտ իրաւունք ունիք. դո՛ւն ալ, եղբայրդ ալ. զոհը մենք պիտի ատանք, միա՛յն մենք. ալ կը վախնամ ես քեզմէ. դուն խելքէ հանես պիտի ինծի. ա՛խ, դո՛ւք, ոչի՛նչ, ոչինչ ինայիլ չգիտէք, ոչինչ հասկընալ չէք ուզեր։

— Անդի՛նա, թո՛ղ պարապ խօսքերը մէկդի. ի՛նչ զոհ. սէրը փոխադարձ նուէր մըն է միայն. և ամենաթանկագին նուէրը. որ մարդ կրնայ ըներ. ինքզինքը՛, իր անրջած երջանկութիւնը, իր սրտին թրթիռաուքը. ա՛ռ, Մինէ՛, ա՛ռ այդ բոլորը քեզի, քեզի ընդմի՛շտ, ու եղի՛ր իմս։

Ու անոր միւս ձեռքն ալ խլելով՝ սկսաւ բոլոր ուժովը սեղմել։

Հոմանոցը վար սահեցաւ Մինէի անուրթին տակէն։ Թևերը յանձնած տղուն, աչքերը տղու լացոտ ու տենչոտ հայեացքին մէջ մաքնիսացած՝ Մինէ կը դողար. կը դողար ու կը ժպտէր իր կամքին հակառակ, տեսակ մը վերացած ժպիտով։

Ու իր խառնակ, իր ալ դժուա՛ր խլրտող մտածումներուն մէջէն միայն մէկ կուն դեռ որոշ կը դիտակցէր. «պէտք է փախչի՛լ, փախչի՛լ»։

— «Փախչի՛լ, փախչի՛լ». կը կրկնէր դեռ ան իր մտքին մէջ անընդհատ, երբ Հրանտ աղջիկը կրծքին քաշած ու պինդ փարած անոր մարմնին անձրևի պէս համբոյր կը տեղար այտին ու շրթունքներուն։

— Դուն ի՛մս ես, Մինէ՛, ի՛մս. ալ չեմ թողներ քեզի թևերուս մէջէն. կը փափաար իր տաք չունչովը անոր դէմքին։

Աղջիկը յանկարծ սկսաւ հեծկլտալ։

Ու Հրանտ անմիջապէս լաց թողուց աղջիկը դիրկէն. դունատ ու խճճուած կանգ առաւ դէմը, թևերը անոր պարզած, առանց ինչ ընելը գիտնալու։

— Մինէ՛... հնչեց վերջապէս իր վախցած, աղաչող, ու չուար ձայնը։

Ու Մինէ արագ, վճռական չարժուձով մը աչքերը սրբեց ձեռքովը.

— Լսէ՛, Հրա՛նտ, ես քու սիրուդ արժանի չեմ. ձգէ՛ հեռանամ։ Համոզուէ՛, որ ես չունիմ քու սպասած քաջութիւնը այսքան ժամանակ փայփայած ձգտումներու, ոգևորութիւնն, հակումներս վտահ ձեռքով մէկդի նետելու. և այդ վատութի՛ւն, դա՛ւ կը լինէր վերջապէս ինքս ինծի, իմ անուրջներուս դէմ։ Ո՛չ։ Ձգէ՛ հեռանամ. պէտք ունիմ առանձին ամփոփուելու. դուն իմ մտածելու հիմքերս անգամ տակնուվրայ պիտի ընես. ձգէ՛, ձգէ՛...

— Ո՜ւր. և արդէն մո՛ւթ է. դո՛նէ՛...

— Կ'աղաչե՛մ, թո՛ղ. եթէ կաթիլ մը յարգանք ունիս դէպի ինծի։

Տղան քարի պէս մնաց պառին տակ, ու խեղճ արտայայտութեամբ կը նայէր աղջկան հեռանալուն, որ երկու ձեռքով կրծքին սեղմած գետնէն վերցուցած հովանոցը՝ արագ կը հեռանար. ու չուտով ալ անհետացաւ եղաւ պառին կորութեանը հետև։

Մուխը արդէն իր մանուածքը փաթթելու էր սկսեր պատէն վար կախուած թղենիի մը լայնատերև տերևներուն մէջ որոնց տակը կեցած էր հիմա Հրանտ՝ ամբողջ թիկունքով պառին կրթնած. ո՛չ մէկ չարժում. զգացումները բեկուած ու խառնակ, մտածումները ցրիւ ու անորոշ։

Ծերուկ մը իր գաւազանին յեց՝ ծանր քայլերով եկաւ անցաւ անոր առջևէն՝ անընդհատ հազալով. ու հեռացաւ։

Ծառէն կախուող մուխին թելերը խառնցան, խճճուեցան, ու հալեցուցին իրենց մէջ տղուն մարմնին դծերը։

Ու ծոլն էր միայն վարէն, որ թանձրացող խաւարին խորհրդաւորութեան մէջ կուգար իր կիսաձայն արտունջները մեայլ ժայռերու ծերակոյտին ոտքը դնելու։

Ը.

Մինէ՛։

Ու որքևայրին ալ անհամբեր սանդուղներէն շտապեց վեր՝ ետ հրեց Մինէի սենեակին դուռը։

— Աղջի՛կ, խուլցե՛ր ես. ժամ մըն է քեզի կը կանչեմ վարէն։

Մինէ յոգնած չարժումով մը կուրծքը բարձրացուց քիչ մը բազմոցին վրայէն, և աջ արմունկին կրթնելով՝ հարցական դէմքով մը դարձաւ դէպի դուռը։

— Ի՞նչ ես փուտիր նորէն քիթիդ-բերնիդ. այդ ալ նոր մօտա՞ հանեցիր։ Քալէ՛ չուտ վա՛ր. նայէ՛ ով է եկեր. պիտի ուրախանաս։

— Մի՛ պոռաց աղջիկը վախի ու յուզման բացագանչութիւնով մը։

Ու մէկ ոստումով ցատկեց ոտքի՝ դոյդ ձեռքով ձախ ոտքինը սեղմած։

— Ինչո՞ւ վախցար. խենթ է այս աղջիկը։ Պարոն Գրիգորիկն է. նամակ է բերեր քեզի։ Շուտ իջի՛ր վար. ես գործ ունիմ վերը։

— Ա՛խ. ըրաւ աղջիկը խոր չունչ մը առնելով. կէ՛ս մը հանդարտած, կէ՛ս մը հիասթափ։

Եւ չիփակին մէկ երկու քաշած կոճակները կոճկելով՝ սանդուխներէն վար իջաւ։

— Ա՛, բարև ձեզի, ազնիւ օրիորդ. երեւի խանգարեցի. կը ներէք։

— Ամենեւին. պատասխանեց աղջիկը անտարբեր։

— Չէ՛, մի՛ ծածկէք, օրիո՛րդ, ձեր դժգոհութիւնը։ Չէ՞, ես ինքս անձնական փորձառութեամբս գիտեմ. մուսաներու այցելած պահուն մահկանացուներու այցը աւելի քան անառանելի է։ Ես գիտեմ այդ թանկագին վայրկեանները գնահատել. ես ուզեցի ձեր նամակը թողնեմ ու հեռանամ, բայց բոլոր ջանքերս ապարդիւն անցան ձեր տիկին մօրաքոյրը համոզելու, որ ձեր զբաղումը չի վրդովէ։ Ահա այս ալ նամակնիդ. փիթիկօրոքէն է։

Ու ծոցի գրպանի դէպ մը թուղթերուն մէջէն փոքրիկ նամակ մը հանելով՝ ներկայացուց անոր։

— Կը ներէ՛ք, ըսաւ վերջինը ծրարը պատռելով։

— Խնդրե՛մ, խնդրե՛մ։

Ընթերցումը երկար չի տեւեց։

Մինէ նամակը ծալլեց նորէն, անցուց ծրարին մէջ ու նետեց կից սեղանին վրայ։

— Ըսա երեւոյթին, դժգոհ մնացիք. նկատեց տղան։

— Է՛. ո՛չ. ընկերուհի մը, պատասխանեց աղջիկը անփոյթ՝ դէմքն ու ուսերը ցնցելով։

— Ցամենայն դէպս չէր արժեր որ ձեր աշխատանքը ընդհատէիք։

— Իմ աշխատա՞նքս. հեգնեց Մինէ։

— Ա՜հ, եթէ դիտնաք, օրիորդ, որչափ կը հետաքրքրուիմ այդ մասին քան մը լսելու. քանի՛ օր է ձեզի տեսնելու բաղդը չեմ ունեցած. ինչո՞վ էք հիմա զբաղած։

— Ինչո՞վ եմ զբաղած։

Կրկնեց աղջիկը մտացիր. վայրկեան մը պիչ նայեցաւ սեղանին վրայ լինած նամակին. և վերջը դառն երդիծանքով մը աւելցուց։

— Նոր դե՛ր մը կը սորվիմ։

— Նո՞ր, մի՞թէ, ինչ դեր է այդ. և որո՞ւ երկը։

— Ա՜խ, հեղինա՛կը, երկրորդական է այդ. իսկ խաղը ինքը բաւական արտառոց բան մըն է։ Երեւակայեցէ՛ք դերասանուհի մը, որ կը սիրէ. կը սիրէ ճշմարի՛տ, ո՛չ թէ այնպէս միայն թեմին վրայ հանդիսականներու զուարճութեան համար, այլ կը սիրէ ի՛ր, իր սեփական գգացումներուն յագուրդ տալու համար. յիմարութիւն չէ՞։ Բայց ամէնէն զաւեշտականը այն է որ միևնոյն ժամանակ իր արուեստէն ալ չուզեր ձեռք վերցնել. և ա՛յդ կը պահանջեն իրմէն։

— Ըհը՛, կըմբռնե՛մ. փոտած հայեացքներու ներկայացուցիչ մը իր սիրեկանը. վե՞րջը։

— Վե՞րջը. դէ՛. ալ կրնաք ձեզի պատկերացընել այն հրկայրի, հակասական ու ջլատող զգացումները, որ անվերջ կը յաջորդեն իրարու, կը ճնշեն. տակնուվրայ կ'ընեն կուրծքս։

— Ձե՞ր կուրծքը. հարցուց երիտասարդը, կէ՛ս զարմացած, կէ՛ս սրախօսելով։

— Այո՛, խաղի գլխաւոր դերը իմ վրաս է։ Մտածեցէ՛ք անգամ մը այդ բոլոր հիւանդոտ տեսարանները, այդ ներքին երկուութիւնը, այդ չար ու պառակտած մտատանջութիւնները, այդ ապուշ, վարան ու անհեւանք տատանումը մէկ ա՛ջ, մէկ ձա՛խ։ Է՞, դուք ինչ դիտէք այդ անտանելի չարչարանքը. մարդ կրնայ խելագարիր. իսկ հասկցող ոչ ոք կայ. ոչ ո՛ք դիմացինի հոգին ըմբռնել կ'ուզէ. բայց այդ վայրենի, ամարդի, անխիղճ բան է բռնել մէկը ու չիտակ դժոխքին մէջը նետել. դժոխքի՛, դժոխքի...

Ու երկու ձեռքով դէմքը գոցած չոր հեկեկլատանքով մը քովի աթոռին վրայ ինկաւ։

— Օրիո՛րդ... Օրիո՛րդ Մինէ. ինչ ունիք, ինչ եղաւ ձեզի. կ'ուզէ՞ք, կանչեմ ձեր մօրաքոյրը. կը կմկմար տաղտ բոլորովին վախցած ու չփոթած։

Աղջիկը յանկարծ ըընդուեցաւ, ձեռքերը իջեցուց ու սկսաւ ամբողջ կրծքովը խնդալ. ջղոտ, քանդրօսիկ, ուժասպառ ծիծաղ մը։

— Մօրաքոյրս կանչելու պէտք չի կայ, բարեկա՛մս, մինթէ չէ՞ք տեսներ, որ դերս կը խաղամ. տեսարաններէն մէկէն կտոր մընէ այս. հիւանդոտ բան չէ՞։

— Սակայն դիտէ՛ք. օրիո՛րդ, դուք երկնքի պարգեւած չնորհները չարաչար կը գործածէք. պատասխանեց տաղտ կարկամ դէմքով մը։

Մինէ բուռն չարժումով մը տոքի թաւալ նորէն։

— Է՛, թողէ՛ք այդ։ Եւ ըսէ՛ք ինծի՝ արդեօք չէի՞ք ցանկար փոքրիկ պատյտ մը ընել հետս. ամբողջ օրը տունէն դուրս եղած չեմ. սիրտս նեղ է։

— Սակայն ամենա՛յն սիրով, օրիո՛րդ. ձեր այդ առաջարկը ինծի համար պատի՛ւ մըն է, փա՛ռք մը, երջանկութի՛ւն մը։

— Կը ներէք ուրեմն, որ քանի մը վայրկեան ձեզի առանձին ձգեմ ձեր երջանկութեան մէջ, քանի որ առանց գլխարկի և զգեստներու այդ պատիւն ու փառքը ձեզի չնորհել չեմ կրնար։

— Մ՛, ձեզի համար ես պատրաստ եմ ամեն մինչև աշխարհիս գոյութեան վերջը։

— Նո՛ւ, այդչափ չեմ ուչանար։

— Իսկ ես այդ միջոցին կ'աշխատիմ մտքիս մէջ որոնելու չրջակայքի ամէնէն դեղեցիկ վայրը, ուր ձեզ առաջնորդելու արժանի գտնեմ։

— Ուղեղնիդ ի զո՛ւր անհանգիստ մի՛ ընէք, կ'երթանք դէպի Մօտա. այն կողմերը ես աւելի կը սիրեմ. վճռեց աղջիկը կարուկ ու սենեակի սեմէն դուրս սլացաւ։

Կէս ժամու չափ վերջը՝ Մինէ ու Գրիգորիկ ծուռ ու մուռ փողոցներուն մէջէն դէպի Մօտայի ծովեղերը կը դիմէին։

Աղջիկը իր լայն գլխարկին ու թանձր քօղին մէջ կորսուած գլուխը քիչ մը առաջ հակած՝ կը քալէր տղուն քովէն. տեսակ մը խիստ լուրջ դիմագծերով։ Մինչ Գրիգորիկ զուարթ ու գոհ, հիանալի արամադրութեան մը մէջ ամբողջովին լեզու էր կտրեր։

Փողոցին ծայրը ծովը երեւնալուն պէս՝ խօսքը ծովուն վրայ դարձաւ։

— Ո՞վը՛, այդ իմ մոլութիւնս է, օրիո՛րդ։

Աւազափի խշրտուն խիճերուն մէջ ես կը սիրեմ ժամերով լուռ թափառիլ, աչքերս սեւեռած ծովի ծաւի ծալերուն, մինչ ալեակներուն չողոքորթ ծուխը ականջներս կը գրգռէ։ Զգիտե՛մ. կարծես միտքս քանկել կ'ըսկսի հո՛ս, բո՛ց առնել, բո՛ց ու թեւե՛ր. ու կը սաւառնի հեռո՛ւ, ու քա՛րձր կեանքի չնչին հոգերէն, տափակ իրականութեան ժանդոտ ու պաղ չղթաներէն. կը ցընդին օրուան մանր հաչիւները, դրամեհակին տաղտուկը ու տետրակներուն թիւերը։ Վե՛ր, վե՛ր դէպի երեւակայութեան եթերէ գաւառները, ուր խէալներն են. ուր գեղեցկութիւնն է, ուր Փօեզին. դէպի այդ անորոշ, տարտամ, խուսափուկ պատկերները, դէպի անրջանքներու օրօրուն հմայիչ աշխարհը, ուր քնքուշ ու անուշ պատրանքներու ոգիները կը շրջին հովիկի մը պէս թեթեւ, ոստերի մը պէս անհիւթ։ Հեռո՛ւ, հեռո՛ւ այս առօրեայ չոր ու անդրադարձ բուսական կեանքէն։ Է՛, երանի՛ ձեզի, օրիո՛րդ որ չարունա՛կ գեղարուեստի մէջ կ'ապրիք ու չարունա՛կ գեղարուեստի համար։

Մինչ ժպտերես՝ կոմսնակի կարեկցոտ հայեացք մը ձգեց իր ընկերակցին վրայ։

Ու եւան Մօտայի սրճարանին առջեւը։

— Եկէ՛ք այս կողմ երթանք դէպի վեր. ըսաւ աղջիկը անսպասելի հնչել ուզող ձայնով մը ու նախորդ օրուան Հրանտի հետ անցած ճամբան բռնեց։

Տղան խօսքի թափէն յափշտակուած, առանց այլեւայլութեան հետեւեցաւ անոր։

— Ա՛, եթէ գիտնա՛ք՝ ինչպէս կը նախանձիմ ձեզի. կը նախանձիմ ու կը հիանամ. ունիք գեղարուեստ մը, գեղարուեստանեցուն թագուհին, մարդկութեան ամենալրիւ պատկերացումը, մեր կեանքին հայելին, և ընդունակութիւննե՛ր, որ բնութիւնը իր ամէնէն չոգայլ վայրկեանին թափեր է ձեր վրայ դերասանի մը կի՛րքը, ձի՛րքը...

— Է՛, թողէ՛ք, խնդրեմ. ի՞նչ կիրք, ի՞նչ բան. քի՛չ մը պատրանք, քի՛չ մը ջիղերու դրգռում, քիչ մըն ա՛լ իրական կեանքը վայլելու անընդունակութիւն. ուրիշ ոչի՛նչ։

— Սակայն, օրիո՛րդ, ինչո՛ւ կրնաք ձեր խաղը այսպէս արհամարհել, և ինչպէ՛ս ձեր չնորհները գնահատել չգիտէք, ի հարկէ՛, առատութեան յագեցում. իսկ ես, որ բաղդին երես առած զաւակը չեմ, կը պաշտեմ ձեզի, ձեր ընդունակութիւնները, ձեր տաղանդը։

— Ա՛խ. ըրաւ աղջիկը ձեռքի հատու ու դժգոհ չարժուժով մը։

Ու յանկարծ կէ՛ս հեգնոտ, կէ՛ս fofkp՝ աւելցուց.

— Ինձի՞, թէ իմ տաղանդը։

Դրիդորիկ ժպտեցաւ. այլայլեցաւ թեթեւ մը, ձեռքերը դնելու տեղ մը սկսաւ փընտրռել անհանգիստ, ու վերջապէս պատասխանեց։

— Այդ երկուքը անբաժան են, օրիո՛րդ։

— Պարա՛պ խօսք։

Ու կանգ առաւ։

Հասած էին ճիշտ ա՛յն կէտը, ուր առջի իրի-

կունը Հրանտի հետ էր կեցած։ Մօտեցաւ եղերքին վայտին. հայեացք մը ձգեց չուրջը, ու ակամայ թաղուեցաւ մտածման մէջ։

— Քալեցէ՛ք, օրիո՛րդ. քիչ մը անդին աւելի սիրուն է ծովուն տեսքը։

— Հո՛ս ալ աղէկ է։ Հա՛, բայց դուք իմ հարցիս պարզ պատասխան չի տուիք. ըսաւ աղջիկը տեսակ մը սթափելով։ Ուժով մը ցնցեց ուսերը, կարծես, վրան խուժող մտածումները թօթափ տալ կ'ուզէր. ու չարունակեց։

— Կեցէ՛ք, ես ձեզի օգնեմ։ Կը յիշէ՞ք դեռ քիչ մը առաջ մեր տունը ձեզի պատմած նոր դերս. հիմա ենթադրենք թէ իմ սիրահարիս դերն ալ ձեր վրան է. և դուք գիտէք, որ ես ինկած եմ ձեր օրաին ու իմ արուեստիս մէջ տեղը վարան, և որ ձեզմէ է կախուած գոհել ձեր զգացումները իմ տպաւորած տպաւորելու համար, կամ չօրցնել իմ արուեստս ինձի ունենալու համար. ո՞րը կ'ընտրէք։

Տղան գլուխը կախեց։

Ջղուտ չարժումով մը սկսաւ գաւազանին ծայրովը մէկը միւսին եռեւէն անդին ցատկեցնել քարի փոքրիկ կտորները ճամբուն վրայէն, որոնք վայրկեան մը օդին մէջ կէսշրջան մը կը գծէին արագ, ու պզտիկ ճողփիւնով մը կը ճանկէին ծովուն անխորտակ եզերը։

— Նո՛ւ, ո՞րը կ'ընտրէիք։

Գրիդորիկ վճռապար բարձրացուց դէմքը, ցոլուն աչքերը քամեց աղջկան ու հանդիսաւոր, ոգեւորուած, վսեմ չեչասլ մը ըսաւ։

— Ես... ես կ'ապատեմ ձեր արուեստը։

— Վա՜յ, ուրեմն ինձի՝ իմ կանացիութի՛ւնս իմ իրական զգացումներս կը նետէք անդին իբրեւ չնչին բան մը. այսինքն ա՛յն, որ ես իսկապէս եմ։

— Մի՛ մոռնաք, խնդրեմ, ձեր պայմանը։ Միա՛յն ձեր տպաւորը փրկելու համար։ Այո՛, եթէ խելագարի պէս ալ սիրահարած լինիմ, հաւատացէ՛ք ինձի, իմ՛ տենչերս ալ, իմ երջանկութիւնս ալ, իմ կեանքս ալ, բոլորը պատրաստ եմ զոհ բերելու։ Է՛, ինչ արժէ իմ յուզումներն ու երջանկութիւնը, մինչ իմ զոհս ձեզի աւելի՛ կը բարձրացընէ, կը դառնայ խթան՝ ձեր աւելի՛ վեր սաւառնելու, տեսակ մը նեցո՛ւկ, հաւա՛տք ձեր ուժերուն, ու պարտականութի՛ւն մը այդ ուժերը զորձադրելու։ Եւ ինչ աւելի վսեմ ու մաքուր, քան այն գիտակցութիւնը, թէ զոհեր ես ինքզինքդ, բարձրացընելու համար սիրած էակդ դէպի մարդկային ուժերու դերագոյն արտայայտութիւնները, դէպի աստուածութիւնը։

Մինչ խանդաղատանքի ջերմ արտայայտութեամբ մը աղուհայեացքին մէջ սուզուեցաւ. վերջը ակընթարթ մը գոցեց աչքերը. բացաւ, կարեկցութեամբ նայեցաւ անոր, ու չանկարծ տեսակ մը բարկացած չեչոտով վրայ տրաւ։

— Է՛, դեռ տղայ էք դուք. ու պատանեկան տհաս սանձիմնդալ զգացումներն են, որ ձեր չրթունքներովը կը խօսին. մէկ-երկու տարիէն կը դառնաք այր, այն ատեն ձեր բերնովը ձեր իսկական ես պիտի խօսի. այն առնական կոպիտ, անդութ, անխնայ ես։ Այն ատեն, բարեկա՛մս ալ չեմ կարծեր՞ որ օրտերնիդ զոհել չանձն առնէք ձեր սի-

բան աղջիկը աստուածածութեան մօտեցնելու համար, ինչպէս որ կ'ըսէք. Ձեր ամբողջ մտածման եղանակը քիչ մը աւելի գործնական կը դառնայ. «Ի՞նչ օգուտ ինծի-պիտի մտածէք-անոր աստուածածութեան մօտեցնելէն. միթէ աւելի խելացի չէ՞ փոխանակ աստուածածութեան ինծի մօտեցընեմ. վերջապէս աստուած մըն ալ ես ինքս...»

— Սակա՛յն, օրիո՛րդ...

— Այո՛, այո՛. և այդ չատ չի՛ ուշանար. կը տեսնէ՛ք:

— Է՛, ո՞վ այդպէս անզգայ ու ամբարտաւան լինիլ կրնայ օրիո՛րդ:

— Ո՞վ...

Ու լռեց: Անշարժ. աչքերը անթա՛րթ չատած պատի այն կտորին, որուն կից, նախորդ իրիկունը այս աեղն, Հրանտի ամուր թեւերուն մէջն էր ինկած, անոր կիզիչ ու անյագ համբոյրներուն տակ:

Շուրջը ամէն բան սկսաւ իրար խառնըփիլ ու չփոթուիլ վուալին նուրբ ցանցին մէջ. ալ պատ չէր դէմը, այլ ամպերու կոյտ պէս բան մը, անորո՛շ, փափուկ, գգուա՛ղ, չոյո՛ղ. ու գաղտուկ ձա՛յն մը, որ իր տաք չունչովը անոր ականջն ի վար կը փսփսար.

« Դուն ի՛մս ես, ի՛մս, ի՛մս... »:

Կրքի՛, ուժի՛, յափշտակութեա՛ն ջերմ ու անուշ այն ինքնամատոյց փսփսուքը, որ չօշափելի հեւքի մը պէս, նորէ՛ն հոսեցաւ աղջկայ բոլոր անդամներուն մէջէն ու թուլցուց անոր մարմնին յօդերը:

Մինչ բնազդաբար բռնեց ճամբու եզերքի փայտէն, քթթեց արտեւանունները, նայեցաւ ընկերակցին, ու անորոշ երազով մը աւելցուց կիսաձայն:

— Բայց ի՞նչու կը վրդովուի՛ք... գուցէ նոյն իսկ, ո՛վ գիտէ, ձիչտ հո՛ս այդ ուժի՛, այդ պահանջկոտութեա՛ն մէջն է այր մարդու հրապոյրը, ձգողութիւնը:

Կրկին լռութիւն մը յաջորդեց, որ սկսաւ տղուն վրայ անախորժ տպաւորութիւն մը ընել: Եւ յանկարծ ըսաւ տնաճ:

— Բայց երթա՛նք, օրիո՛րդ. քիչ մըն ալ մի՛ւս կողմը:

— Ո՛չ. հո՛ս, ինչ կարիք կայ. հո՛ս աւելի պիրուն է, հո՛ս, հո՛ս:

Ձայնը, որ բուռն չեչտով մը սկսեր էր, նահատասութեան հետ հետզհետէ թուլցաւ, ցածցաւ, ու վերջին վանկերը արդէն հազիւ լսելի չչուկ մը մեռան իր չրխունքներուն վրայ: Փայտէ ցողը պինդ բռնած ձեռքը աւելի ջղուտ կծկումով աւելի պինդ գալարեցաւ, ու թարթիչներուն ճեղքերը փոքրացան:

« Դուն ի՛մս ես, ի՛մս, ի՛մս... »:

Մինչ երիտասարդը զարմացած կեցեր էր քովը ու անվճռական դիրքով կը սպասէր:

Բոլոր վարագոյրները ձգուած էին, որոնց իրարու քովով եղերքներու նեղ անցքէն արեւի պայծառ ճառագայթները յառակին վրայ ոսկի աղեր կը գծէին։

Մեծկակ, սիրուն սենեակ մըն էր ննջարանը։ Բայց հովանարներու, լուսանկարներու ու ժապաւէններու ամբողջ ցանցով մը բոլոր պատերը բռնուած էին։ Զարդի սեղան մըն ալ անկիւնը բռնելով կորսուած ժանեակներու, կեռիկներու, տուփերու, սրւակներու ու պճնանքի ուրիշ մանրամունր իրերու անպակին կոյտին տակ, որոնց վրայ ծաղր էր հետաքրքիր նայուածքով պատէն չեղ կախուած քառանկիւն հայելին։ Մինչ չորրը սենեակի մնացած բոլոր կահերուն ու գեամի փոքր զորդին վրայ թափուած էին անխտիր ներքին ու արտաքին հագուստի կտորներ, գլխարկ, կօշիկ, գուլպաներ, քօրսէ, շրջազգեստ մըն ալ կախուած մահճակալի գունտէն։

Եւ այդ նեղ ու բարձր մահճակալին մէջ, խոշոր ու ճեպ-ճերմակ բարձերուն վրայ, մինչեւ մէջքը հաղիւ վերմակին տակ, ինկած էր Արուա-

եակ կռնակին, թեւերն ու կուրծքը հոլանի, մազերը խառնակ։

Թեւին մէկը, որ դիրք մը բռնած էր, կախուած էր հեմա անկողնէն վար, իսկ միւսը նետուած գլխուն վրայ մազերուն մէջ։ Մինչ լարուած ու մտասոյզ դիմագծերուն մէջէն ակնարկը առաստաղի մէկ ճեղքը կը չեչտէր յամառ։

Դուրսը թեթեւ աղմուկ մը լսուեցաւ։ Մէկը վեր վազեց սանդուղներէն առանց այլեւայլութեան եւ հրեց սենեակին դուռը ու նետուեցաւ աղջկայ ննջարանը, բայց քայլ մը ընելուն պէս կանգ առաւ իսկոյն։

— Ա՜հ, սոսկալի՛, այս ինչպէս խեղդուած օդ է. դեռ անկողնին ալ մէջը. այս ինչ սենեակ ինչ անկարգութիւն։

Ու Մինէ չսպասեց բացաւ պատուհաններէն մէկը, առանց վարագոյրները բարձնացնելու։

Արուսեակ փոխանակ պատասխանի՝ ձիգ տուաւ թեւերը, կոտրտեցաւ, ու նորէն թուլցած ու խոժոռ, անշարժ մնաց բարձին վրայ։

— Է՛, չե՞ս ամչնար դուն. չուտով կէս օր է լինելու. ինչ խայտառակութիւն է այդ. մարդ չնորհքով կը հիւանդանայ. առանց աւոր ալ դէմքիդ վրայ դոյն չէ մնացեր արդէն։

Ընկերուհին նորէն չի պատասխանեց։

Սեւ մազերուն խճճուած կռնակներուն մէջէն անոր դէմքին ու վրին նուրբ մորթը կապոյտի պարնող թեթեւ երանգ մըն էր առացեր ու մուտ շրմունքները պինդ կծկած՝ փոքր քիթովը անհանդիստ կը շնչէր։

Անկողնին քովը արձանացած Մինէ դիտեց ակընթարթի մը լուռ այդ կենսալից, ազատ մարմինը։

— Ջհօսէ՛ս. ի՞նչ ես դէմքդ թթուեցուցեր. բացականչեց վերջապէս ա՛լ չի համբերելով։

Արուսեակ ունքերը կուտած անոր կը նայէր միչտ մունջ, երբ յանկարծ թափով մը բարձրացաւ իր փռւած դիրքէն, յենուց մէկ արմուկը բարձին, ու չոր կարուկ շեչտով մը բաւ։

— Դիտե՛ս, Մինէ՛, ես խենթենամ պիտի. ճշմարիտ խենթենամ պիտի. ալ այս պա՛րզապէս անտանելի է։

Ի՞նչ է պատահեր Նորէն,

— Պատահեր. ոչի՛նչ. ի՞նչ պիտի պատահի. ի՞նչ կրնայ պատահիր ինծի. ցաւն ալ ճիշտ հ՛ոտ է։ Ինչպէս երէկ, այնպէս ալ այսօր, այնպէս ալ վաղը. աչխարհքէ կտրւած բանտարկւած անհամ ազգականներու տասնեակի մը մէջ, մի՛չտ ղդուչ, մի՛չտ «ինչպէս պէտք է», մի՛չտ սանձւած, մի՛չտ պարկե՛չտ...

Ուժով մը ձեռքի դիրքը նետեց մահճակալի գլխուն մօտը դրւած փոքրիկ սեղանին վրայ ու քիչ մը աւելի մեղմ ձայնով չարունակեց։

— Երբեմն անսովոր յանդգնութիւն մը կուգայ վրաս։ Կը մտածեմ թէքնեմ բոլոր չրջապատիս վրայ, կտրեմ քեզի պէս բոլոր կապերս, երթամ երթամ ուրիչ աչխարհ մը, ուրիչ մարդոց մէջ, ինչ կը լինի թո՛ղ լինի. թող անօթի՛ մնամ, չարքաչ ապրիմ, միայն թէ բա՛ն մը ապրիմ։ Այդ վայրկեաններուն եթէ դիտնաք մէջս ինչ կը դառնայ. բացատրելը դժուար է. ամբողջ էութիւնս նորութեան, յուզման ու չարժման կը ձգտի. կ՛ուզեմ վազել, պոռալ, սեղմեմ. կարծես ամէն չունչ առնելուս բանի մը կը սպասեմ, որ անպատճառ պիտի գայ, որ ինքս ալ որոշ չդիտեմ ինչ է, որ չի գար...։ Եւ. կ՛ակսի հակազդեցութիւնը. կը զգամ իսկոյն իմ անզօրս, անկա՛մքս, իմ միայնակ ու ողորմելի վիճակս. արցո՛ւնքը, այդ ապո՛ւշ արցունքը անմիջապէս կը հոսէ սրտիս տագնապն ու պապակը մարելու. և ջուրը թաթխած լաթի կտորի մը պէս, թուլցած, ճմռթկած, ինքս իմ վրայ փակած կ՛իյնամ անկիւնս մը։

Մինէ կարեկցութեամբ բռնեց անոր ազատ ձեռքը, նստեցաւ կամաց մը անկողնի եզերքին, դեռ գլխարկը գլուխը, դեռ ձեռնոցները չի հանած. ու խորհրդաւոր ժպիտով մը հարցուց։

— Ինձա՛ միթքդ անցած չէ՞, թէ այդ տակնուվրայութեանդ հիմքը ինչ է։

Ինչպէս չէ. եթէ ես ինքս չհաւկրնամ, նա՛, այդ գրքերը գաղտնիք պահել չեն սիրեր. որ ներս մտար Նորէն այդ սեռակ տաք կէտի մը վրայ էի. այդ վէպերը մեզի պէս սէրիւբիլներ չունին, հոգի՛ս. կը կարդամ ու կը նախանձիմ ատելու չափ կը նախանձիմ այդ եւրոպական կեանքին, այդ նկարագրւած ապրիլներուն. Մի՛նէ, փո՛ւ, մենք սիրե՛լ մը անգամ չենք կրցած. ո՛չ. չէ՞ որ անպարկեչտութիւն է. ատոր համա՛ր ալ ո՛ւժ պէտք է ու համարձակութիւն. ո՞րկէ է մեզի այդ քաջութիւնը. ատոնք ու հասարակութիւնը կաթիլ-կաթիլ դուրս է քամեր

մեզմէ ամէն ինքնուրոյնութիւն. սրտի ամէ՛ն յա-
ճարձակ չարժուիմ: Նստէ՛ աննկիւնը ու սպասէ՛,
մինչև որ ազգականներդ «չնորհքով գործի տէր»
մարդ մը գտնեն քեզի համար ու դնեն չալակը-
ջ: Իսկ դուն սիրած ես, Մինէ՛. ի հարկէ՛.
ազա՛տ ազջիկ, դեղեցի՛կ, դերասանուհի՛. չիտա՛կ
ըսէ, ո՞ր, ե՞րբ, չա՞տ:

Մինէ պահ մը լռեց ակամայ, ու գլուխը
դէպի կուրծքը հակեցաւ. վերջը ժպտեցաւ ընկե-
րուհիի դէմքին ու տարիքը առած ապրած կնոջ
մը մայրական չեչտովը աւելցուց:

— Է՛, անուշի՛կս, իմ գործս ուրիշ է. ինծի
մէկ կողմ դի՛ր: Իսկ դուն չա՞տ կը ցանկաս սի-
րել:

— Ալ ինչի՞ եմ պէտք, եթէ սիրել ալ չի
ցանկամ, Ցանկա՛լ. ի՞նչ բառ է այդ. ես կ'այրը-
ւիմ. եկեղեցին ու սուրբին առջևը վառ. մոռ-
ցուած կանթեղին պէս ինքս իմ մէջս, անպէտք
ու առանձին: Դուն այդ չես հասկնար, ի հարկէ,
դուն սիրա՛ծ ես. և վերջապէս քու կեանքդ ալ
ուրիշ է. միշտ նոր մարդոց մէջ, մի՛շտ զբաղած.
իսկ ո՞րն է իմ ընկերական չրջանս, իմ զբաղումս,
նա՛, այդ վէպե՛րը. կարդա՛, երազէ, ու տան-
ջուէ՛:

— Գիտե՞ս, Արուսեակ՛կ. դուջէ ազէկ չես
ըներ չարունակ այդ ֆրանսական վէպերուն հետ:

— Է՛, թո՛ղ հոգիդ սիրես, իմ միակ զուար-
ճութիւնս՝ ինծի: Եւ, ըսէ՛նք, դիրքս ալ որ ձեռ-
քէս առնես, սիրտս վերջապէս չե՛ս կրնար կրծ-
քէս դուրս քաշեր. մենք ազջիկներս այդպէս

ենք, կրնա՞ս ուրանալ. սէ՛ր, սէ՛ր, ու կարօ՛տ,
ու ծարա՛ւ, ու սպասո՛ւմ. որու համար ամէ՛ն
բան դոհելու պատրաստ ենք մեր սրտին խորքը:

Մինէ խոհուն դէմքը աղջիկին դարձուց. ու
ան ձեռնոցով ցուցամատը բարձի եզերքի ժան-
եակին վրայ սահեցնելով՝ հարցուց զսպուած ձայ-
նով մը, առանց ընկերուհիին նայելու:

— Ուրեմն իրա՛ւ կը կարծես, որ աղջիկը
ամէն բան դոհելու պատրաստ է:

— Ի՞նչ հարց. ալ ինչի՞ս է պէտք աչխարհը,
երբ սէրէ զուրկ պիտի մնամ, երբ կեանքը վայրել
պիտի չկրնամ:

— Բայց, հոգի՛ս, չատ նեղ կը մտածես.
կեանքի վայելքը միայն սիրոյ մէջ չէ. մի՛միայն
սէրը ի՞նչ է ինքնին, և ի՞նչքան պիտի տևէ:

— Ես այդ տեսակ հաչիւներ ընել չեմ կըր-
նար. և կը կարծեմ բոլոր կիներն ալ ինծի պէս
են. ի հարկէ խօսքս չորցած սրտով աղջիկներուս
մասին չէ. ինքդ ըսէ՛, այդպէս չէ՞: Ո՛վ է հար-
ցընողը ինչուն ու վերջը. թող լինի վերջը ինչ որ
կ'ուզէ. ամենագէշը՝ նախա՛նձ, կռիւնե՛ր, պա-
տահարում. չէ՞. դէ՛, աւելի աղէկ. մարդ դոնէ
յուզումներ կ'ունենայ, կիրք ու վիշտ. ինչի՞ է
նման անչարժ ջուրի վրան լեզի պէս բուսած այս
կեանքը:

Մինէ ճնշուող կուրծքին տակ հեռուհեռ
աւելի դժուար կը շնչէր. ու կարծես մէկը հեծեր
էր անոր ծոծրակին. իրանը քիչ-քիչ կը կորանար
վար:

Իսկ ընկերուհին պահ մը լռեց. ակընթարթի

մը յառած ու մտասոյզ նայեցաւ ձեռքը բռնած իր մաղի երկար մէկ փունջին, ձգեց բարձին, չփեց մեքենաբար իր այտն ու վիզը և յանկարծ արագ պոռաց։

— Մինէ՛, Մինէ՛, յուզումէ կ'ուղեմ ես, յուզո՛ւմ. կեանք, աղմուկ, իրարանցում. ես կ'ուզեմ սիրեմ։ Տե՛ս, այս մարմինը, որ ամենքը գեղեցիկ կը գտնեն, ինչո՞ւ, ինչո՞ւ համար է այս. մինակուկ սենեակին անկիւնը թոռմելո՞ւ համար. և երբ կը մտածեմ, որ այս կեանքիս ամենաթարմ, հասուն ու ամէնէն գրաւիչ տարիներն են, որ այսպէս անխորհուրդ կը հոսին, կ'անցնին... Մինէ՛, չդիտե՛ս, չդիտե՛ս, չդիտես ինչպէս սիրել կրնամ. ա՛ա՛...

Ու մերկ թևերուին ու լանջովը փարեցաւ ընկերուհիին վիզը, մկաններուն բոլոր ուժովը քաշեց իրեն՝ ուժգին համբոյր դամելով անոր դէմքին, կրքի անզուսպ թափով մը։

Բայց ծոցէն հոսող կանացի բոյր մը, լեցուն կրծքին մէկ չօշափումը, ու այդ դողդոջ-կպչուն չրթունքները Մինէին հակակրանք ազդեցին. կանաց հակակրանք մը՝ կանացի կրքոտութեան դէմ. և ինքզինքը ազատել ջանալով՝ ոտքի ելաւ անկողնէն։

— Կամա՛յ, կամա՛յ, խե՛նթ. դլխարկս բերկտեցիր։

Արագաւակ քակեց թևերը, փիթ ու բերնին ինկաւ նորէն անկողնին վրայ, ու դէմքը սինդ թաղած բարձին մէջ սկսաւ բարձր հեկեկալ։

Մինէ մօտեցաւ, աչխատեցաւ հանդստացնե-

լու, ջուր տուաւ որ խմէ և երբ քիչ մը հանդարտեցաւ օգնեց անկողնէն ելլելու, դործ պատրաստեց ու մեկնեցաւ։

Դուբսը պայծառ օր մըն էր. տա՛ք։

Մինէ կը քալէր առանց ո՞ր կողմ երթալը դիտնալու, ինքզինքը մոռնալու, իր մտածումներու կաչկանդող չրջանակէն կերպ մը դուրս դալու համար եկեր էր ընկերուհիին մօտ. և հիմա այդ ընկերուհին էր, որ այքերուն դէմէն չէր հեռանար, անոր թևերուն կծկումը կ'ըզդար դեռ վզին չուրջը, ու չօշափումը անոր ուժեղ չրթունքներուն։

«Ահա ինչպէս կը սիրեն. ահա ով է կինը. ահա կինը ինչպէս կը սիրէ». կը կրկնէր չարաչար մտքին մէջէն։

«Զոր սիրա, չո՞ր»։ Է՛, արդէն ինքը կին չէր որ. այդ կէտին վրայ ամենքը համաձայն էին իր դէմ. ամե՛նքը. չէ՞ մի որ ինքը արուեստի աղջիկ մըն էր միայն. արուեստի՛...

Ու սկսաւ լեղի ծիծաղով մը բարձրաձայն խնդալ փողոցին մէջ։ Սակայն իսկոյն իր խնդուքէն ինքը անդրադարձաւ, վախցած նայեցաւ չուրջը՝ մի դուցէ տեսնող մը լինէր, ու ամչցաւ։ Պէտք էր չի մտածել՝ ինչ գնով ալ որ լինի, և քայլերը արագացուց դէպի ծանօթ ընտանիք մը, ուր չորս-հինգ աղջիկներ կային, ուր աղմուկն ու իրարանցումը անպակաս էր. պէտք էր ցրուիլ։ ցրուիլ։

Հազիւ էր անոնց սեմէն ոտքը ներս դրեր, ու աղջիկներէն չորսը միասին «արքիսուհի»ին վրայ

թափեցան. ու Մինէ իսկոյն ողողուած էր արդէն անոնց անգադրում չաղակրատանքին ու աղջկան ին ալ քրքիչներու տարափին տակ։

Ձայի մօտերն էր որ Մինէ վերջապէս տուն վերադարձաւ, տեսակ մը անսովոր հանդարտութեամբ ու խիստ ծանր քայլուածքով։

Դուռը դեռ չզարկած՝ ներսը լակէն խօսակցութիւն լսեց. կանացի, օտար ձայն մը։

Զանգը հնչեցուն պէս՝ դուռը բացուեցաւ։

— Ա՛խ, դուն ես, Մարիամ. ես ալ կը մտածէի՝ այս ո՞վ է.

Հրանտենց սպասուհին էր. տասնըեօթ-տասնըութ տարեկան գաւառացի միամիտ ու գլուխը կախ աղջիկ մը. կարմիր թշերով, դխտաբաց. ուրիէ մուրի պէս սև հատ ու երկար հիւսք մը թիկունքէն վար կը ողոսկէր։

Դեռ նոր էր եկեր տնային յանձնարարութեամբ մը։

Որբևայրին գնաց յանձնարարութիւնը կատարելու։

— Տունը ինչպէ՞ս են. հարցուց Մինէ հանդարտ ձեռնոցները հանելով։

— Աղէ՛կ են. բարև ըրի՛ն. տիկինս ըսաւ, այս քանի օր է ինչո՞ւ մեզի չես գար նորէն։ Այդիի հաւուղն ալ արդէն հասունցեր է գրեթէ. անցած իրիկուն...

— Հը՛մ. ըրաւ Մինէ չի թողնելով որ չարունակէ։

Ու քիչ մը վարանեցաւ վերջը։

— Իսկ ինչ բանի է Հրանտը. տո՞ւնն է։

— Չէ՛. ան վերջի տեղեկութիւնները ամէն օր Պալիս կ'իջնէ և ուշ ալ կը վերադառնայ. այնպէ՛ս տեսակ մըն է, տիկինս երէկ կ'ըսէր որ երևի գործերուն մէջ բան մը կարգին չէ։

Մինէ կախեց գլուխը. կատարեալ լրջութեամբ սկսաւ ձեռնոցին իւրաքանչիւր մատը ձիգ տալ. վերջը երկու ձեռնոցները դրաւ իրարու վրայ, ձի՛չտ իրար համաչափ. անգամ մըն ալ սկսաւ մատներէն քաշել զոյգը միասին և վերջապէս կամաց մը դրաւ սեղանին վրայ։

Բարձրացուց գլուխը, նայեցաւ չուրջը, խօսակցին։

— Մարիա՛մ, այդ ինչ աղուոր մազեր ունիս, այդպէս սե՛ւ, առա՛տ, երկա՛ր. ըսաւ յանկարծ առանց որ և է կապի. ու քայլ մը առաջ եկաւ մօտէն դիտելու։

Սպասուհին նախ թեթև մը չիկնեցաւ. վերջը ուզեց բան մը ըսէ՝ չի յաջողցաւ. սակայն չի կրցաւ ինքզինքը երկար զսպել ու հարցը դուրս թռաւ չրթունքներէն.

— Եթէ այդչափ երկար մազերը կը սիրես, ինչո՞ւ համար քուկիններդ կտրեր ես։

Աղջիկ մը մանչու մազերով. Մարիամ արդէն խելք հասցընել չէր կրցած այս անճոռնիութեան և հիմա ներքուստ ուրախ էր այսքան ժամանակ սրտին վրայ ծանրացածը անգամ մը դուրս տալուն։

Մինէ նախ քիչ մը լուրջ մտածեց։

— Ե՞ս. է՛հ, ես ինչ սլիտի ընեմ երկար

մազերը. մազը աղջկան համար է, աղջկան չը-նորհքը։

— Էհ, դուն աղջիկ չե՞ս. խնդաց Մարիամ։

— Ն՞ս . . . ե՛ս, ի հարկէ՛ ո՛չ. դերասա-նուհի եմ։

Եւ դիմացինին միամիտ ու ապշած արտա-յայտութենէն զուարճութիւն զգալով՝ հարցուց իսկոյն կարծես աւելի խառնակելու համար։

— Գիտե՞ս ինչ բան է դերասանուհին։

Աղջիկը նախ ամչցաւ պատասխանելու, վերջը ըսաւ, կէ՛ս մը պարտաւի չեչտով, կէ՛ս մը քաչուելով.

— Լսեր եմ, որ երեսնին զանազան գոյներ կը քսեն և ուրիշ մարդիկներու ձևեր կ'ընեն։

— Նա՛. քիչ մը չատ ճաթիւռալիստական է թարգմանուած, բայց ոչի՛նչ։

— Ի՞նչ։

Մինէ դրդռւած քանի մը անգամ գնաց եկաւ քակի երկայնքովը. վերջը եկաւ կեցաւ Մարիամի չիտակ դիմացը, ու վրայ տըւաւ, կարծես իր մը-տածումները չարունակելով, պայրացկոտ, դառն արհամարանքով։

— Ուրեմն դուն չդիտէիր, հա՞, որ ես աղ-ջիկ չեմ։ Ահա՛ միակ միամիտը, որ այդ առաջին պարզ բանը չի տեսներ։ Աղջի՛կ. աղջի՛կը չատոնց է մեռեր իմ մէջս. աղջի՛կը իր կանացի բնական ղգացումներով, հակումներով, մտածելու ու ցան-կալու եղանակով։ Եւ այդ բոլորի փոխարէն գի-տե՞ս ինչ է դերասանուհիի մը ներսը. անագին հաւաքածոյ մը զանազան տարիքի, վիճակի ու

քնաւորութեան կնոջ դէմքերու. բայց ի հարկէ բոլորն ալ նկարած. ո՛չ իսկական. այն ա՛լ կի-սատ կտորտանք, թերի կամ պատռած. հոն՛ը փոչոտ սենեակի մը մէջ իրարու վրայ նետած քու-վիններու պահածու դէզի մը պէս. ուրկէ նայելով օրուան պէտքին մէկ-երկուքը դուրս կը քաշես, կը սրբես քիչ մը վրայի փոչին ու կը դնես բեմին վրայ, հանդիսականներու զուարճութեան համար։ Օ՛, հանդիսականներու զուարճութիւնը, ամենա-էականը այդ է։ Աղջի՛կ. . . Ո՞վ ըսաւ քեզի.– քու-վիններու ժողովածո՛ւ։

Ու ձեռքերը կոնքերուն, ծռեցաւ սպասու-հիին վրայ։

— Է՛, ի՞նչ այդպէս ապուշ-ապուշ երեսս կը նայիս, պատասխան չի տա՞ս. պոռաց յանկարծ ին-քըն իր վարմունքէն նեղսրտած՝ բարկութիւնը դիմացինէն առնելով։

— Ի՞նչ կ'ըսես. չեմ հասկընար քեզի. ինչո՞ւ բարկացար. կմկմաց խեղճը՝ վախցած դիմագե-ղով։

— Չե՛ս հասկընար. ա՛յ, քեզի՛ երջանիկ արարած։

Ու սկսաւ խնդալ։

— Մինէ՛, ի՞նչ բանի ես հոս. ի՞նչ կ'ընես խեղճ աղջկան դէմ. լսուեցաւ որբևայրիին ձայնը սանդուղի վերէն։

Մինէ ծիծաղը կտրեց, նայեցաւ վեր և զըզ-ւանքի ծաղրով մը հծծեց.

— Դերասանուհի՛ւն, մօրաքո՛յր։

Դանդաղ ձեռքերով վերցուց սեղանին վրայէն ձեռնոցները ու ծանր քայլերով իր սենեակը քաշքշացաւ։

Ժ.

Թանձր ու թուխ ամպերը առեր էին երկինքը։ Եւ իրիկունը թէեւ այնքան ուշ չէր դեռ, բայց պարտէզը, ծառերուն տակ մութի նուրբ քող մը տարածուած էր արդէն ամպերէն ծորալ, մանաւանդ հակայ չինարի երկար ու խիտ ոստերուն ներքեւ։

Հո՛ս, ձի՛չտ ծառի բունին կից, լայն դորգի մը վրայ ծալլապատիկ կուչ էր եկեր պառաւը, ու հնար եղածին չափ ինքն իր վրայ կըքաշ՝ ձեռքի խաղի-թուղթերը կանոնաւոր տողերով իրարու տակ կը չարէր, դանդա՛ղ, լո՛ւռ, լո՛ւրջ, խորհրդաւո՛ր, ու դողացող ձեռքով։

Թուղթ կը բանար։

Իր աջ կողմը ամբողջ հասակովը դէմքին վրայ փառեր էր Հրանդ, և թեւ ու կրծքով բարձի մը մէջ խրած՝ ուշադիր կը հետեւէր մօրը ձեռքերուն։

— Նայէ՛, բաղդը նորէն թեւիդ տակը ինկաւ, Ֆկատեց կինը նոր բացած թուղթը մանանեխ ընելով։ Բաղդաւո՛ր ազատ. մինակ դլխուդ վրայ քիչ մը նեղութիւն կայ. սա աղտոր չէ՛. մէկ ալ չեմ հասկընար սա երկու չէկերը քեզմէ ինչ կուզեն, սա չէկ մարդը ու սա չէկ կինը, որ ձախ կողմէդ չի հեռանար. չէկերէն դգուշ եղի՛ր, մա՛նչա,

մանաւանդ չէկ կիներէն. ամէն կնկան ականջ մի՛ կախեր, Աստուած պահէ քեզի անոնց փորձանքէն։

Հրանդ ժպտեցաւ, չատ աղէկ կը հասկընար մօրը ակնարկները։

— Իսկ ճամբորդելու մասին ոչինչ չէ՞ն ըսեր թուղթերդ, հարցուց յանկարծ։

— Ինչ ճամբորդել. դարձաւ կինը զաւկին՝ չե՛չտ անոր դէմքին դամելով աչքերը։

— Նա՛, չգիտե՞ս. դէպի չէկերու աչխարհը։

— Զէ՞ որ դեռ երկու-երեք ամիս ժամանակ ունիմ կ'ըսէիր։

— Այո՛. բայց, է՛, ո՞վ դիտէ. գործեր կրնան պատահիր, անակնկալ պատահարներ. մարդ կ'ըսպիսպուի չտապելու...

Կմկմաց տղան երկմիտ, բայց նչմարելով որ մայրը անհանգստանալու սկսաւ, իսկոյն փոխեց Ձոնը.

— Իմ հարցուցածս ալ այդ է միայն, մա՛յրիկ. կ'ուզէի դիտնամ, տեսնենք թուղթերդ ինչ կ'ըսեն։

— Ձո՛ր, ճամբադ դեռ չատ հեռու է. տե՛ս չարքի միւս ծայրը, բսաւ կինը հաստատ ու վճռական։

— Հա՛. ուրեմն աղէ՛կ։

Պառաւը չարեցը աւարտեց. երկու ձեռքերը իրարու վրայ դոդը դրած՝ պահ մը լուռ սկսաւ դիտել խորին ուշադրութեամբ առջեւը փռուած թուղթերուն դաղտնիքը, և քիչ մը վերջը սկսաւ նորէն մեկնել հատիկ-հատիկ։

— Ինչպէս ըսի դլխուդ վերի դին չատ մամբառուք կայ. մամառքը սիրտ կը մաչէ, ճահիլի բան

չէ. և այդ մտմտուքն ալ, նայէ՛, վրաղ հեռուներէն կու գայ. ա՛խ, եթէ այդ հեռուներէն անգամ մը ձեռք վերցնէիր: Ուրիշ բան մըն ալ, որ չեմ հաւներ, տե՛ս, չորս դիտ բոլոր ուրիշ գոյնի թուղթեր են. կարծես օտար, պաղ չրջանակի մը մէջ, որ քու գոյնիդ չի յարմարիր:

— Է՛, ինչ ձնաս, մա՛յրիկ. աւելի ազէկ. դանազան գոյներ իրարու քով աւելի սիրուն կ'երեւայ:

— Կ'երեւայ, այո՛: Ա՛խ, զաւա՛կս. մի՛ խաբուիր. մարդ իր չրջանակէն դուրս գալու չէ: Երջանիկը ա՛ն է, ով իր գոյնի մարդոց հետ իրեն սովորական չրջանակին մէջը կը դառնայ: Իր չրջանակէն դուրս չատ բան սիրուն կրնայ երեւար միայն, հաւատա՛, ո՛չ իրեն համար: Ամէն մարդ իր գոյնին մէջ:

Հրանտ, որ մինչեւ հիմա անփոյթ ժամանցի համար միայն կը լսէր մօրը, վերջին խօսքերուն ակամայ բարձրացաւ քիչ մը բարձէն, ու աչքերը յամառ սեւեռեց մօրը հանդարտ ու տխուր դէմքին, ուր վշտերն ու անցեալը յարմարուելու ու համակերպելու անջինջ դրոշմը զարկեր էին:

Առանց որդուն չարժմանը մանաւանդ ուշք դարձընելու՝ կը չարունակէր ան իր դուշակութիւնները, որը աւելի իր սրտէն, քան թուղթերէն կը կարդար: Բայց Հրանտ ալ չէր լսեր ոչինչ:

Ամպերու ու ծառի խորհրդաւոր կէս-մութին տակ, չուրջի դաղջ ու ճնշող օդի լռութեան մէջէն յստակ ու տրտում չեչտերը պատգամի մը պէս իր մօրը հասան, ուղեղն էր թափանցեր:

«Երջանիկը ան է, ով իր գոյնի մարդոց հետ, իրեն սովոր չրջանակին մէջը կը դառնայ...»:

Ե՛չ. տաք հովը, յարձակուեցաւ յանկարծ ծառի թաւ ճիւղերուն մէջ, ու կիսաչոր, դեղնակարմիր տերեւներու անձրեւ մը տեղայ վար. քանի մը հատը երերարկալով ու դողդոջ եկան նստեցան թուղթերուն վրայ, հատ մըն ալ պառաւի քթան մազերուն:

Հրանտ ցատկեց ոտքի:

— Մա՛յրիկ, լաւ է ներս երթանք, կարծես փոթորիկը փրթի պիտի:

— Դնա՛, Մարիամը ինձի ղրկէ, տա լամպերը ժողվենք. պատասխանեց կինը՝ անդին երկար պառնի մը վրայ փռած ճերմակեղէնները մատնանիշ ընելով:

Հրանտ կատարեց մօրը պատուէրը. ծանր ու մտախոհ բարձրացաւ դէպի աչխատանոցը, ուր վերջին ժամանակները չատ քիչ էր եղած. այն ալ միչտ պատահարար՝ առանց աչխատելու:

Ու սեմին վրայ կանգ առաւ վայրկեան մը, փոթորկին թագուած իր մտածումներուն մէջ:

«Այդ չրջանակէն դուրս չատ բան կրնայ սիրուն լինիր, միայն ուրիշներու համար, ո՛չ իրեն...»:

Ու ինքը խենթ մը, որ կարծեր էր թէ ինքն ալ իրաւունք ունի ուրի՛շ բնաւորութեան մարդոց տրտխութիւնները ունենալու, ինքը յուրջ դիտումներու նուիրուած աչխատաւոր մը, ինչ կը յարմարէր իր զգացումներուն ելլել սիրահարի տանջալի տարեկան պատանիի մը պէս, այն ա

Մինէի նման արուհատագէտի անկայուն ու թռուցիկ բնաւորութեան տէր աղջկան մը վրայ։ Քիմարութիւն էր, այո՛. իսկ յիմարութիւնը՝ վայելել դիտնալն ալ ամէն մարդու բան չէ։ Ամէն մարդ ի՛ր գոյնին համեմատ, ի՛ր շրջանակին մէջ...

Ու երկու դանդաղ, վարանոտ քայլով մտաւ այդ շրջանակէն ներս. մօտեցաւ դրասեղանին, յենուեցաւ թեթև մը ու կեցաւ։

Փոքրիկ պնակի մը մէջ պատրաստուած դուստր յեղուկը ցամքեր էր բոլորովին. խեցի կաթսին վրայ պրկած թաղանթը չորցեր ու կծկեր, ու նուրբ ապակիները թափուած էին չուրջը ազատ, ոմանք պինդ իրարու փակած, իրենց մէջ ճզմելով կակղի չորցած փոսր մը. և այդ բոլորի կեդրոնը մանրադիտակը։ որու վրայ փոշիի բարակ խաւ մը նստեր էր։

Տղան յանկարծ ցաւի, խղճի խայթի պէս բան մը զգաց. այդպէս մտնա՛լ, այդպէս լքե՛լ իր ջանքերուն աշխատակիցը, իր ձգտումներուն հաւատարիմ օգնականը, իր ընկերը...

Բուռն թափով մը դուրս քաշեց գրպանէն թաչկինակը. տարօրինակ ակնածանքով մը վերցուց, սկսաւ մաքրել գործիքը, ու տեսակ մը դուրգուրանքով դրաւ նորէն, զգուշ՝ սեղանին վրայ։

Նոյն եռանդով ալ սկսաւ արագ մաքրել ուրիշ մը կարգի բերել չուրջը։ Վերցուց գրքերէն մէկը, բացաւ նշան դրած երեսը։ Վերջը ծռեցաւ իր կէսը գրած, կէսը նկարուած ձեռագիրներուն, ջանալով յիշել, թէ ուր էր իր աշխատանքը ընդհատեր։

Եւ զգաց, որ վառ հաճոյք մը մէջը չրջան առնել սկսաւ. հաճո՛յք մը աշխատելու կարօտին, հաճո՛յք մը աշխատելու կարողութեան։ Ո՛վ ըսաւ թէ ինքը այլևս աշխատելու չնորհք չունէր. ո՛վ ըսաւ որ իր սրտի անխորհուրդ ու անհետևանք զգացումներուն ձեռքը կապուած ստրուկ էր։

Պէտք էր փութանակ այդ ոսկի անմիտ չղթաները, որոնք որչափ ձիգ տաս. այնքան մարմինդ մէջը կը խրին. պէտք էր թափ տալ իր ուսերէն, ամրողջ անիմաստ պատմութիւնը։ Ցնցուեցաւ. Աւրագ վազեց դուրս, թար՛ չուր բերաւ, փոլիսներէն մէկուն չիչը մօտ քաշեց, չարեց իրարու քով պէտքի ասեղներն ու գործիքները, մաքրեց մէկ երկու փորձի ապակիկ թարմ փրէփարատ պատրաստել կ'ուզէր։

Ու ինքն իր ոգևորութենէն ուրախացած՝ սկսաւ սուլել։ . . . Սակայն սոյլը ընդհատեցաւ յանկարծ, ընդհատեցան ակնթարթ մը և սրտին զարկերը. ձեռքը չիչին՝ քարացած մնաց. ճանչցած էր վարչն Մինէին ձայնը։

Ետդռդը թիրուտաց հպճեպ ու թեթև քայլերու տակ, ու աղջիկը հեւալով սեմէն ներս։

— Բարե՛ւ։

Տղան յամառ, անթարթ աչքերով կը նայէր անոր. ո՛չ բառ մը. ո՛չ չարժուձ։

— Բարե՛ւ. չե՞ս լսեր. երևի, այս ալ նորադոյն քաղաքավարութիւնն է։

— Ի՞նչ գործ ունիս հոս. հարցուց վերջապէս տղան կրաուկ խեղդուած ձայնով մը։

— Այդ ի՞նչ անխելք հարցում է. խնդաց

Մինէ, քայլ մը եա գնաց, բազուկները դրաւ աթոռի մը թիկունքին, կուրծքն ալ վրան ու դըլխարկի զարդերուն տակէն ինքն ալ լուրջ հայեացք մը չինեց. դիտմամբ տղուն ձեռքը, տղուն նման։

Հրանտ աչքերը փախցուց. ձեռքի փոքրիկ ունելին զայրոյթով նետեց սեղանին վրայ, ու մկկէն դիմեց խոհակոցին։

— Դիտե՛մ, եկար նորէն աչխատութիւնս խանգարելու։ Ինծի նայէ՛, հերի՛ք է. դուն ու ես տարբեր դոյնի մարդիկ ենք. դուն ինծի ոչինչ տալ չես կրնար։ դոնէ ունեցածս ձեռքէս խլելու մի՛ հետապնդիր, հանդիստ թող ինծի իմ չրջանակիս մէջ. ես քեզմէ ա՛լ ուրիշ ոչինչ չեմ ապասեր։

— Հրա՛նտ, չե՞ս ամչնար. ամօ՛թ քեզի։ Մինէ իրա՞ւ չես լմընար որ վարմունքդ կատարեալ երեխայական է. անագին մարդ պիտի լինիս. ա՛յն ալ չոբթոր, ա՛յն ալ մանանագէտ, ա՛յն ալ չղայինն կեպրընի . . .

Ծօքին հետ հետզհետէ թևերն ու կուրծքը բարձրացուց աթոռի թիկունքէն, և ամբողջ հասակովը չկուեցաւ.

— Իսկ ե՛ս, ես կ'ամչնամ. դեռ աւելին, այդ բոլոր չիմարութիւնները ինծի ուղղակի կը նեազատայնէ. կըմըռնե՞ս, կը նեազատայնէ Մինէ չէնքչնորհք կը վախնանք իրարմէ ու կը փախչինք. և ինչո՞ւ. որովհետև կը համակրինք իրարու, իրար կը հասկնանք, մէկ մէկու սիրտ տալ ու իրարու մօտիկութենէ օգտուիլ կրնանք, մանաւանդ մեր այս տափակ չրջապատին մէջ։ Լա՛ւ,

ես ալ չե՛մ կրնար հանդուրժեր, որ մինչ իրարմէ խոյս տանք, որ երեսիս նետես, թէ ես կը խանգարեմ քեզի։ Ո՛չ, ո՛չ թէ քեզի խանգարել, այլ քու աչխատութեանդ թև տալ կ'ուզեմ ես. կ'ուզեմ որ իմ մօտիկութիւնս ու զգացումներս քու օդնականդ լինի, զրդիչդ, քու մուսադ։ Ա՛խ, դուն իրաւ մուսայի հետ գործ չունիս. նա՛, ինչպէս կ'ըսեն ձեր բնախօսական ժարկոյով։

Ու ժպիտը աչքերուն՝ գլուխը փիչ մը ծռած մօտ եկաւ տղուն։

— Բայց, Մինէ՛, սիրելի՛ս . . .

Հազիւ էր տղան բերանը բացեր, որ աղջկան ձեռքը բարձրացաւ իսկոյն ու ափովը գոցեց անոր շրթունքները։

— Ո՛չ Մինէ, ո՛չ սիրելի՛ս. ո՛չ մէկ առարկութիւն. վերջացա՛ւ. ալ ո՛չ մէկ խօսք այդ բոլորի մասին. կը հասկնա՞ս։ Դէ՛, հիմա ինծի բսէ՛ նայիմ, ի՞նչ կ'ընես հոս, դուն հանդիստ քու գործդ չարունակէ. ա՛յ, ես ալ քեզի կ'օգնեմ. կը կարծես չե՞մ կրնար. դուն ցո՛յց տուր մինակ, թէ ինչ պիտի ընեմ։

Հրեց աթոռը դրասեղանին առջևը, նստեցաւ, մանրադիտակը քաչեց իրեն ու ծռեցաւ վրան։

— Հապա ոչինչ չե՛րևար մէջը, բացականչեց յանկարծ խնդումէ-երես՝ տղուն դառնալով։

Հրանտ ոտիպուեցաւ ժպտելու՝ այնքան միամիտ էր այդ բացականչութիւնը։

— Դէ՛, ի հարկէ, եթէ տակը տեսնելու առարկայ չի կայ։ կեցի՛ր, պատրաստաներէն քեզի բան մը ցոյց տամ։

Մօտը խոշոր տուփ մը բանալով՝ արդէն պատրաստ, փակցուցած հին նիւթերէն ապակիկ մը գտաւ, անցուց մանրադիտակին տակ, ու գործիքի պտուտակը բռնելով ծռեցաւ խողովակին վրայ՝ տեսողութեան ամէնէն պայծառ դիրքը բերելու։

Աղջիկն ալ նորէն ծռեցաւ քիչ մը։ Հրանտ նախ անոր ուսը թեթեւ մը իր ուսին վրայ զգաց, վերջը աղջկան դլխարկին փետուրը որ իր մազերուն քսուեցաւ, և աղջկայ դանգուրներէն ոլոր մը, որ իր ճակտին ինկաւ։ Տղու պտուտակը կառավարող ձեռքը դողաց պահերը փախաւ խողովակին մէջէն. Հրանտ խածաւ շրթունքը, գլուխը քիչ մըն ալ թեքեց իր կամքին հակառակ. ու երկուքի այրող այտերն ալ արդէն իրարու կին փակած պինդ . . .

Վայրկեա՛ն մը միայն։

Հրանտ ետ քաշուեցաւ յանկարծ, բռունցքը զայրացկոտ զարկաւ սեղանին ու հեռացաւ երկու քայլ։

— Ա՛հ այդ բոլոր սիրուն փռամներու եղրակացութիւնը։ Սիրուն բառերով մենք իրարու ճանկել չենք ազատիր, պարապ բան է. պէտք է ամէնէն գործնական ու կարուկ միջոցին դիմել. ես նոյն իսկ այս չարթու կը մեկնիմ Գերմանիա. արդէն այսչափ կազդուրի՛ւն ալ հերիք է։

Եւ «կազդուրիլը» մասնաւորապէս չեշտուած էր։

Մինչ գլուխը վար կախած՝ գրքի մը թերթերը կը զարձնէր ջղացկօրէն։ Երբ աղան լսեց, առանց իր դիրքը փոխելու հարցուց յատուկ չեշտով մը։

— Որչուժդ հատա՞ւ է։

— Այո՛, այո՛։

— Ուրեմն ըսէ պատրաստութիւն տեսնեմ։

— Ի՞նչ պատրաստութիւն։

Մինչ աթոռին վրայ կէս մը դարձաւ դէպի ան. ու յատակ, հանգիստ թօնով մը կսեց.

— Ձամբարդելո՛ւս, քեզի՛ հետ։

— Ի՛, թո՛ղ անհամ կատակներդ մէկդի. ես այլևս ամենևին սիրտ չունիմ կատակելու, և եթէ ակընթարթ մը իմ հոգեկան վիճակս մտնել կարողանայիր, դուն ալ կը կորսնցնէիր կատակելու ցանկութիւնդ։

— Ես չեմ կատակեր. եղաւ աղջկան կարճ ու լուրջ պատասխանը։

Հրանտ զարմանքով անոր նայեցաւ չեչտ։ Աղջիկը իր բոլոր ուժովը սեղանին մէկ սուր անկիւնը սեղմած ու զսպած իր ընչաւառութիւնը՝ տղուն կը նայէր անկեղծ ու պայծառ հայեացքով։

— Մինչ՛, բաւ վերջապէս տղան։ Եթէ միտքդ խաղի եկլել չէ, հաւատա՛, որ ինքզինքդ կը խաբես։ Հեռա՛ս չե՛ս գար դուն. չե՛ս կրնար գար. այդ երազէն արդէն արթնցած եմ ես վերջնականապէս։ Մենք իրարու մէ՛կ բանով միայն կրնանք օգնել. հնար եղածին չափ կարուկ աջատուիլ իրարմէ։

Մինչ կապած չարժուժով, կամաց մը բարձրացաւ աթոռէն։ Ձեռքը դեռ սեղանին՝ չիփ-չիփ տակ կեցաւ տղուն դէմ, ու իր այդ անսովոր ձանր ու լուրջ խօսուածքով պատասխանեց։

— Կը կարծե՞ս։ Սակայն գիտցի՛ր որ քու բոլոր ջղային կեդրոններուդ հետ միասին չե՛ս ձախորդ հոգեբան ես։ Կը կրկնե՛մ քեզի. կ՚ուզե՞ս այս վայրկեանիս ճամբայ ելլենք. կ՚ուզես մինչև Գերմանիա, կ՚ուզես մինչև դժոխք։

Դէմքի, դիրքի ու ձայնի այդ լրջութեան ու վճռականութեան դէմ տղու զարմանքը իր գագաթնակէտին հասաւ. յանկարծ իր կամքին հակառակ նոր յոյս մը պլպլաց սրտին մէջ. պլպլաց ու իսկոյն մարեցաւ. ու Հրանտ լեղի ժպիտով մը կցնց։

— Իսկ դերասանուհի՞ն. երևի այսօր տունն ես մոռցեր։

— Թո՛ղ. բացականչեց աղջիկը ակռաներուն մէջէն.

Ու մինչև հիմա, զսպած զգացումներուն ու ձայնին մէկէն ազատ ընթացք տալով՝ նետուեցաւ դէմքը հրանրած, բուռն չարժումներով ու խօսուածքը մոլեգնոտ։

— Դերասա՛ն, դերասա՛ն, ո՛ր կողմ դառնամ միևնոյն բառը երեսիս կը նետեն. ուրիշները ամենքը մարդ են, զգացումներ ունին, կ՚ապրին, իսկ ես միա՛յն դերասան, մի՛շտ, ամէն տեղ, ամէնքի համար. ո՞վ ըսաւ. ո՞վ ըսաւ քեզի, որ իմ մէջս բնութիւնը մեռեր է, որ արուեստ է միայն մէջս, որ այդ արուեստին համար պիտի. ա՛, ծիծաղելի՛. արդէն պէտք եղածէն աւելին ես զոհած եմ անոր. իմ երիտասարդութի՛ւնս, իմ թա՛րմ երիտասարդութիւնս, և փոխարէնը ի՞նչ է տուած ան ինծի։

Դողդղացող լանջքովը խոր չունչ մը առաւ։

— Լսէ՛, չուտով քսանըվեց տարեկան կը լինեմ. և մինչև հիմա ես չեմ գիտցած թէ ի՞նչ բան է սէրը, թէև բեմին վրայ չարունակ նոյն զգացումն է, որ ներկայացուցած եմ ուրիշներու քեֆին համար, ուրիշնե՛ր. մի՛ չա ուրիշներու. իսկ ինքզինքիս, իմ սեփական պահանջներուս համա՞ր ոչի՛նչ. Ուշ չէ՞ս կրնար երազեր անգամ, թէ ի՛նչ հրայրք, ի՛նչ ծարաւ ունիմ սիրելո՛ւս, մինչ չրջապատողներս կա՛մ ապուշ հաճոյախօսութիւններ են չռայլած ինծի, կա՛մ լկտի նայուածքներ քուլիսներուն տակը, պուտուարիս դրան մէջ. ի հարկէ՛. չէ՞ մի որ դերասանուհի եմ. հաճոյքի, զուարճութեան առարկա՛յ մը. խաղալիք մը՝ բեմի վրան բոլորի համար, բեմին տակը մէկ-երկու մանաւանդներու. փո՛չ, այդ դարչելի դէմքերը, այդ հայրատ նայուածքները. անո՛ր ինչ տեսակ սէր են տալիս ինծի. ինչ տեսակ սիրով են հայացած տակէս. փողոցէ փողոց, բառիս բուն նշանակութեամբ։

Ու զղուանքի ծայրայեղութիւն մը դէմքին դարձաւ նորէն չնչաւորիչը կանոնաւորելու։

— Հրա՛նտ, ես ապրի՛լ կ՚ուզեմ. ապրի՛լ քիչ մըն ալ ինծի համար, ապրի՛լ իմ տենչացած յուզումներով։ Մարի՛կ ըրէ, գեռ ո՛չ մէկ տղայ չէ մօտեցած ինծի քու զգացումներուդ այդ մաքրութեամբը քու մտածման եղանակիդ այդ ազնուութեամբը, ուժովը. ես ո՛չ մէկ տղու դէմ չեմ զգացած այն, ինչ որ հիմա դէպի քեզի կը նրէ։

Ի՞նչ կարիք կայ քաչկռտելու. դէ՛, դիացի՛ր, դիշերները երբեմն ամբողջ ժամերով քու համբոյրդ եմ անրջած միայն. ալ հերի՛ք է, որչափ ինքս իմ հակումներս կտարել չանացի. ալ չեմ ուզեր դիմադրեր. ո՛չ, ալ յոգնեցայ, և ինչո՞ւ, որո՜ւ համար։ Հրա՛նտ, ա՛ռ, քաչէ՛ տար ինձի՛ ուր որ կ՚ուզես, ըրէ՛ ինձի հետ ինչ որ կ՚ուզես. ես ալ-բիլ կ՚ուզեմ. ես կ՚ուզեմ սիրիմ. սիրիմ քու ամբողջ սրտովդ, երիտասարդի քու բոլոր կրքոտութիւնդ. ա՛ռ, քաչէ տար ինձի՛, քու սիրուհի՛դ, քու սարո՛ւհդ, կինդ . . .

— Ինչ կը կզբտիք նորէն իրարու հետ. լուեցաւ դուրսէն մօտեցող սիկնոջ ձայնը, որ դանակի պէս Մինէի թափը կարեց ու Հրանտի չափազանցուած կաչկանդումը։

— Դէ՛, հերի՛ք լեզուի ուժք. քալեցէ՛ք վար, մայրիկը պատուղ է չոկեր ձեզի. աւելցուց կինը սենեակի սեմին վրայ կանգ առնելով։

— Ինչ. ո՞վ. հարցուց աղջիկը ցրւած.

Ու չառագուանած դէմքը չփնչէն վերջը՝ կտրած ձայնով մը կցեց.

— Ա՛խ, ո՛չ. ես երթամ պիտի. գործ ունիմ, չեմ կրնար։

— Չէ ինչ. բացականչեց կինը։ Այդ ինչ գալս էր, ինչ երթալ. քալեցէ՛ք վար։

— Ինձի քիչ մը տեղ ճամբու կը դնես, դարձաւ Մինէ երիտասարդին։

— Մէյ մը դուրս նայէ՛, աղջի՛կ, ինչպէս խաւարեր է. ուր որ է հիմա անձրևը կ՚իսկսի. առարկեց սիկինը։

— Ոչի՛նչ. Հրանտը ինձի կառք մը կը ճարէ։

— Է՛, դուն խե՛նթ ես, ըրաւ կինը ձեռքի յուսահատ չարժուձով մը։

— Խենթ էի՛ չէ՞տեց աղջիկը։

. . . Ճանապարհը կը ձգէր հոս հոն ցանձրնած ամարանոցներու գոյդ չարքի մը մէջէն, որոնց կը յաջորդէր յաճախ պարտէզի մը երկար կիսափուլ պատը, կամ ընդարձակ խոպան տարածութիւն մը, որ գալիք չէնքերուն տեղը կը փուէր։

Երկինքը ևացած էր բոլորովին. կապարէ ամպերը վար էին կախուեր, կովի հսկայ ծիծերու պէս կաթկըթելու սպառնանքով. հովը հարաւէն կատաղի կը փչէր, որուն դէմ պարտէզի պատին փոզոց կախուած ծառերը իրենց դլուխները կ՚երերցընէին յուսահատօրէն։

Աղջէն սակաւաթիւ անցուդարձը դադրեր էր բոլորովին։ Ու այդ մինակութեան մէջ Մինէ ու Հրանտ թև թևի կը քալէին արագ։ Հովը կը փչէր եռանուն, ու ակամայ քայլերնին աւելի կ՚արագընէին։

Աղջկայ գլխարկը հովէն պատսպարելու համար՝ Հրանտ բացեր էր հովանոցը իրենց ուսին, որուն տակ երկուքը հնար եղածին չափ իրարու սեղմուած կուրծք կուրծքի, դէմք դէմքի, ոտքի նոյն չափովը կը յառաջանային։

Կըցկտուր, խառնակ, տաք, իրար ընդհարող իրարու հիւսուող քըսփուռկ մը հովանոցի խաւարուտ ծոցին մէջ, որ մէջ ընդ մէջ համբոյրի մը խորհրդաւոր լռութեամբը կը միջակիտէր։

Այդպէս ալ դուցէ առանց նչմարելու, տեղ հասնէին, իրենց յափշտակութեան, հովի թափին ու հովանոցին տակ, եթէ յանկարծ փոթորիկը անսանձ չուներ մը դեռնին ամբողջ աւազն ու փոչին օդը չի հաներ։ Պահ մը ամիսլեցան կենդանի, կարելին չափ հովանոցին եռանը պաշտպանուիլ փորձելով ու ոտքերնին պինդ դեռնին դէմ աւած։ Հովանոցին ճառագայթները կորացեր էին կոտրելու աստիճան։

— Ա՛լ չարունակել անկարելի է. նկատեց տղան։ Փայտի պարտէզին բովը կառքեր կը լինին կեցած սովորաբար. քալէ՛, քիչ մը աւելի արագ. հիմա կը հասնինք։

Ու ընկերուհին մէջքէն թեթեւ դրկելով, սկսան վազել հովի հրումին դէմ, փոչիի ամպի մը եռանէն, որ անոնց առջեւը ճամբան կ'աւլէր։

Տղան սխալած չէր. երկու կառք կար հոն կեցած՝ իսկոր ընկուզենիի մը թաւ ճիւղերուն տակ պատսպարուած՝ սպառնացող անձրեւէն։

Երբ դոյզը այն կողմ ուղղուեցաւ՝ առջեւի կառապանը սանձերը վերցուցեր էր արդէն։

Հրանտ բացաւ իսկոյն կառքին դռնակը, օգնեց աղջկան նստելուն, ինքն ալ մէկ ոտքը կառքի եզրաքարին՝ ծռեցաւ ներս։

— Վաղը ի հարկէ կը սպասեմ քեզի, նկատեց Մինէ աղուհ ձեռքը երկու ափին մէջ առնելով։

Համբուրեցան։

— Դէ՛, ալ աս գիշեր համբոյր անրջելու պէտք չունիս. խնդաց տղան։

Աղջիկը փոխանակ պատասխանի թաթը ձեռքեց անոր բերնին. ու հոգատար չեչտով մը կսեց։

— Դուն ալ մյուս կառքը վերցո՛ւր, բաւական ճամբայ ունիս։

— Լ՛, ինծի կա՛ռքը ինչ. բացականչեց Հրանտ ձեռքի ուժգին ու բաղդաւոր չարժումով մը։

Ամուր մը գոցեց կառքի դռնակը, ու առոյգ, դուարթ ձայնով մը.

— Հա՛յտէ, չը՛ւտ. պռռաց կառապանին։

Մինէ հազիւ կրցաւ օդէ համբոյր մըն ալ ձօնել ապակիին եռևէն, որ ձիերը թափ առին։

Դուրսի հովի գալարումներէն ու ոռնոցմէն ապահով, անիւներու դղրդումէն խուլցած. ու պսպանակի անընդհատ ցնցումներուն մէջ օրօրուն, Մինէ ինկեր էր թոյլ մը անկիւնը, աչքերը գոց, հեչտանքի անծիր ողողման մը տակ։ Իրեն կը թուէր, թէ կորըւած էր գեռնէն ու վե՛ր օդի և ամպերու տարածութեան մէջէն կը սլանար. մինակ ու երջանի՛կ. մինակ իր զգացումներուն հետ, իր զեղած սրտին ու Հրանտի համբոյրներուն, որոնք իր չրթունքներուն վրայ դեռ կ'այրէին . . .

Ժ.Ա.

Արդէն վերադարձա՞ր, բացագանչեց որբեւայրին, երբ աղջիկը կառքէն դուրս ցատկելով՝ տունը սեմէն ներս դրաւ։

— Փոխոտիկը որ սկսաւ, ալ ուշ մնալ չուզեցի, մէ՛կ ալ փոխոտիկին հետ թռչիլը, ա՛, հիանալի է. մարդ կարծես թեւ կ՚առնէ. չատոնց է այսպէս սքանչելի հով ու աղմուկ եղած չունէր։

— Է՛, արդէն քու ո՞ր ըսածիդ մարդու խելք կը հասնի. հովին սքանչելին որն է. այս ժխոքի իրարանցումին սքանչելին էր պակաս, ննջարանիդ պատուհանն ալ լաց ես ձգեր, զարկաւ տպակին ու կոտրեց. դիւերը բացը պառկէ՛ որ հասկնաս փոխոտիկի սքանչելին։

— Ննջարանի՞ս, իրա՞ւ. բացագանչեց աղջիկը կարծես ա՛լ ուրախանալով։ Դէ՛, աւելի՛ աղէկ. արդէն օդանաւ չինել տալու միտք ունէի։

— Ինա՛, քեզի հետ խօսիլ չկինիր. դժգոհեցաւ մօրաքոյրը՝ դէմքը անդին դարձնելով ցասկոտ։

Մինէ բա՛րձր սկսաւ խնդալ, յարձակուեցաւ կնոջ վրան, երկու ձեռքով կախուեցաւ անոր ուսերէն հծծելով։

— Մօրաքո՛յր, ձեր ննջարանն ալ օդանաւ մը բանալ տո՛ւր հովին. այդպէ՛ս աղէկ է. թա՛րմ, թա՛րմ օդ. նո՛ր, կը հասկնա՞ս, նո՛ր։

— Է՜հ. ըրաւ կինը արտունչի չեչտով ու Մինէի ձեռքերը ուսերէն վար թօթուելով։ Դուն ինծի մ՚ըսէ, ինչպէս են քո՛յրս, մայրի՛կը։

— Աղէ՛կ են, ամենքն ալ չա՛տ աղէկ. ինչ հարցընելու բան է։

— Իսկ սերկեւիլներուն համար ինչ ըսաւ։

— Ինչ սերկեւիլ, հա՛ա, հարցընելու ժամանակ չեղաւ։

— Է՜հ, բանի պէտք չե՛ս։ ժամանակ չէ եղեր. այսքան տեսն աչք-կապո՞ւկ խաղացիր։

Ու դժգոհ ժպտաւ քոյրի սենեակը։

« Աչք-կապո՞ւկ խաղացիր » ։

Մօրաքրոջը այդ անսովոր արտայայտութիւնը Մինէին չատ ծիծաղելի եկաւ. չրթունքներուն մէջէն քանի հեղ կրկնելով եկաւ իր սենեակը։

Իր սենեակը առաջին աչքին ինկածը փոչոտած արեւմտական ծաղիկներու խոշոր դամբիւղ մը եղաւ, որ վերջին ներկայացման էր նէր ասացեր։

Վրան տարօրինակ տպաւորութիւն մը բրաւ այդ կէսը թափթըփած, չորցած, թուղթերը դուրս թափիլ սկսած զարդը, որ առհասարակ հաղիւ իր ուշադրութիւնը կը գրաւէր ուրիշ ատեն։

« Անցեալի մը աւերակը » , մտածեց ժպտելով։ Ու հայելիին դէմ անցած անփոյթ չարժումով մը սկսաւ դլխարկը հանել. միայն կամքին հակառակ սպիտակեցաւ քանի մը անգամ հայելիին մէջ հայեացքը դամբիւղին անկիւնը ուղղելու. տեսակ մը զղուանք, որ կարծես մարդ չի տեսնէ։

Վերջը յանկարծ դարձաւ կրունկին վրայ, մօտեցաւ դրասեղանին, որուն վրայ խառն ի նկատ էին իր գերերը պարունակող քանի մը տետրակներ, թատրոնական մէկ երկու ամսագիր ու դէզ մը լուսանկարներ, գլխաւորապէս հռչակաւոր դերասաններու։ Նայեցաւ պահ մը, մատին ծայրովը մէկ-երկու հատը շարժեց զգո՞ւշ, ու անշարժ մնաց՝ աչքերը իր տետրակներուն։

Նախ տարտամ անհանդստութիւն մը եկաւ վրան, վերջը իր սենեակը խորթ թուեցաւ իրեն ու անախորժ. կահե՛րը, գո՛րգը, սեղա՛նը, Ն՛ւ այդ ամէնը աչքէն հեռացնելու համար՝ մօտեցաւ պատուհանին ակօսաւ դուրսը դիտել։

Պատուհանէն չեզակի կ՚երեւար ծովը որ հիմա գայթայթէն գունաթափ մարդու մը պէս դեղներ էր, ու դիմքին բոլոր մկաններովը կը ցընցուէր ամբողջ ընդարձակ տարածութեան վրայ։

Աչքերը անթարթ՝ ջրի այդ ջղուտ կծկումներուն յառած՝ կը մտածէր։ Եւ իր յիշողութեան մէջէն արագ կը վազեն այդ տետրակներուն ու գամբիւղին կապուած տեսարաններ, խօսքեր, բեմ, քուլիս, ընկերներու դէմքեր, ցի՛ր-ցան ու ոստոստուն։

Աղջիկը բոլորովին տխրեցաւ, դէմքին կենդանութիւնը թռաւ վերջնականապէս, ճակատը փակուեցաւ ապակիին ու աչքերը գոցուեցան։

«Չի մտածե՛լ, չի մտածե՛լ, մինչև կամաց-կամաց վարժուիմ»։ փսփսաց դսեղի ձայնով, չըտակուեցաւ, սենեակին մէջ գնաց-եկաւ մէկ-երկու անգամ. ու վճռեց բանով մը ինքզինքը զբաղեցնել։

Սենեակը արդէն մթնած էր ու հովը դուրսը կ՚աղմկէր։ Վառեց ճրագը. անցաւ դրասեղանին առջևը տետրակ, գիրք ու նկարներ տենդոտ չարժուռմով մը ժողվեց լեցուց անդին սեղանին միւս ծայրը. բացաւ վէպ մը, գտաւ իր նչան դրած տեղը, բայց կարդալ չի կրցաւ. գիրքն ալ նետեց ու քաշեց սեղանին գզրոցը, ու սկսաւ հոն թափուած հին նամակները քրքրել. այդ զբաղեցուց։

Սակայն հազիւ քանի մը հատը արագ ու թեթև աչքէ էր անցուցեր, որ մէկուն վրայ կանգ առաւ լուրջ։

Թիֆլիսէն էր. ընկերուհիէ մը, որը իրրև սիրող երկու-երեք անգամ նոյնպէս եղած էր բեմի վրայ։

Այ ու ձախ, ամէն տեսակ նիւթերու վրայ խառն կը գրէր. թէ հիմա ինքն ալ որոշած լրջօրէն գործին հետևելու, և յոյս ունի տեսակցելու միանալու նոր խմբին, որը քանի մը աչքի ինկնող դերասաններ կազմելու վրայ էին։ Ու երկար-բարակ կը պատմէր, թէ ինչպէս մէկ-երկու հարուստ երիտասարդներ տրամադիր էին դրամագլուխ մը դնելու, իրրև փոնդ, և թէ այս անգամ գործը հաւանօրէն քալելու էր. արդէն կը մտածէին նո՛ր թէթէթիուարի, բեմային արհեստապիտական նոր մուժումներու մասին. նոյնպէս չանքեր կ՚ընէին քիչ-շատ յայտնի դերասանական ուժերը միացնելու. և ինչպէս ինքը լսած էր, նրբաւիթելու էին և Մինէն։

Նամակը վերջացած էր չատոնց, բայց ան

դեռ միշտ թուղթը ձեռքը, աչքերը վերջին տողերուն, նստած էր խորասուզած.— կարծես կը կարդար դեռ. սակայն իրօք ո՛չ կը կարդար, ո՛չ ալ նոյն իսկ կը մտածէր: Ճնշող քարէ զգացում մը կուրծքին վրայ, անդարձ կորուստի մը բուռն դիտակցութիւնը գլխուն մէջ՝ արձանացեր էր:

Հովը ուժգին թափով մը զարկաւ յանկարծ պատուհաններուն, ապակիները սարսռացին, ու հեծող ձայներու ամբողջ վոհմակ մը չրջանակի ճեղքերէն ներս սուլեց:

Մինէ սթափեցաւ կաչկանդումէն, թևերը քիչ մը բարձրացուց, ու ծիծաղի նմանող վայրի ձայնով մը՝

— Մախեցի՛, արեւստս ծախեցի՛, ծուց ակռանները մէջէն, ու ձեռքի նամակին հետ դէմքին վրայ լինկաւ սեղանին:

Ակրնթա՛րթ մը:

Իսկոյն ցատկեց ոտքի, նամակը նետեց գըզրոցը, կզպեց, հագուստի դարակէն դուրս քաշեց անձրևի հաւըլօքը, հագաւ արագ, ու մինչև ոտքերը հասնող կոճակներու մինչև վերջինը կոճկելով՝ վար իջաւ սանդուղներէն:

Մօրաքրոջը յայտնեց որ մինչև ընթրիք նորէն կը վերադառնայ, քարիւղոնը անցուց գլուխը, ու նետուեցաւ փողոց ուժեղ հովին մէջէն դէպի ընկերուհիին տունը:

«Պէտք է չի մտածե՛լ, պէտք է մոռնա՛լ, այդ բոլորը մէկ անգամ ընդմի՛շտ գլխէն դուրս վանելու է, մէ՛կ անգամ ընդմիշտ»:

Դուռը բացողը Արուսեակի մայրն էր:

— Դո՞ւն ես: Ա՜հ, ինչ անտանելի հով. չո՛ւտ դոցէ դուռը: Եկո՛ւր նայէ՛, ներսը ուրիշ հիւր ալ կայ, ըսաւ կինը, ու նորեկը առաջնորդեց փողոցի դառն կից փոքրիկ սենեակը, ուր Արուսեակ սպասողական դիրքով մը դէպի մուտքը կը նայէր. մինչ անոր դէմը լամպը կրող սեղանին մօտիկ նըստած էր Գրիգորիկ՝ ծունկերուն դրած դրքի մը հետ խաղալով:

— Վա՜յ, դուք նորէ՞ն հոս էք. հարցուց Մինէ տեսակ մը չեչոտող կատակով:

— Շոգենաւէն կը դառնայի, օրիորդը պատուհանը գոցելու վրայ էր, դուրսն ալ գարշելի հով, հանդիպեցայ վայրկեան մը. կարկաեց տղան ձեռքը անոր մեկնելով:

— Ա՜ա, գարշելի հովը, ի հարկէ. բոլոր յանցանքը անոր է. վրայ բերաւ Մինէ ծիծաղելի լրջութեամբ մը ու քարիւղոնը գլխէն ուսերուն նետելով: Այդ գարշելի հովին ձեռքէն արդէն անկարելի է այս ծովափէն հանգիստ անցնիլը. ամէն բան տակնուվրայ կ'ընէ, հադո՛ւստ, մազե՛ր, և ըստ երևոյթին, սրտեր . . .

— Բաղդակից մարդիկ իրար կը փնտռեն, զարմանալու ինչ կայ, յարեց Արուսեակ, մեծամաղձոտ յղնած անփութութեամբ մը, բազկաթոռին մէջ տեղաւորելով: Անկասկած, ճամբէն չեղած կեանք մը իմս, այդ տեսակ գծէն եղած կեանք մըն ալ պարոն Գրիգորիկինը, արդէն ճիշտ այս մասին կը խօսէինք, երբ դուռը զարկիր:

— Ուրիշ խօսքով՝ ձեզի խանգարեցի, ժպտեցաւ Մինէ վերջին բառը բուռն աղջկային չարամտութեամբ մը ընդգծելով:

— Մ՛, ընա՛ւ. եղաւ ընկերուհիին խուսափ պատասխանը։

— Սակայն կը հետաքրքրուի դիտնալու՝ այդ ինչպէս է, որ պարոն Գրիգորիկի կեանքն ալ այդպէս յանկարծ «գծէն եղած» է դարձեր։ Բոլ «գծէն եղած» կեանքիդ պատմութիւնը չատ եմ լսեր, բայց պարոն Գրիգորիկինը նորութիւն է ինծի համար։

— Գեղի համար գուցէ՛, միայն դժբաղդաբար ո՛չ ինծի համար. պատասխանեց ինքը, տըղան, վերին աստիճանի յուսահատ դիրք մը առնելով։

Գլխակոր՝ ձեռքի գիրքը քիչ մը այս ու այն կողմ դարձուց ծունկերուն վրայ, ու վչտաբեկ ձայնով մը աւելցուց։

— Է՛, օրիորդ Մինէ, դուք գաղտ էք ձեր կեանքի չիտակ ուղին ու հաստատ քայլերով առաջ կ՛երթաք. դուք ինչ դիտէք հոգեկան վարանումի, ներքին, ինքիրմէ դժգոհութեան խոչտանգիչ զգացումները. դեռ աւելին. ուղղակի դաւաճանութիւնը ընդ դէպի իր եսը, դէպի իր ուժերը, իր տաղանդը։ Մարդ զգայ, որ ինքը ձիրք ունի ու չնորհք, որ ստեղծած է գեղարուեստական պաշտամունքին համար, և տեսնէ՛, թէ ինչպէս իր կամքին հակառակ կ՛անցնին օրերը ապարդիւն՝ կեանքի չնչին գործերուն մէջ, ուժերը կը մնան առանց գործադրութեան, և աստւածային կայծը, որ հոգիիդ խորքը կը պլպլայ, չի արծարծեր ո՛չ մէկուն զգացումները. և ներչնչմանդ մաքերը, որ մթնշաղի առանձին վայրկաններուն հոգիիդ եթերին մէջէն կը զիկզակեն, անդառնալի ու անհետ կը սաւառնին անհունութեան մէջ ու կը կորչին անօգուտ, անօգո՛ւտ ապագայի համար։

Ու յանկարծակի չարժումով մը գիրքը դրաւ սեղանին վրայ, չարունակելով դառնասիրտ։

— Դուք կրնա՞ք ըմբռնել այն անտանելի կեանքը, որ ես կը վարեմ։ Մտածեցէ՛ք անգամ մը. ամրո՛ղջ օրը փոշոտ, տաք ու նեղ դրասենեակին մէջ, անվերջ հաչեհաչտրերուն վրայ կըքած. Թրւանչանննե՛ր, յաւիտենական Թրւանչաններ, որոնք հոգիիդ ոչինչ չեն խօսիր. մինչ միտքդ իր ամբողջ Թարմութեամբը, իր բովանդակ բանաստեղծական գերագրգռականութեամբը բացը կը ձգտի՝ մարգագետնի առւակներուն անդադրում վէճերը վճռելու, անտառներու չրխինին մէջէն բնութեան սրտին գաղտնիքները լսելու։ Հայւասպա՛հ մը, որ վիթացած ուղեղով տուն կը դառնայ, հոն աւելի ազատ գիտակցելու համար, որ իր Փօէթի վսեմ կոչումէն օր մըն ալ կորսնցուց անդարձ։

Մինէ ինքն ալ չդիտէր ինչու սկսաւ արտնեղիլ։

— Ձչմարիտ դեռ չի հասկցայ ինչո՞ւ համար է այդ բոլոր տանջանքը. աղէ՛կ, ինչո՞ւ ուրեմն չէք հետևիր ձեր «Փօէթի վսեմ կոչումին». ինչպէս որ կ՛ըսէք։

— Արգելքներ, անվերջ արգելքներ, ալեւո՛ւ օրիորդ, որոնք մեր անճոռնի իրականութեան մէջ տաղանդներուն առջև պատնէշ կը քաշեն։

— Պարա՛պ խօսքեր, տաղանդը իր ճամբան կը բանայ. իսկական ուժը պատնէշներ չի ճանչնար, բարեկա՛մ. տաղանդի դէմ արգելք չի կայ, բացատրեց Մինէ ինքն ալ տատնալով։

— Ա՛խ, օրիո՛րդ, կա՛ն, դժբաղդաբար տաղանդի համար ալ արգելքներ կան, հեծեց տղան ճերմակազոտ դլուխը երերցնելով։

Մինէի կռնակին ի վար կարծես յանկարծ պաղ ջուր լեցուցին, ցնցուեցաւ, ու չրթունքը խածած՝ աչքերը գետին ձգեց։

Անդրադարձած էր իր վիճակին վրայ։

Տղան իրաւունք ունէր. արգելքներ կային։ Չէ՞ որ ինքն ալ հիմա չիտակ իր արուեստի վաճառանոցէն կու գար։

«Վաճառանոցէն . . .»

— Այօինքն գոնէ ընդհանրապէս առած. չբռունակեց տղան նոյն կոտրըւած չեչառվը։ Բացառիկ ուժեր կան ի հարկէ, բացառիկ ընդունակութիւններ, որոնք անխափար ամէն բան ոտքի տակ տալ կրնան իրենց կոչումին ծառայելու համար. բայց այդ ամէն մարդու բան չէ, ամէն տաղանդի՛ ալ բան չէ։ Ես կը հասկնամ ձեզի. դուք ինքզինքիդ աչքի առաջ ունիք, երբ այդպէս վստահօրէն արուեստը արգելք չի ճանչնար կ'ըսէք. բայց դո՛ւք, օրիո՛րդ, հաղուագիւտներէն էք, մի՛ մոռնաք։

— Իմ մասին չխօսի՛նք. ընդհատեց աղջիկը կոչտ։

— Մի՛ վրդովուիք. ես ձեր այդ հպարտ համեստութիւնը անչուշտ վիրաւորել չեմ ցանկար.

տակայն և անկարող եմ չի կրկնելու, որ դուք արդէն մի՛չտ իմ զարմանքիս ու հիացումիս առարկան էք եղած. ձեր արուեստը՛, ձեր հոգեկան ո՛ւժը, կամքը ես իբրև չնաչխարհիկ երևոյթ մը կը նկատեմ, որուն առջև մարդ ակամայ պիտի խոնարհի . . .

Մինէ ծնոտները սեղմած՝ ձեռքի դժգոհ ու դայրացկոտ չարժուում մը ըրաւ. երիտասարդը ըսթիպեցաւ իր ներբողը ընդհատելու. ժպտեցաւ ու կցկտ։

— Իսկ սովորական մահկանացուներս թոյլ էակներ ենք. կեանքի մանր պէտքերուն ու ընտանեկան կապերուն տակը ա՛լ աւելի չղմայլած։ Կեանքի հոսանքը ուժեղ է. անային պէտքեր, հոգեր, քոյր, մայր կը կաչկանդեն, կը խեղդեն տաղանդն ալ, արուեստն ալ։ Մարդ նախ դիմադրել կը մտածէ, վերջը կ'ըստիպւի քիչ մը տեղի տալու. ժկկ ալ կը տեսնես ինկեր է հոսանքին ճիչտ մէջ տեղը. որ իր անագորոյն ալիքներուն վրայ վա՛ր կը քշէ քեզի ալ, միւս հազարաւորներուն հետ, միւս հազարաւորներուն պէս։

Եւ աթոռին վրայ չակչակելով, փոխուած ու կատակող չեչառվ մը աւելցուց իսկոյն։

— Բայց, է՞, մարդ ամէն բանի վերջապէս կը վարժուի, այդպէս ալ հոսանքին ի վար, երբ մանաւանդ օրիորդ Արուսեակի նման վիճակակիցի մը ընկերութիւնը ունի իր հետ։ Չէ՞, օրիո՛րդ։ Օրիորդ Մինէն չի հասկընար, թէ ինչ ըսել է գծէն եւած. բայց դո՛ւք ու ես, մենք իրար կը հասկընանք. այնպէս չէ՞։

— Այո՛, դժբաղդաբա՛ր, պատասխանեց Արուսեակ կեղծ հառաչանքով մը, ու նահատակուհիի մը դէմքը հագնելով։

Յանկարծ փայլակին՝ աչք ծակող ճերմակ լոյսը սենեակը ողողեց ակնթարթի մը, և յաջորդող խլացուցիչ որոտը տան պատերը դղրդուց։

— Յիսո՛ւս-Քրիստո՛ս, բացագանչեց Արուսեակ սարսափած։

Մինէ ալ ցընցուեցաւ։

— Ո՛խ, օրիո՛րդ, խօսքի բռնուեցանք, իսկ տունը ինծի կ'ըսպասեն. քանի անձրեւը չէ սկսեր չափեմ. ըսաւ երիտասարդը, ոտքի ելնելով։

— Այո՛, այո՛, ես ալ. կցեց Մինէ արագ, իր մտածումներուն մէջէն. տեսակ մը ցրտած ու մեքենաբար, չարժումնի՛ր ալ խօսա՛ծքն ալ։

Փողոցի դռան ներսը իրարու ձեռք ուին։

Գրիգորիկ կ'ուզէր ընկերանայ օրիորդին մինչեւ տունը, բայց աղջիկը բացարձակապէս մերժեց՝ պնդելով որ ինքը այդ փողոցներուն մէջ առանձին երթալու փոյթ չընէր, և որ ընդամէնը քանի մը քայլ ալ տեղ է։

Ու սրացաւ դուրս, դէպի ձախ, մինչ տղան ծռեցաւ դէպի աջ, որուն եաեէն հովը իր ամբողջ թոթքերովը կը փչէր. հապիւ երկու քայլ ըրեր էր փողոցին մէջ, որ յանկարծ ոտքը դէմ դրաւ գետնին, կեցաւ, դարձաւ եա ու պոռաց խոր մութին մէջ։

— Կը տեսնէ՞ք, օրիո՛րդ Մինէ, ինծի հովը ի՛նչպէս կը քշէ, որ կ'ըսեմ ինծի չէք հաւատար։ Ե՛ս մի՛չ հովերուն հետ, որոնք ինծի վա՛ր կը

հրեն, տո՛ւն, դէպի ընտանիքը. իսկ դո՞ւք դուք մի՛չ հովերուն հակառակ. հապա՛։

Ու սրախօսութենէն կատարելապէս դոհ՝ գլուխը կծկեց օձիքին մէջ և սկսաւ դրեթէ վազել հովի թևին տակ։

Մինէ ծանր կը քալէր. ստիպուած էր ծանր քալելու։ Շէնք-չնորհք կուիւ մըն էր այդ։ Մարմարայի հարաւէն իր վրայ դրոհ տուող օդի վիթխարի հոսանքին հետ, որ իր հազարաւոր խառնակիչ ձեռքերը աղջկան հագուստներուն մէջ խրած, և՛ ետ և՛ կը մղէր։

Մինէ յանկարծ հաճոյք մը զգաց այդ վայրագ դիմադրութենէն, սիրտը սկսաւ արագ բաբախել, գլուխը ա՛լ ծռեց հովին դէմ հասու տալու դիրքով մը, ու չունչը հրահրած՝ կրկնակի ուժ տուաւ քայլերուն։

«Հոսանքին դէ՛մ, հոսանքին դէ՛մ...» կը փսփսար իրարու դաժած ծնօտներուն մէջէն։

Իրմէն երկու քայլ ալ ծո՛ւլ էր, որ նոյնպէս հովին հետ կուիւ բռնած գայթյթէն կ'ոռնար, կը գալարէր բոլոր մկաններովը անոր քմայքին չ'ենթարկըւելու համար, ու իր կատաղութեան լրձանքը խոշոր փեսթերով կը նետէր դուրս, քարափին վրայ, մինչև աղջկան ոտքերուն տակ։

Ու վե՛րն ալ մէկը հերոսուած, կը մրցար ամպերուն մէջ խո՛ով, հեռաւո՛ր ու սպառնալի՛ց որոտումով մը։

Ամէնն ալ թաղուած հոծ խաւարին մէջ. որը մեղմել չէին կրնար հո՛ս ու հո՛ն տնկուած լապտերները, իրենց փոչոտ ու ժրտա ապակիներուն

հաւէն. և լոյս տալու փոխարէն՝ իրենք կը դողդղըղային իրենց թրթռացող ատակինեերովը, երկիւղէն ակռաները իրարու դարնող վախկոտի մը պէս։

Մինչ թեքւեցաւ ձախ ու իրենց փողոցը մտնել կ'ուզէր, որ հարկադրւեցաւ պատը բռնելու ու քայլ մը ետ առնելու։ Փողոցէն ու ծովու բացէն փչող հովի երկու հոսանքները հո՛տ իրարու ձուլւելով անդիմադրելի թափ մը առեր էին, որուն դէմ աղջիկը յանկարծակիի եկաւ։

Իր այդ ակամայ նահանջէն ա՛լ զայրացած՝ սեղմեց բռունցքները կրծքին, կծկեց բոլոր մկանները ու ամբողջ ծանրութեամբը հովի առածգական լանջին վրայ ինկած՝ փորձեց այդ անկիւնէն անցնելու դիմացի պատին տակ։

Չի կրցաւ։

«Անցնի՛մ պիտի, ես անցնիմ պիտի»։ պոռաց կատղած վայրի յամառ չեչոտով մը հովի դէմքին. ու կամքի դերագոյն ճիգով մը կծկւեցաւ, աւելի՛ խոնարհեցաւ վար, հրե՛ց, ոտքին մկկը փոխած էր արդէն, քա՛յլ մը, քայլ մըն ալ...։

Անցած էր...։

ԺԲ.

Մաղերը խառնակ, անխնամ հագուստով, ձեռքերը մէջքին, անվերջ կ'երթեւեկէր Մինէ փոքր սենեակին երկայնքովը. չարունա՜կ դուռնէն մինչեւ պարտէզին վրայ նայող բաց պատուհանը, ուրկէ արեւի պայծառ լոյսին հետ առատ ներս կը խուժէին թաց հողէն բարձրացող նուրբ գոլորշին ու անձրեւէն լուացած ծաղիկներուն արթընցող բուրմունքը։

Մինչ կը քալէր չրթունքները պինդ սեղմած, ճակատը կընճռոտ ու կեդրոնացած՝ մտածմա՛ն մը վրայ։ Ամէն անգամ վա՛րը տան դուռը զարնուելուն՝ կանգ կ'առնէր չնչարգել ու ականջ կը դնէր լարւած, սարսափէն սրտատրոփ. մի՛ դուցէ եկողը Հրանոյշը լինի. թէեւ տենդոտ անհամբերութեամբ միայն անոր կը սպասէր ժամերէ ի վեր։

Ամբողջ գիշերը մաքառումի, կշռելու, ինքզինքը համոզելու, ցաւի ու յուսահատ արցունքներու անընդհատ շղթայ մըն էր եղած։ Նէ այդ վարան տանջանքի երկունքէն ծներ էր վերջապէս առտուան լոյսին հետ իր հին վճռի անողոք վաւերացումը միայն, թէ անցեալի ձգտումներէն վերջ-

նօրէն ձեռք վերցնել իր բանը չէր, թէ իր ու Հրանտի մէջ եղած կապը ոչինչ բաղդատուր բերել չէ՛ր կրնար, ո՛չ իրեն, ո՛չ տղուն. պէտք էր խզել։

Դուռը զարկի՛ն. վա՛րը։ Սարսուռ անցաւ աղջկան մարմնէն։

Կեցած տեղը՝ արձանի պէս քարացած՝ լսեց, թէ ինչպէս մօրաքոյրը խոհանոցէն դնաց դուռը բացաւ, ճանչցաւ Հրանտի ձայնը, որ կնոջ հետ պահ մը խօսքի բռնուեցաւ։ Խօսակցութիւնը կարճուեցաւ յանկարծ, ու Մինէ որոշեց տղուն քայլերը, որ սանդուղներէն վեր կ՚ելլէր։

Սիրտը կեցաւ ակընթարթ մը զարնելէ։

— Ո՞ւր ես։ Բարե՛ւ, Մի՛նէ. ի՞նչ կ՚ընես հոս։

Հնչեց տղուն զուարթ ձայնը, դեռ հազիւ սենեակի սեմին վրայէն. ու թևերը առաջ մեկնած՝ չտապեց դէպի աղջիկը։

Կեցի՛ր, կեցի՛ր, մի՛ մօտենար...

Անճանաչ, յուսահատ հնչիւն մըն էր, որ Մինէի չրթունքներէն դուրս թռաւ։

Հրանտ ցնցուեցաւ, կեցաւ ու նոր նկատեց աղջկան դունատ ու այլակերպուած դէմքը։

— Մինէ՛. դուն հիւանդ ես. ի՞նչ է պատահեր. բացականչեց տղան տարտամ նախազգացումով մը ինքն ալ դոյնը թաղցնելով։

— Ոչի՛նչ, ոչի՛նչ... Ինծի լսէ՛։ Հրանտ. երէկ քեզի ինչ որ ըսի, ինչ որ մեր մէջ անցաւ, ի հարկէ, դիտե՛ս դուն, վայրկեանի խուճապուկ տրամադրութիւն մըն էր միայն. անչուշտ լուրջ կարևորութիւն չե՛ս տար այս բոլորին. այդ անկարելիութիւն է։

— Մինէ՛... միայն կրցաւ արտասանել երիտասարդը, այնքան անսպասելի էր կրած հարուածը։

Իսկ աղջիկը վրայ տւաւ իսկոյն ամբողջ մարմնով դողդոջուն։

— Լսէ՛ ու մի՛ դժւարացընար գործս. չգիտե՛մ, կրնա՞ս երևակայել թէ հիմա ինչ կը դառնայ մէջս։ Բայց է՛, կրնաս թէ ոչ, այդ ն՛ոյն է վերջապէս. այս ամբո՛ղջ, ամբողջ դիչերը խորհեր եմ ես. խնդրի ամէ՛ն կէտը, ամէն կողմը. չի կա՛յ, ուրիշ ելք չի կա՛յ. և հաւատա՛ նոյն իսկ քու օգտիդ։ Լսէ՛ ինծի, Հրանտ, եթէ հիմա արտասուս թողած քու ետևէդ ալ գամ, ես երբե՛ք սրտանց քեզի ներելիութիւն չկրնամ. ու դուցէ քիչ քիչ պարզապէս յափշտակիչ մը, ընդունակութիւններս բռնաբարող մը պիտի դառնաս աչքիս. տեսակ մը բռնաւո՛ր, բանդապա՛ն։ Մինչ դուն, Հրա՛նտ, դուն իմ միակ սէրն ես. և իմ այդ զգացումս պէտք չէ որ իմնայ ու լրջի. ես կ՚ընտրեմ քեզմէ հեռու, միշտ հեռո՛ւ, բայց սիրտս քեզմով լեցուն, ու մտքերս ալ միշտ յափշտակած դէպի քեզի։ Կը տեսնե՞ս. պէտք է որ դուն ինծի հասկընաս. պէտք է չմեղադրե՛ս ինծի։

Հրանտ կեցած էր մէկ ձեռքով քովի աթոռին կռնած. գլխարկը դեռ ձեռքին, տարօրինակ ժպտուն-տպաւոր դէմքով մը, որուն հետզհետէ խոժոռ արտայայտութիւն մը տեղի տւաւ. ունքերը ժողվրւեցան, չրթունքներու երկու անկիւնները կախուեցան վար. աղջկայ այդքերուն դէմ կարծես տանեակ մը տարի ծերա՛ւ։

Երբ Մինէ լսեց՝ առանց ոչինչ առարկելու, գլուխը քիչ մը աւելի բարձրացուց, չակեցաւ, դարձաւ ետ ու դէպի դո՛ւռը։

— Հրա՛նա... պոռաց աղջիկը խելացնոր ձայնով մը։

Տղան ակամայ կեցաւ ու ետ նայեցաւ։

Լո՛ւռ...

Մինէ երկչոտ ու վարան երկու քայլ մօտ եկաւ։

— Կ՚ուզես այսպէս ձգես ու երթա՞ս, առանց ինծի բառ մը ըսելու։

— Ի՞նչ կ՚ուզես որ ըսեմ.

Լուեցաւ տղու փոխած ձայնը չոր ու խեթ չեչտով մը, որուն իսկոյն կծու երգիծանքը յայտնեց.

— Դուն արդէն բսիր պէտք եղածը. դուցէ պէտք եղածէն աւելին։

Հիւանդ ժպիտ մը եկաւ դէմքը. ու կ՚ուզէր նորէն դէպի դուռը։

— Հրա՛նա, Հրա՛նա, սպասէ՛, եթէ ինծի կը սիրես, եթէ ինծի... այսպէս ձգես, երթա՛ս. անկարելի՛ է, ես կը խենդենամ. կեցի՛ր. դուն պէտք է ինծի հասկընաս, դուն... Ձեռքդ, ձեռքդ տուր ինծի...

Ու անհամարձակ քնքշութեամբ մը տղու ձեռքին դիպաւ։

— Է՛, թո՛ղ, հոգիդ սիրես, այդ դերասանական ձեւերը մեկդի. չնորհքդ պահէ՛ բեմին. ալ ի՞նչ կ՚ուզես ինծմէ։ Մի՛ վախնար՝ դուն չես խենդենար։

Ու արդէն ձգած եկած էր սենեակէն։

Այդ արհամարանքը լաթի հարուածի մը պէս իջաւ աղջկայ դիմուն։ Շրչմած ու անչարժ մնաց իր կեցած տեղը. երկու ձեռքը դէպի առաջ մեկնած բան մը բռնելու ուզելու դիրքով, ծնոտը կախուած, դէմքը երկար, բերանը բաց ու աչքերը անիմաստ վայրով մը։

Երբ վարի դռան դոցիլը լսեց, սոսկալի յաւ մը ծակեց սիրտը, կաչկանդումը լուծուեցաւ, ու գաղափար մը միայն գոաւ գանկին տակ. վազե՛լ, հասնի՛լ տղուն եաեւէն...

Դողացող ձեռքերով բոլորովին մեքենաբար չտապ դիմարկը մազերուն անցուց, ու կրկնոցը ուսերուն նետելով սրացաւ սանդուղներէն վար։

— Ո՞ւր այդպէս նորէն խենդի պէս. Հրանտը ինչո՞ւ չի մնաց. հնչեց խոհանոցէն մօրաքրոջը զարմացած ձայնը, երբ Մինէ արտորալով տան դուռը կը բանար։

Աղջիկը ոչինչ չլսեց, գոցեց դուռը ուժով մը։ Ո՛չ փողոցի ցեխը, ո՛չ ցնցացած ջուրերը, ոչի՛նչ չի նշմարելով՝ ամապարեց դէպի նաւամատոյց ուր կառքերը կը կենային։ Ծատրեց առաջին հանդիպած դոց կառքին մէջ, որուն դուռը վերէն կառապանը արդէն բացեր էր։

— Շո՛ւտ, չո՛ւտ, արա՛գ. պոռաց մարդուն կոնակին։

— Ո՞ւր. հարցուց կառապանը իր նստարանէն դէպի կառքին ներսը ծռել ուզելով

Ո՛ւր...

Եւ իրաւ ո՞ւր. ո՞ւր պիտի գանէր տղան. ո՞ւնը. Մինէ վախցաւ Հրանտի մօր երեսին նայե-

ըու զաղափարէն անգամ. ինչ էր ըսելու անեցւոց. և ինչ պիտի ըսէր վերչապէս աղուն, ինչ կրնար ըսեր, ինչ խորհուրդ. չէ մի որ ալ ամէն բան վերջացած էր, կորած, կտրըւած...

— *Բայց ո՞ւր. կրկնեց կառապանը վերէն արդէն դժգոհ ու անհամբեր։*

— *Ինչ՛. մէ՛կ է. ո՛ւր որ կ՛ուզես. միայն հեռո՛ւ, հեռո՛ւ, քաղաքէն դո՛ւրս։*

Ա՛յս այլ եւս հրաման չէր. բեկւած, մոլլ ու անժամսպառ աղաչանք մը միայն։

Կառապանը ձերմըկոտած երկայն պեխերուն տակէն ակամայ ժպտեցաւ, իր քարձունքէն զարկաւ գոցեց կառքին դուռը, կռնակծոռ երկմտութեամբ մը չարժեց գլուխը, իր աչխէտ ձիերուն փաղաքչանք մը մռլտաց, ու սանձերը թօթուեց։

Եւ կառքը աչ ու ձախ, ցեխի անձրեւ մը սրսկելով՝ ծովուն զուգընթաց վար սրացաւ։

Մինչ անկիւնը խնկած, դէմքը թաչկինակին մէջ, կու լար։

ՎԵՐՋ

ՊԵՏԱԿԱՆ ԳՐԱԴԱՐԱՆ
Гос. Библиотека
ZUUՈ-Arm SSR
Ա. ՄԱՍՆԱՑՈՅԻ ԱՆՎԱՆ

Տպագրիչ–Հրատարակիչ Վ. Ա. ՂԱԶԱՐԵԱՆ Ս. ԹԻՒՐՔԱՏ